

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS

DE

CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA.

Heimle

IN A U G U R A L I S
D I S S E R T A T I O M E D I C A

DE

DOCTRINA
CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE

1816.

Disserthationen

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS,
DE
CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA,
QUAM,
ANNUENTE SUMMO NUMINE,
EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI
JOANNIS VAN VOORST,
THEOLOGIAE DOCTORIS EJUSDEMQUE
PROFESSORIS ORDINARIJ,
NEC NON
NOBILISSIMAE FACULTATIS MEDICAE DECRETO,
PRO GRADU DOCTORATUS,
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS,
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS,
PUBLICO AC SOLEMNI EXAMINI SUBMITTIT
CORNELIS VAN DER HOEVEN,
ROTTERODAMENSIS.
Ad diem xvi. Septembris MDCCCXVI. Hora XI-XII.
IN AUDITORIO MAJORI.

LUGDUNI BATAVORUM
APUD L. HERDINGH ET FILIUM,
MDCCCXVI.

DISSERTATIO MEDICA
IN AUGUSTO

CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA

AVVUNTE SUMMO IN URINE
EX NUCLEATIS RECTORIS MAONICA
JOANNES VAN WOEEST

THEOLOGICAE DOCTRINAE
PROFESSORIS ORDINARI

PRO GRADU DOCTORATUS
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA
PUB. GRADU DOCTORATUS
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA
PUB. GRADU DOCTORATUS

CORNELIS VAN DER HOEF
Rectoris

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA
PUB. GRADU DOCTORATUS

LUGDUNO-BATAVORUM
ABD. L. HERDINGH ET FILIUM
INDICAT

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS

VITRICO OPTIMO
CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA

MARTINO PRUYS,

MEDICINAE DOCTORI, SOCIETATI BATAVAE, QUAE ROTTER-
DAMI EST, ADSCRIPTO, DE SE SUISQUE STUDIIS
EGREGIE MERITO,

HOC PIETATIS MONUMENTUM

D. D. D.

AUCTOR.

Natura sui juris est, ac longe latiusque patet, quam ut certos ei fines
angustosque humani ingenii terminos constituamus, extra quos egredi
non possit.

BAGLIVIVS.

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS
DE
CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA.

INTRODUCTIO.

Ego cum saepius quaererem, quatenus hujus quam profitebor medendi scientiae ratio, qui fines, magnamque esse hac de re inter ipsos medicos deprehenderim disensionem, duplicem esse medicinam cognovi, alteram ab hominum opinione traxisse originem, a naturae observatione alteram. Utrique commune quidem nomen inditum esse, re vero ipsa maxime esse dissimiles. Illius, quae ab opinione ducta est, ingenium varium esse ac mutabile, cum et opinionum magna sit diversitas atque multae vicissitudines. Hanc vero, quae a rerum natura proficiscitur, perpetuam esse ac constantem. Quas cum multi male distinguerent, inde factum esse puto, ut nihil veri, aut certi in arte inesse, omnia vero falsa ac erronea judicaverint homines, imo ut ipsi artifices minus bene de medicinae veritate ac dignitate sentire coeperint.

Quae si de altera hypothetica illa vere praedicari possint, ad veram medendi scientiam minime pertinent. „ Haec enim, ut „ BAGLIVII verbis utar, si cum hypotheticae splendore, fastu et „ magnificentia conferatur, tenuis fortasse ac contemnenda videbitur. At in illa nihil vitalis inest, verum mira duntaxat ramorum foliorumque luxuries, ad adspectum quidem pulchra, „ sed statim flaccescens, ubi primum eam novitatis gratia atque „ succus defecerit. Haec vero quam modo descripsimus, cum „ non ex rebus fictis commentitiisque constet, non ostentationis, nec inanis, sed quae in curandis hominibus fita est, „ verae gravis, solidaeque gloriae cupida, nec ad ostentandos flores, sed ad uberrimos et jucundissimos fructus profectos comparata in dies magis magisque crescit ac vegetior „ fit.” (1)

Hujus etiam distinctionis auctor est Cuius ille HIPPOCRATES, quem primum a studio sapientiae disciplinam hanc separasse accipimus (2).

Cum enim sapientiae professores imprimis abditas rerum causas quaererent, ex his vero et fictis, nescio quibus, elementis quaevis naturae phaenomena, imo morbos ipsos interpretarentur, has quaestiones ad sanandi artem, quae usu atque experientia discitur non pertinere judicavit. Atque nostro quidem iudicio recte. Utinam vero non aliter judicassent posterius. Quod nisi fecissent, neque nos tot ac tantos lugeremus medicorum errores, neque toties de opinionum commentis controversias agitatas legeremus, et nostris his temporibus audivissemus ipsi.

Hinc

(1) BAGLIVII *Praxeos Medicae* T. I. l. 1. §. VII.

(2) A. CORN. CELSI *Medicina*, in *Praefatione*, pag. 3. Ed. HALLERI.

Hinc itaque divini illius observandi studii a quo illud omne, quidquid veri, aut utilis, aut salutaris ars habeat proficiscitur, dux nobis dicatur HIPPOCRATES.

Testantur hujus studii utilitatem dignitatemque, quicumque hujus ad exemplum naturam ducem sequuti sunt, summi artis magistri. Testantur summae atque utilissimae, quas Hippocraticae arti debemus cognitiones. Testantur denique ipsa, quae nobis reliquit HIPPOCRATES monumenta, quorum, post tot deleta opinionum commenta, sua manet fides atque auctoritas et semper manebit.

Quae cum ita sint, ea mihi verior videtur medendi scientia, quae in naturae fundata est observatione, sincera illa et fideli.

Neque tamen is ego sum, qui nullum esse aut rationis, aut philosophiae in medicina usum insanus contendam. Has enim si demas, quid artis antistites interesset et plebem medicam, quid artificem rationalem et illiberalem empiricum. Ecquid sine his ingenuo ac liberali homine digna haec ars nobis videri possit, haruspicinae illius artis simillima, quae optimorum quorumvis justam quondam movit indignationem.

De ratione autem sic optime praecipientem audimus BAGLIVIVM;
„ Qui rationem cum experientia conflictari volunt, nae illi omnes
„ mihi desipere videntur tam empirici, quam rationales. Quo-
„ modo enim dici potest omnes rationi partes tribuendas esse
„ ea in disciplina, quae, ut sapiens quisque fateri debet, longin-
„ qui temporis usu, ac periclitatione acquiritur? aut respectum
„ ad solam experientiam habendum esse et nullo loco rationem
„ esse numerandam; modo rationis nomine non illa vis animi
„ intelligatur, quae obscura naturae investigans, inventio et ex-
„ cogitatio dicitur et magis ad physicam pertinet: sed illa poti-

„us domina omnium et regina ratio, per quam consequentia
 „videt medicus morborum principia et causas conjicit, eorundem
 „progressus eventusque auguratur et ex rebus praesentibus asse-
 „quitur ac prospicit futuras.” (3)

Philosophiam vero arti utilem esse, quis negaverit, qui hanc omnium cognitionum matrem agnoverit ac moderatricem, quae omnes artes ac scientias communi quodam cognationis vinculo conjungit. Non istam volo male philosophantium sapientiam, qua, velut in aegri somniis placidis immitia coeunt ac quaevis ponuntur loco non suo, quam qui profitentur imaginandi aut fingendi facultatem medicis praecipue excolendam esse opinantur, quae ad poesin & oratoriam artem, non vero ad medicinam nobis pertinere videtur, sed veram illam intelligo philosophiam, quae, quo pacto auxiliis illis sensibus videlicet atque analogico ratiocinio in naturae scientia & quae ejus pars est medicina certam comparare posimus cognitionem, recte docet, cujus quidem optima BACONI illi Verulamio praecepta debemus.

Atque haec quidem mihi videtur rationalis medendi scientia, quae aequae ab empiricorum ratione, quam a sophistarum disciplina distat, in qua re sicubi erraverim, id mihi non magno dedecori fore putem cum HIPPOCRATE illo ac BACONE errasse, neque illud est in me ingenium sentio aut ejus sum adrogantiae, ut quam hi artem feliciter colendi viam monstraverint, hac ego meliorem me inventurum aut sperem aut credam.

Hinc etiam tam veterum quam recentiorum libros medico pervolvendos esse existimo, cum ab his rerum ante nostram aetatem

(3) BAGLIVII L. I. §. XII.

gestarum peti debeat historia et observationum omnis aevi haberi notitia. Sine his enim subsidiis parum in arte profecerimus. „ Non enim, uti recte BAGLIVIVS, in humani profecto ingenii „ acumine fita est ars praestantissima, quam diligens, accurata „ et sagax notatio naturae atque animadversio peperit, sed po- „ tius variis cujusque aetatis doctorum laboribus coacervata sa- „ pientia dicenda est hominumque multorum mens in unum qua- „ si collecta.” (4)

Quos, cum pervolvamus optimorum naturae interpretum libros certas inde discimus leges, quas natura tum prosperae cum adversae hominum valetudini dixerit. Etenim morbis quoque quasdam leges natura posuit, uti egregie PLINIUS.

Atque illum quidem maximum in arte habeo, qui tum aliorum cum sua observatione optime has leges tenuerit, quod, quoniam de HIPPOCRATE ejusque veris discipulis, qui naturam observandi & interpretandi arte inclaruerunt, vere praedicari posse opinor, ex Hippocratica schola imprimis hanc notitiam comparari posse crediderim, quam, ut et mihi aliquam compararem, ex horum doctrina ea colligere placuit, quae de Constitutione Epidemica observaverint, atque inde sumere disertationis scribendae materiem.

Ast quam vellem memor fuisssem Horatiani illius:

*Sumite materiam vestris, qui scribitis aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.*

Non fero profecto poenituisset imprudentis quod ceperam consilii.

Ast

(4) BAGLIV. l. l. §. VIII.

Ast fore ut aequos mihi contingant iudices spero, quae si me spes sefellerit, aequo animo illud ferendum putavi. Ego satis habeo, non inutilem prorsus mihi fuisse hunc laborem, quem discendi non docendi causa suscepi.

Caeterum si quibus non injucunda fuerit haec scriptio, erit quod mihi gratuler.

Ut quae dicenda sunt, ordine dicam:

I°. Ipsam constitutionis Epidemicae doctrinam variasque Auctorum circa hanc rem sententias exponere proposui,

II°. Doctrinae veritatem defendere,

III°. Inquirere, quam habeat ab utilitate commendationem.

Hisce quasdam theses adjungam circa doctrinae in hac nostra regione usum.

Prius autem, quam praefandi finem faciam, grati animi officium postulat, ut Clarissimis Praeceptoribus, qui salutarem artem me docuerunt, gratias agam, quas possum, maximas.

CAPUT PRIMUM.

DE DOCTRINA IPSA VARIISQUE AUCTORUM CIRCA
HANC REM SENTENTIIS.

Quo hujus doctrinae distinctam magis notionem animo informarem, a prima origine rem ducere proposui, ut quo auctore quibusque temporibus nata, a quibus dein culta quae incrementa cepit adpareret, utque simul historicam aliquam haberem hujus disciplinae notitiam.

Initium igitur faciamus ab HIPPOCRATE, qui primus, quod quidem nos novimus, hoc studium coluit.

Is enim, quo fuit summo naturam observandi studio, cum perpexisset, variam esse vario tempore morborum rationem, ita ut alios aliae tempestates inducerent morbos, ipsis vero hisce rerum vicissitudinibus certi quid atque constantis subesse cum vidisset, haec diligenter notare, cum illis quae ante eum observaverant sacerdotes medici comparare & inde regulas quasdam condere coepit, quas posterorum in usum scriptis mandavit.

Quaecumque ad hanc rem pertinent in multis, qui Hippocratici vulgo dicuntur libris, consignata sunt, quorum tamen omnium non aequa fides. Ne autem quis credat, nos ex impuris fontibus hausisse, quod et ab eruditis viris factum dolemus, monuisse oportet, iis solis nos usos fuisse, qui omnium interpretum con

consensu genuini habentur, *Epidemiorum* scilicet I. & III., Libro *de Aëre, Aquis & Locis* & tandem *Aphorismorum* imprimis *Sectione* III (5).

Caeterum a nobis adumbratam tantum hanc doctrinam esse monemus. Expressam ejus effigiem perfectam illam a me juvene imperito atque in hoc scribendi genere parum versato, nemo expectaverit.

Observaverat autem HIPPOCRATES inter causas morborum, eorum praecipue, qui plures simul homines exercent imprimis esse anni temporum vices et in ipsis temporibus magnas aut caloris aut frigoris mutationes, (6) quae cum sub coelo temperato praesertim ad aequinoctium utrumque fieri soleant, et haec legitima morborum popularium natalia cognovit, quibus et plures decumberent et gravius adfligerentur (7).

Quapropter anni tempora observanda esse docet et siderum ortum et occasum, ex quibus haec a Graecis computari solebant, (8) ut sic cujusque temporis vim perspectam habeat medicus.

„ Qui artem medicam recta investigatione persequi volet, is
 „ primum quidem anni tempora in considerationem adhibere debet,
 „ quid horum quodque possit. Neque enim quidquam commune habent, sed cum inter se plurimum differunt, tum propter
 „ varias quae in eis contingunt mutationes.” (9)

Videlicet affinitatem quandam inter quaedam morborum genera et

(5) Cf. K. SPRENGEL *Apologie des Hippocrates* T. I. p. 78. seq., ubi omnia cum genuina scripta, tum spuria recensentur & de Canone Scriptorum HIPPOCR. pag. 104. l. l.

(6) *Aph.* I. Sect. III.

(7) *De Aëre Aquis & Locis Operum* Tom. I. p. 288. Ed. FOESII.

(8) SPRENGEL *Apol.* II. pag. 513.

(9) *Lib. de Aëre etc.* pag. 280. l. l.

et singula anni tempora agnovit, quæ fieret ut alii morbi vere, æstate alii, alii autumnò, alii denique hieme essent frequentiores. Sic vèrno tempore, quo novam quasi vitam inchoat tota organica, quam vocant, natura, morbos ab orgasmo humorum eorumque motu ad corporis peripheriam, quibus motibus sæpe critici atque medicati quid subest, nasci scripsit.

Æstate fiunt febres typi varii, signis affecti systematis gastrici vel incitatae bilis notatae.

Autumnò vero, quo tempore ad somnum hiemalem sese componit natura, quartanae refractariae & erroneae febres & dysenteriae &, languente vita, mala chronica multa, hydropes, tabes & coxae dolores & anginae & volvuli & epilepsiae & infaniae & melancholiae, quae hoc tempore exacerbari solent.

Hieme vero morbi phlogistici generis pectoris inflammationes, tussés, raucedines, dolores varii et apoplexiae (10).

Haec tamen non ita accipienda sunt, ac si morbi isti hisce solis temporibus invaderent nec aliis, fiunt enim omnes morbi in omnibus temporibus, nonnulli vero in quibusdam ipsorum magis et fiunt et exacerbantur, tumque epidemice regnare solent (11).

Quod si vero aëris temperies huic illive tempori respondens anno quodam praevaluerit, et hujus temporis morbi prae caeteris exercebunt, uti docemur *Aph.* 7. l. l. „ Et si quidem annus „ pro majori parte talis fuerit, qualem fecerit constitutionem, ut „ plurimum tales morbos expectare oportet.” (12)

Quin

(10) *Secl.* III. *Aph.* 20—23. Cf. SPRENGEL in hos *Aphor.* l. l. T. I. p. 256. *segg.*

(11) l. l. *Aph.* 19.

(12) Sic humido praevalente, quos HIPPOCRATES *Aph.* 16. *Secl.* III. temporibus pluviosis proprios dixit morbos, notatos reperio a Cl. RAMAZZINI in *Epid. rurali Mutin.* 1690. *Opp.* p. 129. *Genev.* 1717.

Quin et quando eodem die modo calor, modo frigus fit, autumnales morbos expectandos esse monet (13). Et ex hisce quidem temporum anomaliae perspicitur ratio, de qua egit *Aph.* 11. et seqq. Sect. III. et Lib. de *Aëre, Aq. et Loc.* pag. 286. seqq.

Ex anni vero constitutionibus in universum siccitates pluviosis salubriores sunt et minus lethales (14).

Hanc thesin probare videntur, quae leguntur in *Epidemiorum* I. Statu 3.

„Febres autem ardentes ante ver coeperunt et ad aequinoctium usque et ad aestatem perseverarunt.

„Quos itaque statim sub ipsa veris et aestatis primordia morbus invasit, plerique omnes superstites evaserunt paucique interierunt. Cum vero autumnus esset pluviaeque impeterent, lethales erant pluresque peribant.”

Porro si anni tempora suae naturae respondeant, si constantia sint, nec modum excedant et tempestive tempestiva reddant, erunt morbi et constantes, quodsi vero magnae fiant mutationes, si tempora sint inconstantia, morbi erunt inconstantes, graves ac judicatu difficiles (15).

Rem probat 2 *Status Epid.* I. historia.

„Ante autumnum in Thaso tempestates non tempestivae, sed cum multis austris et aquilonibus repentinae et humidae prorupere. Taliaque ad vergiliarum occasum usque et sub vergilias ip-

(13) *Aph.* 4. l. l.

(14) *Aph.* 15. l. l. Idem confirmat RAMAZZINI, quum, quod annum 1690, cujus constitutionem descripsit, praecederat, quinquennio prosperam satis fuisse valetudinem siccissima praevalente aëris tempestate, post ingentes vero pluvias toto Ao. 1689. & sequenti ineunte delapsas epidemicam labem tam in vegetabilium gentem, quam in homines ipsos saevisse notavit l. l. p. 122.

(15) *Aph.* 8 l. l.

„ ipfas exscitire. Hyems autem aquilonia, aquae multae, vehe-
 „ mentes, magnae nives hisque intermixta ut plurimum aëris se-
 „ renitas. Atque ista omnia contingebant, nec certe admodum
 „ inopportuna erant frigora. Jam vero post brumale solstitium
 „ eoque tempore quo spirare incipit Favonius extremae hyemis
 „ frigora magna fuere, aquilones multi, nives et pluviae conti-
 „ nenter multae caelumque cum ventorum turbine nimbosum et
 „ nubilum, eaque ipsa non remiserunt, sed se ad aequinoctium us-
 „ que extenderunt. Ver autem frigidum aquilonium, pluviosum
 „ nubilumque, neque admodum aestuans aestas fuit. Venti anni-
 „ versarii (16) continenter spiravere statimque ad arcturum per-
 „ flantibus aquilonibus aquae admodum multae.
 „ Existente igitur anno toto humido, frigido et aquilonio ad
 „ hyemem quidem ut plurimum bene valuerunt, ante ver autem
 „ plerique omnes moleste et graviter vitam traduxerunt. Primo
 „ itaque lippitudines fluentes, cum dolore humentes et crudae
 „ obortae sunt, fordes in oculis concretae (quas lemiæ vocant)
 „ parvae, nec sine difficultate multis erumpebant, quae cum
 „ plurimis revertissent, tandem ad autumnum reliquerunt. Jam
 „ vero per aestatem et autumnum ex intestinorum laevitate et
 „ torminibus, continuaque et inani egerendi cupiditate laborarunt,
 „ alvique fluidae biliosa, tenuia multa, cruda et mordacia, non
 „ numquam etiam aquosa dejecerunt. — „ Jam

(16) De hisce haec habet TAGLINUS: » In Graecia quae flare solent statis tem-
 » poribus venti anniversarii sive Etesiae nuncupantur. Fiunt autem, quod singulis
 » annis in Graecia post brumam usque ad mediam aestatem liquescunt nives, quibus
 » obfiti sunt montes, qui per continuatos aliquot menses nunquam occidente sole il-
 » lustrantur.» *De Aëre l. 2. Florent. 1736.* et K. SPRENGEL refert, omnem aes-
 » tatem Archipelagum & Graeciam Corum perflare, hyemem vero omnem Africam
Apol. II. pag. 515.

„ Jam quidem ad autumnum et sub hyemem febres erant as-
 „ duae atque eorum paucis quibusdam ardentes, diurnae, noc-
 „ turnae, semitertianae, tertianae exquisitae, quartanae erraticae.
 „ Atque enumeratarum febrium singulae multis oboriebantur, ar-
 „ dentes vero omnino paucis iique ex aegrotantibus minime labo-
 „ rarunt. At vero tertianae plures, quam ardentes et laboriosiores
 „ fuerunt atque in his omnibus rite judicabantur. Quartanae au-
 „ tem multis per initia certo et rato quartanae tenore coeperunt,
 „ quibusdam vero non paucis ex aliis febribus et morbis feces-
 „ sus in quartanas fiebant longaeque his pro consuetudine at-
 „ que interdum etiam longiores contingebant. Sed et quotidia-
 „ nae nocturnae et errantes multae diuque plerisque perseverave-
 „ re, tum erectis tum decumbentibus, horumque plurimos febres
 „ sub vergilias et in hyemem usque comitabantur. Multos au-
 „ tem statim ab initio praecipueque pueros convulsiones cum fe-
 „ bre tentabant, quae etiam febribus succedebant erantque haec
 „ plurimis diuturna quidem, innoxia tamen, nisi si quibus cae-
 „ tera omnia perniciem adferrent.
 „ At vero continuae quidem omnino febres erant nihilque in-
 „ termittebant, sed omnes invadebant earum febrium more, quae ad
 „ tertianarum naturam propius accederent; uno quidem die levio-
 „ res, altero vero vehementiores, omnium quae tunc continge-
 „ rent violentissimae, longissimae, laboriosissimae, per initia leves
 „ et in totum perpetuo incrementum, diebus judicatoriis insultus
 „ habebant et in deterius procedebant, quae etiam cum parvam al-
 „ levascent, celeriter rursus ex intermissione vehementius invade-
 „ bant et diebus judicatoriis magna ex parte deterius affligebant.
 „ In his omnibus rigores incomposite et errabunde continge-
 „ bant.

„bant paucissimique et minimi, verum in caeteris febribus ma-
„jores et sudores multi, his vero perpauci nihilque allevantes,
„sed contra noxiam adferentes. His magna extremorum perfric-
„tio, quae vix etiam recalescerent. Neque penitus pervigiles
„erant, maxime vero hi etiam vicissim sopore gravabantur.
„Alvi omnibus quidem conturbatae erant maleque adfectae, is-
„tis vero multo pessimae. Horum autem plurimis urinae aut te-
„nues erant crudaeque et decolores, aliquantoque post intervallo
„nonnihil concoctae, non sine judicatoriis signis, aut crassitudine
„quidem praeditae, verum turbidae, nihil consistentes, aut subsi-
„dentes, neque concoctae, aut paucae, vitiosae, crudae, subsi-
„dentes et in summa pessimae omnes. Tusfes quidem febres co-
„mitabantur, sed neque quam utilitatem aut noxiam tunc tussis
„attulerit licet scribere. Diuturna itaque et difficilia haec erant val-
„deque incomposite et errabunde atque citra solutionem horum plu-
„rima tum his qui exitialiter valde, cum his qui nequaquam ita se
„haberent permanebant. Si quibus enim aliquantulum intermitterent,
„in iis celeriter reversiones faciebant. Est ubi quibusdam iisque
„paucis ad octogesimum diem cum brevissime judicatione solve-
„rentur, nonnullis repeterent, ut etiam in hyemem eorum pluri-
„mi aegrotarent. Plerosque vero omnes absque judicatione dese-
„rebant. Haec autem tum his qui superstites erant, tum iis qui
„moriebantur ex aequo contigerunt.

„Cumque multa eaque varia esset in morbis judicationis ces-
„satio, maximum sane et pessimum signum plerosque omnes ad ex-
„tremum profecutum est, quod cibos omnes averfarentur iique
„maxime qui caetera quoque exitialiter haberent. In his vero
„febribus non admodum inopportune siticulosi erant. Longo

„ autem progressu temporis, cum et labores multi malaque corpo-
 „ ris extenuatio fieret, his humorum feces aut viribus supe-
 „ riores aut minores, quam ut prodesse quicquam, succede-
 „ bant, sed qui confestim intro recurrerent et in deterius con-
 „ tenderent. Atque his aderant intestinorum tormina crebre et
 „ inanes egerendi cupidines intestinorum leviores et alvi fluentes
 „ nonnullis etiam aqua inter cutem cum ejusmodi enumeratis
 „ casibus, aut sine his contingebat. Ex his vero quicquid vio-
 „ lenter urgebat, aut statim e medio tollebat, aut nihil con-
 „ ferebat. Papulae parvae, quae nec satis prodignitate morbo-
 „ rum excretioni respondebant, sed celeriter disparebant, aut
 „ aurium tumores oboriebantur, qui sensim et sine ulla signifi-
 „ catione evanescebant. Nonnullis ad articulos praecipueque ad
 „ coxendicem decumbebant, paucis decretorie desinebant, sed ce-
 „ leriter rursus pristinum habitum assequebantur.”

Hunc locum eo lubentius excerpti, quod non tantum morborum,
 qui in intempestiva tempora incidant rationem declaret atque incon-
 stantem et ἀκρίτου indolem, verum et effectus frigidi humidi in hac
 temporum inconstantia praevalentis ostendat, quaecum nostris quoque
 autumnis solita sit temperies, constitutionis nostrae autumnalis no-
 bis quandam imaginem praebet, ab HIPPOCRATE delineatam.

Huic adjungere liceat et aliud insolitae tempestatis exemplar,
 quo simul quid calidum humidum possit docemur (17).

„ An-

(17) *Status 2. Epid. III.* Sunt qui putant, titulo forsan in errorem ducti, qui
 tamen suspectus fuit Galeno, hic non modo pestilentiam proprie dictam, sed illam
 etiam ipsam, quae ea aetate Athenas pervasit describi. Sed quanto ii in errore ver-
 sentur cum alias, tum hinc maxime percipi posse, adfirmat Cel. Freindius, si quis cum
 Thucydide, qui pestem Atheniensem literis mandavit, hunc Hippocratis locum contu-
 lerit: nam utrisque perlectis, quod quidem ad morbi speciem pertineat, nihil quic-
 quam

„ Annus austrinus imbris abundans atque in totum a ventis
 „ tranquillus fuit. Quum autem paulo superioribus anni tempo-
 „ ribus justo majores siccitates viguissent, sub arcturum (18)
 „ spirantibus austris multum pluit. Autumnus obscurus, nebulo-
 „ sus cum aquarum abundantia, hyems austrina, humida & levis.
 „ Longo vero post solis conversionem intervallo juxta aequinoc-
 „ tium extremae hyemis frigora adfuerunt jamque sub aequinoc-
 „ tium ipsum aquilonares venti cum nivibus non ita diu spiravere.
 „ Ver rursus austrinum, a flatibus quietum, aquae multae & con-
 „ tinentes ad canem usque. Aestas ferena, calida. Anniversarii
 „ venti. Etesias vocant, pauci disjunctim spiravere. Sub arcturum
 „ rursus spirantibus aquilonibus aquae multae. Existente igitur toto
 „ anno austrino, humido et leni, hyeme quidem salubriter age-
 „ bant, praeter tabidos de quibus mox scribetur. Ante ver autem
 „ una cum frigoribus consecutis ignes sacri, partim quidem aliqua
 „ de causa, partim sine contingebant atque hi maligni quidem mul-
 „ tos sustulerunt. Multi ex faucibus laborabant, voces vitatae
 „ erant, febres ardentes una cum phrenitide, serpentia oris ulcera,
 „ pudendorum tubercula, lippitudines, carbunculi. Alvi pertur-
 „ batae, cibos averfabantur et hi quidem partim siticulosi, par-
 „ tim sine siti erant.

„ Urinae turbulentae, multae, malae reddebantur. Sopore utplu-
 „ rimum detinebantur, rursusque pervigiles. Morborum solutiones
 „ pror-

quam inter eos commune esse videbit. Imo facile sentiet, pestis illius historiam ita-
 parum ab Hippocrate esse pertractatam, ut is nulla quidem de peste his in libris ser-
 monem habuerit. v. HIPPOCR. *Epid.* I. et III. a FREINDIO separatim, editos. *Lond.*
 1717. pag. 119. Cf. et pag. 79. *ibid.*

(18) Id est circa Septembrem mensem medium. De Graecorum anni tempora
 computandi ratione Cf. SPRENGEL *Apol.* II. pag. 513. et seq.

„ prorsus nullae partimque difficiles, aquae inter cutem, tabidi
 „ multi. Atque hi quidem morbi populariter vulgabantur. —
 „ Nonnullis autem etiam inter curationes ipsas magnae inflamma-
 „ tiones contingebant multusque ignis facer celeriter ubique popu-
 „ labatur. Horum igitur plurimis abscessus ad suppurationes ver-
 „ rebant, carniūque et ossium ac nervorum ex decidentia mu-
 „ tilationes magnae fiebant. Neque vero contracta fluxio puri erat
 „ affinis, sed aliud quoddam putredinis et fluxionis multae ac va-
 „ riae genus (19). —

„ Longe igitur plurimos facer ignis verè appetivit, qui et per ae-
 „ statem et sub autumnum consequēbatur. Magna vero perturbatio
 „ quibusdam inerat et ad fauces tubercula, linguaeque inflammatio-
 „ nes et quae secundum dentes abscederent. Multisque vocis vitatae
 „ et praepeditae facta est significatio, potissime quidem his qui ta-
 „ bescere coepissent atque etiam febre ardente detentis et phreniticis.
 „ Coeperunt itaque febres ardentes et phrenitides ante ver,
 „ post ea quae praecesserunt frigora plurimique tunc diu con-
 „ siliati sunt. Erat autem febrium ardentium quae obvenerant
 „ constitutio huiusmodi. Per initia sopore detinebantur cum sto-
 „ machi fastidio et horroris sensu, febris acuta, neque magnopere
 „ sitiebant aut delirabant. Ex naribus paucus stillavit sanguis.
 „ Plurimos accessiones diebus paribus invadebant. Atque sub ipsas
 „ accessiones oblivio, membrorum exsolutio et vocis defectio
 „ con-

(19) Miror sagacem HIPPOCRATIS diligentiam, quippe qui non tantum corporum tem-
 peries variosque inde sub vario caelo morbos accurate notaverit, verum etiam ad ea quas
 quae prima fronte minutiora videntur attendit animum, neque eandem esse puris secreti
 conditionem, sed variam pro corporibus diversimode affectis probe perspexit. Jure igitur
 optimo quondam dixit CAIUS PLINIUS, non minus ingeniosam fuisse antiquitus ob-
 servationem, quam nunc rationem Vid. *Hist. Nat.* l. 18. c. 29.

„ contingebant. His quidem pedes summi et manus frigidiore
 „ evadebant, multoque maxime circa accessiones: deinde vero
 „ lente nec probe recalescebant rursusque ad intelligentiam redi-
 „ bant et loquebantur. Eos autem aut perpetuus sopor non som-
 „ nolentus detinebat, aut vigiliae cum laboribus. Horum pleris-
 „ que alvus retrimentis crudis, tenuibus multis turbabatur. Uri-
 „ nae multae tenues, neque judicatorii, neque boni quicquam
 „ habebant. Neque aliud quicquam in ita affectis decernebat,
 „ neque enim rite sanguis e naribus profluebat, neque aliud quic-
 „ quam eorum, quae abscedere nata sunt judicatione tentabatur,
 „ moriebaturque unusquisque, uti fors ferebat, vago et incerto or-
 „ dine, plerumque circa judicationes, quidam vero longius pro-
 „ ducti cum vocis defectione, nonnulli etiam cum sudoribus.
 „ Quae quidem his qui perniciose haberent, contingebant. Quin
 „ et similia phreniticis fiebant. Atque hi omnino sine fide erant.
 „ Neque phreniticorum quispiam vehementer insanivit, sicut in
 „ caeteris usuvenire solet, sed ex mala alia quadam et languida
 „ in somnum degravatione graviter peribant.
 „ Aliae insuper etiam febres viguerunt de quibus mox scribe-
 „ tur. Multis os serpentibus ulceribus affectum ulcerosumve fuit,
 „ fluxiones ad pudenda multae, exulcerationes, tubercula intus et
 „ extra circum inguina. —
 „ Carbunculi aestate multi atque alia quae putredinis nomine
 „ donantur, pustulae magnae, serpentia ulcera plerisque magna.
 „ Quantum autem ad alvum spectabat, plerisque circa eam multa
 „ et noxia evenere. Primum quidem crebrae et inanes egerendi
 „ voluntates multis molestae, imprimis vero pueris atque iis om-
 „ nibus, qui pubertatem nondum attigerant eorumque plurimi pe-

„ ribant. Multi intestinorum laevitate vexabantur, quidam difficul-
„ rate intestinorum, neque hi admodum moleste. Alvus autem
„ biliosa et pingua et tenuia et liquida demittebat, ac multis
„ quidem eo morbus ipse decubuit, tum circa febres, tum in
„ febribus. Tormina cum doloribus aderant itemque convolutio-
„ nes malignae. Multis in corpore existentibus ac suppressis exi-
„ tus. At neque exeuntia dolores tollebant. Atque ad ea quae
„ adhibebantur non facile habebant. Purgationes nempe plurimos
„ magis offendebant. Eorum vero qui ita habebant plerique qui-
„ dem subito moriebantur, multi etiam diutius perdurabant. At-
„ que ut semel absolvam, tum qui diuturnis, tum qui acutis tenta-
„ bantur morbis ex ventris vitio omnes fere periere. Omnes nam-
„ que venter pariter sustulit. Omnes autem in quos sane incidi,
„ ob praescriptos omnes morbos quibus vexabantur, cibos equidem
„ averfabantur. Plerique vero praecipueque hi ipsi et qui eodem
„ modo affecti erant, sed et ex aliis qui etiam perniciose haberent.
„ Siticulosi partim quidem erant, partim vero siti vacui. —

„ Urinae autem copiosae prodibant neque potioni ingestae re-
„ spondebant, verum plurimum superabant, multumque etiam
„ vitiosae erant urinae redditae. Nam neque crassitudinem neque
„ concoctionem habebant, neque probe expurgabantur. In mul-
„ tis namque probae per vecicam expurgationes bono sunt. Plu-
„ rimis vero colliquationem perturbationemque et dolores et mo-
„ ram et judicationis cesstationem portendebant. Sopore autem de-
„ tinebantur, imprimis quidem phrenitici et qui febre ardente
„ laborabant, quin etiam caeteris in omnibus maximis morbis,
„ quod cum febre contingerent. Omnino vero plerosque aut gra-
„ vis sopor comitabatur, aut tenues et parvi somni.

„ Mul-

„ Multa alia praeterea passim vulgata sunt febrium genera, ter-
 „ tianae, quartanae, nocturnae, assiduae, diurnae, incertae et va-
 „ gae, implacidae, inconstantes. Atque hae omnes non sine mul-
 „ ta perturbatione contingebant. Plerisque etenim alvus cum hor-
 „ roris sensu turbabatur, sudores nihil decernebant, urinaeque
 „ quales supra descripsimus. Eorum vero plerisque haec erant
 „ diurna. Neque enim decernebant quae iis ipsis abscedebant,
 „ quod caeteris usu venire solet. Omnino quidem omnibus diffi-
 „ ciles erant judicationes, aut nullae, aut diurnae, his vero
 „ quam maxime. Atque horum pauci circa octogesimum diem ju-
 „ dicatione absolvebantur, magna autem ex parte iis temere de-
 „ fecerunt. Horum autem pauci ex aqua inter cutem moriebantur
 „ erecti et stantes. Plerosque vero etiam praeter alios morbos
 „ tumores exagitant, ac prae caeteris tabidos. Maxime autem et
 „ gravissime afflixit tabes, plurimosque interemit. —
 „ Erat autem tabidorum species ex iis qui glabri erant, sub-
 „ albidus, lentis colorem referentes, subrubri, caesiis oculis pitui-
 „ ta alba redundantes, et quibus scoptula operta alarum instar
 „ a tergo extabant atque prominebant, mulieresque eodem modo
 „ se habebant. Itidem, et qui ad atrem bilem generandam es-
 „ sent idonei et subsanguinei. Atque hos febres ardentes et
 „ phrenitides, et intestinorum difficultates tentabant. Juvenes cre-
 „ brae et inanes egerendi cupiditates, pituitosos longa alvi pro-
 „ fluvia, acrimonia et pingua ventris recrementa biliosos vexabant.
 „ Omnibus autem quos paulo supra descripsimus, ver quidem erat
 „ molestissimum plurimosque sustulit. Aestas vero placidissima
 „ minimeque multi perierunt. Per autumnum rursus et sub vergi-
 „ lias multi interierunt quartana febre detenti.”

Summam quoque ventorum rationem habuit, à quibus multos morbos oriri credidit. Ita *Aph.* 5. *Sect.* III. „ Austri auditum „ gravantes caliginosi, caput gravantes, segnes, dissolventes. Quum „ hic dominatum tenuerit, talia in morbis patiuntur. Si vero „ aquilonium fuerit anni tempus, tussis, fauces asperae, alvi durae, urinae difficultates, horrores, dolores costarum, pectorum. „ Quum hic dominatus fuerit talia in morbis expectare oportet. Et *Aph.* 17. *ibid.* „ Quotidianae autem constitutiones aquiloniae „ quidem corpora compingunt, et robusta et facile mobilia et „ bene colorata et melius audientia faciunt, et alvos siccant, et „ oculos mordent, et dolorem circa thoracem, si quis praexistat, „ majorem faciunt. Austrinae vero corpora dissolvunt et humectant et auditus graves et capitis gravitates faciunt et vertigines in oculis et corporibus motum difficilem et alvos humectant (20).”

Scilicet Insulae Aegaei maris, in quibus artem imprimis fecit HIPPOCRATES, ab Austris aestus Africae et humidus maris vapores et pluvias accipiebant, ab Aquilone vero montes Thraciae peragente magna frigora (21).

Eodem consilio regionum situm descripsit in egregio illo de *Aëre, Aquis et Locis* libro, cum vidisset morbos differre, prouti

(20) Noxiam hanc Austri in sensum instrumenta potestatem a positivae, quam dicunt, electricitatis defectu interpretatus est SPRENGEL. Hunc enim ventum, cum in Graeciam ab Africae desertis venit, stagnanti aëri similem dixit. Quod, si ad egregiam electricitatis vitae motus incitandi facultatem attendamus, multis experimentis probatam, vero haud dissimile est. Utrum vero illius, quod sentire dicimus, quantum a nervis fiat, remotior causa fluidum electricum habendum sit, ut SPRENGEL aliique perhibent, an alia quaevis, opinatores dijudicent. v. *Apol.* I. pag. 233. seq.

(21) Cf. K. SPRENGEL *l. l.* pag. 236.

haec calidis aut frigidis ventis patent (22). Regionem calidis ventis expositam, si humida tempestas accedat, morbos diuturnos ulceraque exedentia producere: viros ibi pituita abundare, feminas laborare laxitate, fluore albo et crebro abortu, raros esse morbos acutos inflammatorios. In regionibus frigidis ficcisque ventis expositis, stricta corpora ad morbos magnos acutos et inflammatorios disponi ac saepius illis corripiri. Temperatam vero regionem neque calore, nec frigore excedentem paucos morbos parere eosque calidarum regionum morbis similes.

Porro cum praegressi temporis magna potestas solet esse in subsequendum morbos, non solum interest scire quales dies sint, sed et quales praecesserint (23).

Ita *Aph.* 11. S. III. monet, post hyemem ficcam et aquiloniam ac ver pluviosum et australe, aestate febres acutas fieri et ophthalmias et dysenterias maxime mulieribus et viris natura humidis; et *Aph.* 13. ibid. aestatem ficcam et aquiloniam, autumnum vero pluviosum, ad hyemem insecuturos esse capitis dolores et tussis et raucedines et gravedines, in quibusdam etiam tabem.

Quam autem morbis cum anni tempestatibus observaverat cognitionem, eam et his cum variis corporum naturis et aetatibus et sexu reperit. Docet enim naturarum alias ad aestatem, alias vero ad hyemem bene aut male esse constitutas (24).

Tempestate humida homines phlegmaticos maxime affici et fe-
mi-

(22) *Opp. T. I. pag. 281. Ed. Foësi.*

(23) Ad hunc locum etiam pertinent haec Cel. RAMAZZINI (*l. l. pag. 125.*)

» Quamvis ergo hyems adeo intempestiva fuerit, nihil tamen contigisse scio, quod ad
» medicam lancem trutinari debeat, neque id mirum, nam tunc temporis eadebantur
» morbi, suo tempore (verno scilicet) et loco erupturi." —

(24) *Aph. 1. et 3. Sect. III.*

minas, quippe quae humidioris naturae esse solent. His enim major ad plethoram proclivitas et major quoque systematis lymphatici evolutio (25). Siccam autem tempestatem cholericis adversam, phlegmaticis vero et feminis prosperam esse (26). Atque de aetatibus, vere quidem et prima aestate pueros et his aetate proximos optime degere ac maxime sanos esse; aestate vero et autumno ad aliquam quidem partem senes, reliquo autem autumno et hyeme qui medii sunt aetate (27).

Solent autem, si tempestiva sint tempora, certa quadam lege sibi invicem succedere morbi Epidemici ac Constitutiones, quae vices cum sub temperato maxime Graeciae coelo constantiores viderit Hippocrates, quam in nostris regionibus observantur, haud mirum est, ipsum temporum notitiam suo pretio aestimasse ad morborum cognitionem et artis sanandi exercitium.

Verum et ipsa hac constitutionum et morborum popularium successione, optimum his ipsis natura comparavit remedium, uti docemur constitutione illa, cujus in 2. *Statu Epid.* III. fit mentio. Hanc enim humidam valde et morborum feracissimam infecuta est aestas fervida quidem, ast simul serena et siccissima, qua Epidemiae vis haud parum fracta fuit. Sed ipsum audiamus naturae interpretem simplici at eleganti sermone hanc rem illustrantem. „ Mihi porro videtur aestas illa merito multum profuisse. „ Aestivae namque morbos succedens bruma solvit et brumales „ adveniens aestas dimovit. Quanquam quae tunc fuit aestas ex „ se-

(25) ROUSSEL *Systeme Physique et Moral de la Femme*, Chap. V. p. 37. et suiv.

(26) *De Aëre, Aquis et Locis Opp.* T. I. p. 287. seq.

(27) *Aph.* 18. Sect. III.

„ sese non satis suae naturae constabat, verum derepente calida,
 „ austrina et ventis silens fuit, nihilominus tamen ad aliam tem-
 „ poris conditionem mutata profuit.”

Neque his finibus hujus observationis in arte sanandi utilita-
 tem circumscripsit HIPPOCRATES, verum et summa inde Diaeteticæ
 atque Therapeutices praecepta petenda esse docuit. Alio enim
 tempore pleniore, alio pauciore cibo utendum est. Ventres hyeme
 et vere natura sunt calidissimi et somni longissimi. In his igitur
 temporibus etiam alimenta plura adhibenda. Innatum enim calo-
 rem majorem habent. Nutrimento igitur copiosiore indigent (28).
 Et *Aph.* 18. *Seçt.* I. De diaeta in morbis acutis monet, aestate
 et autumnò cibos difficillime ferre aegrotantes, hyeme facillime,
 dein vere. Nec eadem omnibus temporibus apta est medicina.
 Purgandum enim aestate magis superiores ventres, hyeme vero in-
 feriores (29). Quod quidem praeceptum quanti sit usus, facile
 intelligimus, si ad numerosam illam quam aestas profert biliosa-
 rum febrium familiam animum advertimus, quae nullo modo feli-
 cius, quam emesi profligantur (30).

Imprimis vero in remediis exhibendis maximae anni temporum
 mutationes observandae sunt, quae tum Solstitiis, cum praecique
 Aequinoctiis fieri solent (31). Quinetiam, qui futura in morbis
 praesentire cupiat, morborum semper vulgariter grassantium impe-
 tum et tempestatis conditionem cito animo concipere oportet (32).

Hoc autem constitutionum et popularium morborum studium,
 quan-

(28) *Aph.* 15. *Seçt.* I.

(29) *Aph.* 4. *Seçt.* IV.

(30) De hisce infra videbimus ubi de Doctrina Stolliana dicendum erit.

(31) *De Aëre etc.* pag. 288. l. l.

(32) *Prognost. Opp.* T. I. pag. 46. ap. *Foësum*.

quanti fecerit HIPPOCRATES, vel ex iis colligere licet, quae in fine
Lib. III. Epid. legimus. „ Per vero magni in arte aestimo, posse
 „ de iis quae scripsimus cogitationem recte fuscipere. Eorum
 „ namque usum qui calluerit, is mihi non magnopere videtur in
 „ arte aberrare posse. Exacte autem tenere oportet et propriam
 „ cuiusque temporum anni conditionem et statum morbumque
 „ ipsum et quidnam boni commune sit constitutioni cum morbo,
 „ quidnam et mali constitutio aut morbus inter se commune ha-
 „ beant (33).”

Neglecta jacuit per multa secula, quam fundaverat Cōus senex
 doctrinam, atque inter continua medicorum de opinionum com-
 mentis certamina intermissum fuit penitus naturae illud observandi
 studium, quod hic egregio suo exemplo posteris commendaverat,
 nec nisi excusso Scholasticorum atque Arabum iugo medicina libere
 coli caepit atque ex ipsis fontibus veterum disciplina peti.

Primus autem qui inchoatos hos labores Hippocraticos in se
 suscepit, fuit GULIELMUS BALLONIUS Lutetiae Parisiorum, quae
 schola tunc maxime floruit, Medicinae Profesor, qui scriptis
 mandavit historiam Epidemiarum, quae ab A^o. 1570 ad A^{um}. 1578 in
 hac urbe grassatae sunt. Is quidem Hippocraticas observationes
 suis confirmavit illustravitque ac vel eo optime de disciplina
 medica meritus est, quod et haec ingenii Hippocratici monumen-
 ta oblivioni tradita revocaverit. Quamvis eruditionis atque in ob-

(33) Quaenam autem Nostro τοῦ θείου, quod in morbis inesse dixit (*Progn. l. l. p.*
 36.) fuerit significatio, de eo non conveniunt interpretes. GALENUS illic τοῦ θείου
 exponit morborum populariter grassantium generationem, quae ex aëris conditione pe-
 titur intelligens, aut siderum cognitionem, quae multum facit ad morborum praedic-
 tionem et totius anni constitutionem praenoscendam. FŒSIUS in *Oecon. Hipp. Opp.*
T. II p. 163. Cf. BALLONIUS *Epid. l. 1. p. 2. Opp. T. I. Ed. TRONCHINI.*

servando diligentiae laude magis quam ingenio conspicuus fuerit, (34) quin tamen K. SPRENGELIO de ipso iudicium ferenti plane adsentiar, vetant viri merita, vetat aequitatis et humanitatis officium, quod et in republica literaria summa lex est (35).

Majora tamen quam BALLONIUS praestitit SYDENHAMUS ille, alter Hippocrates cui et observandi studio et ingenii illis dotibus, quae in medico artifice praecipuis requiruntur, parem vix quenquam inveneris, superiorem vero neminem. Hic inter Chemicorum et Mathematicorum bella natus (36) neutris partibus se addixit. Probe enim intellexit, non de veritate, sed de opinionum commentis certari, unde arti parum commodi, detrimenti plurimum oritur.

„Ad praxin medicam, inquit (37), cum accessissem, mox in
 „eam veni sententiam, quae mecum ad hodiernum usque diem cre-
 „vit; hanc scilicet artem haud rectius perdiscendam esse, quam ab
 „ipsius artis exercitio atque usu, veroque admodum esse simile,
 „quod

(34) Cf. CABANIS *Revolutions de la Médecine* pag. 162.

(35) K. SPRENGEL, *Versuch einer Pragmatische Geschichte der Arzneykunde* V. Th. pag. 423. Si cui haec temere scripsisse videar, evolvat quaeso, quae de Phlebotomiae usu caute circumscribendo habet Auctor, nec non de pleuritidis verae ac spuriae differentia et huic adcommodata medendi methodo T. I. pag. 64—66, pag. 72 seq. pag. 121, 150, 166, 170; videatque, num et sanguinariae medicinae et falsae spuriarum inflammationum diagnoscere reus sit. Sed ipse causam dicat: » Quum quis, » sic habet pag. 120, laborat dolore lateris nullus non magnus medicus est, imo » barbitonfor hac in re egregius magister est. Secatur vena, demitur liberaliter sanguis, si quid vitii in superficie habeat iterum secandi capitur occasio, » et pag. seq. » Considerare hoc oportet, quoniam non fiat sanguis, nisi post multas easque difficiles mutationes, carnificis est non autem medici ita liberaliter et parva de causa venam » aperire, quum sanguis naturae thesaurus sit atque amicus. » Caeterum dandum quid suo quo vixit tempore, dandum quid naturae humanae, sicubi erraverit, quod in priore a SPRENGELIO allato casu factum dolemus.

(36) Cf. SPRENGEL l. l. pag. 460.

(37) *Ep. Dedicat. Opp. suis praefixa* pag. 4. Ed. Leid. 1726. in 8vo.

„ quod qui ad naturalia morborum phoenomena oculos animum-
 „ que accuratissime maximeque diligenter adverterit, in eliciendis
 „ curativis indicationibus veris ac genuinis maxime pollere debeat.
 „ Huic itaque me methodo totum tradidi satis securus, quod natu-
 „ ram si sequerer ducem etiam avia terrarum peragrans loca nul-
 „ lius ante trita solo, nunquam vel latum unguem a recto tra-
 „ mite discederem.” Et hanc methodum sequutus illud imprimis
 „ egit, ut quam diligentissime observando naturae leges in morbis
 „ producendis, mutandis, sanandis, tum cujuscumque morborum spe-
 „ ciei distinctam haberet notionem, tum, quonam ordine variae hae
 „ species sese excipiant, rite cognosceret. „ Aequabilis enim adeo,
 „ ait (38), et ubique similis est naturae ordo in producendis
 „ morbis, ut in diversis corporibus eadem plerumque reperiantur
 „ ejusdem morbi symptomata, ac illa ipsa quae in SOCRATE aegro-
 „ tante observata fuerint, etiam generaliter ad hominem quem-
 „ cunque eodem morbo laborantem transferri possunt, non secus
 „ ac universales plantarum notae ad omnia cujuscunque speciei
 „ individua rite se diffundunt. — Et quidem existimo, nos ob
 „ eam potissimum causam ad curatori morborum historia ad hunc
 „ usque diem destitui, quia scilicet plerique eos pro confusis in-
 „ conditisque naturae male se tuentis et de statu suo dejectae ef-
 „ fectis tantum habent ac proinde laterem lavare crederetur is,
 „ qui justam eorundem enarrationem moliretur.” Summum vero
 „ naturae ordinem in successione morborum his verbis laudat (39):
 „ Denique anni tempestates diligenter observandae sunt. Non in-
 „ ferior nonnullos esse omnium horarum, alii tamen nec paucio-
 „ res.

(38) *l. l. Praef. pag. 17. seqq.*

(39) *Ib. pag. 16. Cf. pag. 23.*

„ res occulto quodam naturae instinctu annorum tempora non
 „ secus, quam quaedam aves aut plantae sequuntur.

„ Saepe quidem sublit mirari hoc morborum quorundam in-
 „ genium satis obvium a paucis tamen haecenus fuisse observatum,
 „ cum quo fidere stirpes aut pecudes solemniter procreantur plu-
 „ rimi curiosius adnotarint. Sed quaecumque sit hujus oscitatio-
 „ nis causa, pro certo statuo, tempestatum in quibus aegritudi-
 „ nes ingruere consueverunt notitiam multum medico prodesse,
 „ tam ad speciem morbi dignoscendam, quam ad ipsum mor-
 „ bum extirpandum, atque horum utrumque minus feliciter evenire,
 „ ubi istiusmodi observatio negligitur.” Egregie eandem hanc
 rem probat p. 24. l. l. „ Et profecto haud minus se natura
 „ methodo adstringit in his tum producendis, tum maturandis, quam
 „ in plantis sive etiam animalibus. Quinimo ut cuilibet sive plan-
 „ tae, sive animali proprii quidam ac peculiare affectus compe-
 „ tunt, ita se res habet in qualibet succi cujuscumque exalta-
 „ tione, ubi semel in speciem proruperit. Exemplum hujus rei sa-
 „ tis luculentum quotidie nobis ingerunt et ob oculos ponunt
 „ variae istae excrescentiarum species, quas arbores fruticesque emit-
 „ tunt, vel ob succi nutritii perversionem et depravationem,
 „ vel alias ob causas in forma scilicet musci, visci, fungorum
 „ aliorumque id genus, quae omnia essentiae sunt, sive species
 „ a parente sive arbore, sive frutice diversae plane atque distinc-
 „ tae. Et sane qui serio atque ad amussim pensitaverit *Φαινομενα*
 „ illa, quae febrim v. gr. quartanam comitantur; quod videlicet
 „ semper sub autumno ingreditur, quod certum ordinem ac ty-
 „pum ubique servat, revolutiones periodicas quarto quoque die
 „ non minus certo repetit, quam suas repetit horologiam, sive

„ aliud quoddam ejusmodi *αυτοματον* (nisi ab accedente aliquo ex-
 „ trinsecus adveniente hic ordo perturbetur) quod cum rigore
 „ ac notabili frigoris sensu adgreditur, quem excipit caloris per-
 „ ceptio non minus sensibilis, quae tandem in sudore effusissimo
 „ terminatur, quod denique morbus hic quemcumque demum in-
 „ vaserit, vix ante vernum aequinoctium abigi poterit et fugari,
 „ qui haec, inquam, omnia pensculatius trutinaverit, haud minus
 „ firmis rationibus inducetur, ut credat morbum hunc speciem esse,
 „ quam sunt illae ob quas credat, plantam esse speciem, quae
 „ parem semper ad normam e terra nascitur, floret interitque
 „ atque in reliquis afficitur pro ratione essentiae suae. &c.”

Haud levis res mihi videtur SYDENHAMI interpretatio, qui cum
 in hisce studiis atque in hoc scribendi genere, ipse sibi dux et
 auctor fuerit, peculiare quid habet sibi soli proprium, ad quod
 nisi animum attenderis, vix ejus mentem capere poteris. Atque
 hinc factum esse arbitror, quod multi orationis colore atque vesti-
 tu ab ipsis quae subsunt sententiis male distincto, culparint quem
 non intellexerant SYDENHAMUM. Equidem lubenter fateor, hunc
 mihi semper maximopere placuisse, atque uti grave fert animus
 illatam amico injuriam, ita et ego commoveor, ipsum cum vi-
 deam multa ab iniquis et imperitis iudicibus injuste pati.

Prius autem quam, quid de Epidemica Constitutione senserit,
 tradam, res mihi paulo altius repetenda videtur.

Quod de HIPPOCRATE quondam vere adeo praedicavit BAGLI-
 VIUS, eum naturae non hominis voce locutum esse, de SYDENHAMO
 etiam affirmari posse crederem, qui cum naturae observationi to-
 tus se dedisset, ex hoc fonte omnem circa rem medicam cognitio-
 nem petivit, quam incomta et simplici oratione posteris tradidit.

Hanc

Hanc ex naturae fonte originem declarant quaecumque de morborum genesi, natura, differentiis et sanatione scripsit. „ Dictat ratio, sic opus suum exorditur, morbum nihil aliud esse, nisi naturae conamen materiae morbificae exterminationem in aegri salutem molientis.”

Ex ipsa autem corporis conditione, qua illud aptum est ad suscipiendas varias a rebus externis mutationes, proficiscitur aegrotandi facultas. Sed et suae sunt naturae humanae vires medicatrices, quibus ad suam salutem propugnandam utitur. Ecquid ipsa pestis, malignum saepe morbi genus, aliud, quam symptomatum complicatio, quibus utitur natura ad inspiratas cum aëre particulas *μασμωδεις* per emunctoria apostematum specie vel aliarum eruptionum opera excutiendas (40). Jam vero hoc munere nunc celerius fungitur natura, nunc vero tardius, pro varia methodo qua causam morbificam expellere nititur. Nam cum febris opem deposcit, motu partium violentiore res omnis peragitur, atque hujusmodi plane sunt morbi quos *acutos* appellamus, qui velociter scilicet atque cum impetu et periculo ad statum moventur. Quamvis si minus accurate, haud tamen minus vere loquaris, isti etiam morbi pro acutis sunt habendi, qui licet respectu paroxysmorum si omnes simul sumantur tardius moveant, respectu tamen paroxysmi cujuslibet particularis cito atque etiam critice ad finem perveniunt, quales sunt febres intermittentes omnes. Ubi vero continens morbi materies ejus est indolis, ut febrim in partes suas pertrahere non valeat, ad dictae materiae separationem universalem, morbi et *chronici* nuncupantur et sunt.

Ita-

(40) l. l. Sect. 1. c. 1. pag. 38. seq.

Itaque cum naturam morborum medicatricem cum *Coo* illo cognoverit, hos nullo modo aut certius aut felicius sanari arbitratus est, quam cognitam naturae methodum imitando (41). Quare praesertim ad varias vias, quibus crises in quacunque febris specie fiant attendit et ad statuta harum crisis tempora, quas non praeventendas aut accelerandas, sed suo tempore promovendas censuit. Nam experientia, non autem ratio docet, quatenam febrium species per sudores, quatenam per catharsin sit exterminanda (42), ac in febrium quarumlibet curatione omne punctum tulit, quae porta excludenda sit materia febrilis, qui certo norit, venae sectione nempe, sudoribus, catharsi, aut si qua est alia magis adposita (43). Medicos artifices, qui hunc naturae ordinem praevertere conarentur, eis similes esse dixit, qui tempore non suo arborum fructus expectant.

Verum eo loco imprimis se naturae probavit interpretem, quo de perfectissimo illo febrium genere loquitur, quam *depuratori*am vocavit, quamque summum naturae medicatricis auxilium habuit. „Primo quidem adverto, inordinatam illam massae sanguineae commotionem, febris hujus sive causam, sive comitem, a natura concitari, vel ut heterogenea quaedam materia in eadem conclusa ac ipsi inimica secernatur, vel ut sanguis in novam aliquam diathesin immutetur; illud omne genus febrium malignarum testatum facit, utpote a quibus istius ebullitionis sanguinis beneficio fit excretio ad cutem excrementi in eodem latantis et prava qualitate affecti, hoc vero, quod in corporibus

„ fa-

(41) Praefat. p. 18. seq. et p. 27. Cf. Opp. p. 226.

(42) Pag. 226. l. l.

(43) Ibid. pag. 260.

„ fanis crebro evenire haec commotio comperta est in quibus
 „ nullus apparatus morbificus vel quoad plethoram vel quoad caco-
 „ chymiam fuerit, nulla infalubris aëris anomalia, quae feбри occa-
 „ sionem subministraret. Nihilominus etiam hujusmodi homines prae-
 „ cedente aliqua aëris, victus caeterarumque rerum non naturalium
 „ (ut vocant) mutatione identidem febre corripuntur, propterea
 „ quod eorum sanguis novum statum et conditionem adipisci gestit,
 „ qualem ejusmodi aër aut victus postulaverit; minime vero quod
 „ particularum vitiosarum in sanguine stabulantium irritatio febrim
 „ procreet. Secundo ita mecum reputo, indicationes veras ac genui-
 „ nas, quae in hoc morbo confurgunt in eo versari, ut sanguinis
 „ commotio intra modum naturae proposito congruentem sistatur,
 „ ut nec hinc plus aequo gliscat, unde periculosa symptomata
 „ insequi solent, nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel mate-
 „ riae morbificae protrusio impediretur, vel sanguinis novum statum
 „ adfectantis labefactarentur conatus. Adeo ut sive materiae hete-
 „ rogeneae irritanti, sive cruori res novas molienti febris ortus
 „ debeatur, indicatio utrobique eadem existat.” (44)

His jam praemisissis videamus, quid auctor de Epidemica Consti-
 tutione docuerit. Cum Hippocrates morborum vulgarium causas
 in manifestis aëris qualitatibus imprimis quaerendas putasset, unde
 varia Epidemiarum genera quae annua dicuntur repetiit, noster
 occultam quandam alterationem in ipsis terrae visceribus natam
 alius ejusque generalioris Constitutionis matrem dixit, quae semper
 febrem quamdam comitem habet, quam *stationariam* appellavit.

„ Quamvis, inquit, diversas diversorum annorum habitudines

„ quod in quibusdam constitutionibus loquatur, quod in aliis
 „ (44) l. l. pag. 51. seqq.

„ quoad manifestas aëris qualitates, maxima qua potui diligentia
„ notaverim, ut vel exinde causas tantae Epidemicorum vicissitu-
„ dinis expiscarer, me tamen ne hilum quidem haëtenus promo-
„ veri sentio, quippe qui animadverto, annos quoad manifestam
„ aëris temperiem sibi plane consentientes dispari admodum mor-
„ borum agmine infestari et vice versa. Ita enim se res habet.
„ Variæ nempe sunt annorum Constitutiones, quæ neque calori,
„ neque frigori, non sicco humidove ortum suum debent, sed ab
„ occulto potius et inexplicabili quadam alteratione in ipsis terræ
„ visceribus pendent, unde aër ejusmodi effluviis contaminatur, quæ
„ humana corpora huic aut illi morbo addicunt determinantque,
„ stante scilicet præfatae Constitutionis prædominio, quæ exacto
„ demum aliquot annorum curriculo denuo facescit atque alteri
„ locum cedit. Unaquæque harum constitutionum generalium pro-
„ pria ac peculiari sibi febris specie funestatur, quæ extra illam
„ nusquam apparet. Cujusmodi febrium idcirco stationariæ nobis
„ audiunt. Ad hæc sunt et peculiæres quædam ejusdem anni
„ ut ita dicam Cræsces, in quibus licet secundum manifestas aëris
„ qualitates ejusmodi febres, quæ generaliorem anni Constitutio-
„ nem sequuntur magis minusve epidemice grassantur vel ferius
„ ocysve ingruunt, præ caeteris tamen ejusmodi febres, quæ omni-
„ bus in universum annis competunt, quas ideo intercurrentes vo-
„ co, ab hoc illove manifesto aëris temperamento ortum ducunt
„ v. gr. pleuritis, angina &c. quæ a subito calore intensius fri-
„ gus statim excipiente plerumque invadunt. Potest itaque fieri,
„ ut sensibiles aëris qualitates ad illas quidem febres producen-
„ das faciant, quæ in qualibet constitutione se exserunt, non vero
„ ad istas alias quæ certæ alicui constitutioni quasi propriæ ac
„ pe.

„peculiares existant. Fatendum tamen est, praedictas aëris qualitates corpora nostra ad hujus illiusve morbi epidemici generationem magis minusve disponere, quod et de quocunque errore circa sex res non naturales dictum volo (45).”

Epidemicorum autem alii *φαινόμενων* decursus atque exitus constantia in suo genere perfectissimi sunt, ab his igitur vera et fida morborum epidemicorum historia ediscenda est atque tradenda. Alii vero mutabilis sunt indolis et mali moris.

Dividuntur autem Epidemici hi morbi in duos ordines, vernos scilicet et autumnales, qui, quamvis et alia qualibet tempestate nascantur, ad illam tamen sunt relegandi, ver autumnusve fuerit, quam proxime contingunt. Accidit enim nonnunquam aëris temperiem cum epidemicorum aliquo in tantum conspirare, ut eo fautore ante tempus sibi debitum miseros invadat, et e contra est, ubi tantum illis inter se convenit, ut corpus praedispositum, nonnisi aliquamdiu post, adgrediatur. Cum itaque, inquit, ver dico vel autumnum, non de ipso statim aequinoctio, sive verno, sive autumnali loquor. In febribus intermittentibus usque adeo necessaria est haec distinctio, ut, nisi eandem in praxi sedulo contemplemur, neque de earum duratione quicquam pronuntiare, neque commodo regimine aegrorum corpora curare poterimus, habita tum tempestatum, tum naturae febrium diversae ratione. Verum quidem est, febres utriusque tempestatis ingenium non plane dissimile nancisci, sive modum spectes primi insultus, qui cum horrore primum incipit, mox in calorem erumpit, ac tandem per sudorem solvitur, sive typorum discrimina, quorum respectu quaedam

(45) l. l. pag. 41. seq.

dam tertianae sunt, cum vere, tum etiam autumnno. Interim non dubito, sic pergit Auctor, quin febres istae tota sua natura sive essentialiter distinguantur (46).

Febres autem speciatim quod attinet, observandum esse docet Auctor, maximam earum partem, quae continuae sunt nulla hucusque nomina, quatenus a constitutionis generalis influenza pendent, obtinuisse; appellationes autem quibus dignoscuntur, ab insigni aliqua alteratione sanguini impressa, vel evidentiori symptomate mutuari. Hac ratione putridae dicuntur, malignae, petechiales &c. Quandoquidem vero, inquit, singula ferme constitutio praeter has, quas parturit febres ad alium morbum aliquem magis epidemicum eodem tempore propagandum proclivis est, celebrioris nominis, non satis video, cur istiusmodi febres non potius fortirentur nomina a constitutione, quatenus horum morborum alterutri producendo favet, eodem illo tempore, quo comparebant, quam a qualibet sanguinis alteratione, vel symptomate particulari, quae diversae speciei febribus eodem jure posunt competere (47). Quum vero plures horum morborum eundem fatigent annum, unus eorum reliquorum praedominio potitur, caeteris in ejus quasi ditionem redactis et parcius eo tempore saevientibus, ita ut illo augefcente imminuantur hi, eodemque rursus imminuto, mox recrudescent. Atque ita vicissim mortales lacesunt, prout anni genius et sensibilis aëris temperies huic aut illi magis suffragantur. Hanc rem illustrat historia febris dysentericae, cujus mentionem fecit auctor pag. 171. *seqq.* Grassabantur nempe per constitutionem integram annorum 1669—1672 subintrante Julio (qui mensis certissima est februm

(46) l. 2. p. 82.

(47) l. 1. pag. 43. *seq.*

brium autumnalium epocha, uti vernalium Februarius) dysentericae febres. His vero, autumno jam se propius admovente, dysenteriae (morbus vere autumnalis) succedebant, quas ab hyeme difflatas excipiebant febris dysenterica et variolae; quae quidem variolae non eam tantum hyemem, sed et subsequens etiam ver, nec non aestatem illi conjunctam, peragrabant, donec reverso Julio a febribus dysentericis epidemice praedantibus ejicerentur; atque haec erant rerum vices, dum vigeret praedicta constitutio. Qui vero morbus circa aequinoctium autumnale maximopere furit, totius anni constitutioni nomen impertit suum, hujus enim ingenio epidemici *συγχρονοί* sese accommodant: v. gr. quo tempore variolae latisime depopulantur, febris toto anno sparsim oberrans ejusdem plane inflammationis est particeps, quae variolas parit. Utriusque morbi symptomatum maxima cognatio, excepta eruptione, quaeque independent. Pariter cum dysenteriae praecipue grassantur, febris ejus anni ipsis est simillima, nisi quod illae causam morbificam per se des eliminant &c. Et sane dysenteria haec ipsa febris est in intestina incumbens ac per eadem viam quaerens. Hinc illam febrem variolosam, hanc vero dysentericam adpellavit, utriusque autem morbi naturam febris fociae naturae similem, et symptomata, et cura declararunt. cf. pag. 162 sqq. et p. 190 sqq.

Notandum autem est, epidemicum illum principem, qui sub aequinoctio autumnale ceu rupto aggere omnia straverat, ingruente hyemis frigore intra suum se alveum condere, dum epidemici inferioris ordinis, qui sub eo merentur, tunc temporis praesertim ingravescant et rerum potiantur, donec dictus anni princeps eorum vires denuo frangat et deleat nomen. Quoties vero constitutio aliqua epidemicorum species parit, singulae hae species genere ab illis differunt, quae cum

idem plane nomen fortiantur, alia tamen constitutione generentur. Testantur intermittentes tertianae vernales et autumnales, quarum hae refractarii genii malignique et innumerorum chronicorum matres, illae vero salutares et rarissime diuturnae. Et quamvis morborum, qui in eandem constitutionem incidunt summa, sit, sive formae, sive typi diversitas, cum a communi causa, hac scilicet, aut alia aëris diathesi peculiari omnes pendeant, communis ipsis subest corporis conditio et communis omnibus natura. Hinc parvitium cum sit, paria quoque sunt symptomata praecipua atque essentialia; ac denique eodem tempore et intendunt saevitiam et remittunt: imo conveniunt, quae simul grassantur morborum species, modo quo primum adgrediuntur, atque omnes in principio suo similia habent symptomata, quae singula morborum, qui eodem tempore populantur, analogiam probant. Evidentissimum hujus theses argumentum peti potest ab intermittentium illa anni 1661 et sequentium constitutione, quae prima est, quam descripsit SYDENHAMUS, in qua febris, quae tunc invadebat continua, si vel diutius persisteret, vel aeger nimis evacuationibus fuerit exhaustus, subinde in intermittentium castra de facili transfret, cum istae febres, quae sequentes funestabant annos, etiam si diutissime cruciarent, rarissime tamen intermittentes fierent (48); nec non ab intermittentibus tertianis et quartanis autumnalibus, quae monente SYDENHAMO ea affinitate inter se connexae sunt, ut saepenumero vices permutare saltem ad tempus deprehendantur, mox forrasse ad pristinum genium et typum rediturae; dum tertianae vernales quartanarum typum numquam induant, cum toto coelo a se invicem

(48) l. l. pag. 251.

cem sint distinctae. Eandem thesin confirmant, quae scripsit Auctor
l. l. pag. 44. Sect. I. cap. 2. „ Cum praemature Julio mense
 „ v. gr. intermittentes autumnales ingrediuntur atque increbres-
 „ cunt, non statim genuinum typum induunt, quod intermit-
 „ tentibus vernis quidem solemne est, sed continuas febres ita
 „ per omnia imitantur, ut, nisi accurato examine instituto, ab in-
 „ vicem discriminari non possint, at retuso paulatim constitutio-
 „ nis impetu et fraenata vi, jam in typum regularem migrant,
 „ atque exeunte autumno larva abjecta, intermittentes se esse,
 „ quales ab initio reapse fuerunt, palam fatentur, sive quartanae
 „ illae fuerint, sive tertianae, quodsi non diligenter animadverte-
 „ rimus cum magno aegrorum nostrorum malo medicantes halluci-
 „ nabimur, dum hujusmodi febres, quae ex intermittentium nu-
 „ mero sunt, pro continuis veris et genuinis habeantur. ”

Porro, sicuti quilibet morbus in singulis hominibus suas habet
 periodos augmenti scilicet, status et declinationis, ita etiam con-
 stitutio generalis quaecumque, quae vitio cuidam favet cumque
 eo conspirat, adeo ut vulgare sive epidemicum fiat, suas aetates
 habet, quatenus scilicet in dies magis ac magis epidemicae popu-
 latur, donec ἀκμην attigerit suam, atque exinde iisdem fere gradibus
 decrescit, usque dum penitus exoluerit, alteri constitutioni locum
 cedens (49). Symptomatum enim quod attinet vehementiam,

atro-

(49) *l. l. pag. 174. seq.* Consentiant cum his Cel. RAMAZZINI verba, qui in cau-
 sas Epidemiae ruralis, quam anno 1690 inter Mutinenses observavit, inquirens, haec
 adjecit (*pag. 131. l. l.*) » Quamvis autem de miasmate contagioso aliqua posset esse
 » suspicio, dum uno in aliqua familia a febre correpto, caeteri paulo post ex eadem
 » febre decumberent, id tamen potius in communem diathesin ad maturitatem eodem
 » tempore evectam, non secus ac cum autumno fructus eodem tempore maturescunt,
 » referendum duxerim, quam in effluvium aliquod contagiosum, quod e primo aegro-
 » tante expirans caeteros afficeret. ”

atrociora sunt omnia, ubi primum se ostendit, quae quidem paulatim mitescunt et in constitutionis catastrophe tam sunt benigna atque *εὐφόρητα*, quam patitur morbi ad quem pertinent natura. Haec luculenter monstravit Auctor dysenteriarum et variolarum constitutionis annorum 1670, 71 et 72 exemplo (50). „ Ni-
 „ mirum Epidemici omnes, ubi primum e naturae sinu emergunt,
 „ principio magis spirituosio ac subtili videntur inhaerescere, quam
 „ ubi jam magis adoleverint, quoque magis ad occasum vergunt,
 „ eo magis in dies crassi atque humorales fiunt. Etenim quales
 „ quales fuerint inimicae istiusmodi particulae, quas aëri intime
 „ permixtas Constitutionem Epidemicam formare opinabimur, om-
 „ nino par est, ut easdem majori agendi potentia per ea tempora
 „ pollere existimemus, quibus primum eruperint, quam postquam
 „ earum vires fuerint refractae. Ita primis mensibus, quibus gras-
 „ sabatur pestis, nullo fere non die ejus contagio adflati, dum
 „ in triviis versarentur, inopinantes extincti sunt, nihil prorsus
 „ mali praesentientes, cum, ubi morbus magis adoleverat, neminem
 „ nisi febre atque aliis symptomatis praecedentibus unquam pro-
 „ stravit: ex quo abunde conficitur, hunc in ipsis incunabilis ma-
 „ gis efferatum atque acutum fuisse, quam post principia, licet
 „ pauciores prima acie jugulaverit, aucto jam scilicet, quem habe-
 „ bat in humana corpora influxu. In dysenteriis pariter omnia
 „ universim symptomata atrociora sub primo morbi ingressu com-
 „ parebant, et licet, si ad aegrorum numerum respexeris, latius
 „ in dies malum serperet, donec tandem ad statum pervenisset,
 „ in quo ex consequenti plures interibant, quam ineunte morbo,
 „ symp-

„ symptomata tamen sub initio saeviebant magis, quam in statu,
„ ac multo adhuc magis, quam in declinatione, et plures pro
„ aegrorum numero peribant. Adde, quod, quo diutius persevera-
„ bat morbus, eo magis humoralis etiam videbatur: v. gr. primo
„ quo invasit autumnus, quam plurimi nullis omnino dejectioni-
„ bus molestabantur; torminum vero, quod spectat atrocitatem,
„ febris intensiorem, subitam virium prostrationem aliaque sym-
„ ptomata insequentium annorum dysenterias longo intervallo post
„ se reliquit. Quinimmo dysenteriae cum dejectionibus, quae
„ primae incensebant principio magis spirituosae ac subtili videban-
„ tur inhaerere, quam, quae illas sequebantur. Etenim in pri-
„ mis dysenteriis et conatus et ad desidendum irritatio majores
„ erant tum etiam frequentiores, ipsae vero dejectiones stercoro-
„ sae praesertim et minores et magis insolentes. Quibus autem
„ gradibus morbus in genere se promovit, iisdem etiam imminue-
„ bantur tormina, dejectiones vero magis stercorosae erant, do-
„ nec tandem, fatisciente Epidemica hac Constitutione, tormina
„ vix perciperentur dejectionesque *stercorosae* magis essent, quam
„ *mucosae*.” Et de variolis pag. 203. seq. l. l. „ Observare
„ autem convenit, variolas has non ita diris symptomatibus per-
„ omnia sua tempora fuisse stipatas; postquam enim binos exe-
„ gerant annos, tertio, scilicet 1672, mitescere coeperunt et
„ exuto nigro colore paulatim ad flavum illum et favorum simi-
„ lem accedebant, qui variolis legitimis maturescentibus est pro-
„ prius, ita ut postremo hujus constitutionis anno benignae pla-
„ ne essent et boni moris habita generis ratione. Quo non ob-
„ stante satis liquebat, illas ad aliam prorsus classem relegandas
„ esse, ex pustularum nimirum exiguitate tam eximia, ad saliva-
„ tionem dispositione atque aliis.” Di-

Diagnosís uti in morbis sporadicis momentosa res est, ast ardua saepe, ita in epidemicis gravissima simul et difficillima. En quae hac de re egregia dedit praecepta SYDENHAMUS (51).

1°. Animum advertat medicus ad anni tempestatem et aliorum epidemicorum simul grassantium indolem, v. gr. qui variolas inspexerit, facile conjectabit (modo ejus morbi historiam probe calleat) vel a die, quo primum erumpunt pustulae, vel ab earum magnitudine atque colore, ad quodnam variolarum genus species illa particularis fuerit referenda, atque ubi semel cognoverit, quaenam sit illa variolarum species, quae eo anno atque per loca ista increbrescit, satis illi constabit de specie febris cujusvis per id temporis atque eo locorum grassantis.

2°. Ad propria febris symptomata, quae ad hunc vel illum evacuationis modum spectant. Videlicet certas distinctionis notas cuiuslibet speciei sigillatim impresit natura, quae cum subtiliores sint ac magis reconditae, nonnisi a cautissimis erui solent. Imprimis autem evacuationis per sudorem habenda est ratio, atque inquirendum, num haec fiat, nec ne, quodsi prius, utrum critica, an symptomatice, et quonam morbi tempore sudatio vel ficcitas contingat. Hisce enim febris species praecipue distinguitur, et saepe, qua via morbum expellat natura quaque medico naturae imitatori procedendum sit, cognoscitur. Sic constitutione autumnali nullum sudoris indicium fuit ante πεπασμον, qui die decimo quarto plerumque perficiebatur: — in pestilentiali nulli sudores spontanei observati sunt, profuere vero diaphoreticis provocati: — in variolis regularibus effusissimi, vel in ipso morbi principio sudores, et nihil levantes, imo

(51) Pag. 252. seqq. cf. pag. 242 et 246.

saepe symptomata inde aucta. In febribus, quae variolis anomalis et dysenteriis se comites junxere, anomali quoque fuere sudores, quippe qui solis primis diebus nulla praevia coctione prodire solebant, neque ullum aegris adferebant commodum (52).

3°. Nec parvi refert ad febris speciem investigandam consideratio sive methodi, sive medicamenti, quibus minimo negotio expugnatur, uti et juvantium ac nocentium observatio.

Prognosin autem quod attinet, quo maturius invadant epidemici principes, eo majora capient incrementa, quod probavit auctor curiosa observatione circa quartanas intermittentes anni 1661, quo anno ipso Johanni festo jam plures ex quartanis illis aegrotabant, quae postea adeo fuere epidemicae, „ argumento, ait Auctor, magnum fuisse in ista quae tunc obtinebat aëris temperie ad istos morbos apparatus, qui deinceps procedente anno stipatiores grassabantur (53).” Huc quoque pertinere videntur, quae de variolis notavit, has quibus annis epidemice grassantur, si regulares etiam sunt atque mitiores, circa aequinoctium vernum ingredi, quibus vero annis non tantum grassantur epidemice, sed et irregulares atque discriminis plenae, maturius nonnumquam Januario videlicet mense invadere (54). Quodsi vero diagnosis novae febris speciei vertente primum anni constitutione haud parum difficultatis habeat, quo pacto, quem vix noveris, hostem quam felicissime expugnes, determinasse *ἀδύνατον* saepe, quare hac rerum conditione medicum cunctatorem agere SYDENHAMUS jubet. „ Dum enim, „ inquit, morbo invigilarem, quo cum opportunius confodere va-

„ le-

(52) Cf. pag. 193 et 226 l. l.

(53) Pag. 82. l. l.

(54) P. 132. l. l. Sect. III. Cap. 2.

„ Ierem, febris vel sponte sua sensim evanuit, vel in eum se
 „ typum redegit, ut jam mihi innotesceret, quibus armis esset de-
 „ bellanda.” Nec raro optimis ac tutissimis armis medicum in-
 struit juvantium et nocentium observatio, quibus expulso hoste,
 aegrum omni periculo liberat. Quomodo autem in hac quoque
 rerum conditione naturae medicatricis opera quam felicissime imi-
 tetur artifex, praeclaro suo exemplo ipse docuit. Videlicet quo
 tempore saeviebat dysenteria, febris quaedam illi simillima, quae
 dysentericos exercere solet, una exorta est. Haec, cum solitaria
 incederet, nullis comitabatur torminibus dejectionibusve dysentericis.
 „ Nascente ferme constitutione hac, ita Auctor *pag.* 194, dum
 „ irrequieto animo novae hujus febris naturam volutarem, ad ju-
 „ venculam mihi vicinam advocabar, febricitantem quidem illam
 „ atque acerbissimo syncipitis dolore fere enectam aliisque sym-
 „ ptomatis, quibus febrem dysentericam onerari diximus. Haec
 „ cum a me interrogaretur, et de modo quo febris primum inva-
 „ debat, et de ejusdem duratione, fasfa est se a dysenteria, quae tunc
 „ ubique fere grassabatur a quatuordecim retro diebus fuisse li-
 „ beratam, cui, sive sua sponte decedenti, sive medicamenti ope
 „ depulsa protinus successe dicta febris. Quibus ego me rectis-
 „ sime occurrere posse conjectabam, si dysenteriae loco aliam evacua-
 „ tionem substituerem ejus simillimam, qua praeclusa febris oborta
 „ est. Semper enim rebar, non sufficere ad comprobendam in acu-
 „ tis medendi rationem, ut feliciter ea cederet, cum ab impe-
 „ ritissimarum muliercularum temeritate sanentur nonnulli, sed
 „ requiri adhuc, ut morbus nullo negotio victus quasi suo pte-
 „ genio cedat atque abitum adfectet, quantum ejus fert natura.”
 Et *pag.* 193. *l. l.* de eadem hac febre haec habet: „ cum ob-
 „ fer-

„fervassem, phaenomena febris dysentericorum quam plurimum
„eadem plane esse cum illis, quae hujus anni febres solitarias
„comitabantur, consentaneum mihi videbatur, si evacuationem il-
„lam quadamtenus imitarer, qua natura materiam illam corrossi-
„vam atque acrem, quae et ipsius dysenteriae et supervenientis fe-
„bris causa continens est, solet ablegare. Ac proinde eadem
„ipsa methodo tum quoad venaesectionem, tum repetitas purga-
„tiones, febrem hanc adgressus sum, quam in dysenteriae cura-
„tione adhibueram.”

Quinque fuere ab annis 1661—1675, observante SYDENHAMO, aëris diatheses totidem epidemiarum febrium species producentes, quarum prima, depuratoria ipsi dicta, intermittentium autumnalium fuit feracissima. In hac autem Constitutione hac ratione sese excipiebant morbi. Anno 1661 febres autumnales tertianae praesertim mali moris, sub initio Julii subortae et quotidie incrementum mensis Augusto maxime saeviebant, magnamque hominum stragem edebant; dein vero superveniente hyemis frigore Octobri mense fere extinctae sunt una cum quartanis, quae tamen rariores. His subsecuta est febris continua, in eo tantum ab illis distincta, quod hae stasis temporibus, illa continenter urgebat, quin immo vel hinc patuit, febrem hanc ex autumnalium intermittentium familia esse, quod raro admodum surgente anno compareret. Tertiana insequentibus autumnis quartanis imperium detulit, quibus post autumnum febris continua succedit ad usque ver, quo tempore febres intermittentes vernaes insequentibus, quibus ad calendas Maji pariter fatiscuntibus, variolae hinc et inde sparsim se ostendebant, quae denuo ad conspectum epide-

micorum autumnalium (febris continuæ et quartanæ intermittē-
tis) terga dabant victoribus.

Secunda, quæ memoratur Constitutio, cui pestilentis nomen est, inflammatoriis iis omnibus, quæ post invasere, se ducem præbuit ac *πρόδρομον*. Praegressa hyeme frigidissima et sicco gelu in veris usque tempora perdurante, cum ex improvviso solveretur frigus, morbi inflammatorii, pleuritides, peripneumoniae, anginae frequentissimæ fuerunt, anno vero surgente ipsa pestis irrupit faevissima, quæ Julio mense ad *ἀκμην* pervenit, sub Novembris exitu paene emortua.

Tertia variolosa est, ab anno 1667 ad annum 1669. Variolæ æquinoctio verno adpetente caput adtoltere coeperunt, sub autumno *ἐπιδημικώτατοι*, superveniente brumali frigore parcius lacescebant; at proximo vere adolescente postliminio invaluit hic morbus, ab insequentis hyemis gelu denuo coërcebatur. Posthaec tertio demum cum vere increbuit ast jam languidior. Mense vero Augusto anni 1669 penitus intercidit, dysenteriae locum cedens: fuerunt autem hae variolæ regulares maxime ac benignae. Has et novum febris genus comitabatur, ipsis, si pustularum eruptionem et quæ ab illa pendent, demas, analogæ. Haec hyeme, cum illae minuerentur, invaluit atque illis vere novo invalescentibus recessit, epidemicorum prædominium illis relinquens. Nihilominus per haec tempora non plane desit umquam, donec tandem cum variolis mense Augusto 1669 omnino disparuit. Binis his morbis epidemicis tertius se junxit, ultima praesertim hujus Constitutionis aestate, diarrhaea scilicet, aëris Constitutione jam tum ad subsequentem dysenteriam vergente; saltem morbus hic febrem regnan-
tem:

tem proxime adeo attingebat, ut nihil aliud esse videretur, quam ipsa febris introversa et visceribus incumbens.

In Constitutione quarta, ineunte Augusto anni 1669 cholera morbus, inania ventris tormina sine dejectionibus (constitutionis dysentericae primordia) et dysenteria ipsa, ast initio hisce rarior multo. Cholera Epidemica, uti semper intra Augusti cancellos stetit, ea prorsus fide, qua veris primordia hirundines, aut insequentis tempestatis fervorem cuculus amare consuevit. Caeterum per integram hanc Constitutionem Julio subintrante febres dysentericae grassabantur, quibus dysenteriae succedebant. Has vero hyeme excipiebant febris dysenterica et variolae, Julio demum mense a febribus dysentericis pulvae (55).

Quinta Constitutio perinde atque aliae mox ab ingressu socia habuit symptomata, quae indicia haud obscura dabant, majorem et spirituosam magis tunc esse inflammationem, quam ubi adoleverat morbus. Febris videtur fuisse ex rheumaticarum familia, quae circa initium Julii ingressa est, Constitutione nondum ita ad eam unice disposita, ut penitus excluderentur Constitutionis praecedentis morbi; quasdam enim protulit variolas et dysenterias veteris prolapiae. Morbilli praemature Januario mense invadebant valde epidemici, non admodum regulares; ad aequinoctium vernum increvere, inde contractiores, donec paulo post elapsum solstitium aestivum tandem evanescerent. Cum variolae praecedentis Constitutionis post duos priores annos pustulas emitterent, minus ac mi-

(55) Variolae hae anomales erant, parvae, nigrae saepe, eruptio tertio jam die. Hac constitutione, qua tam epidemice saeviebant dysenteriae, variolae regime justo calidiore provocatae per dysenteriam nonnumquam viam sibi faciebant, quod ne semel accidisse haecenus animadvertat Auctor Cf. pag. 203. l. l.

nus nigricantes, majores insuper sensim et majores, donec sub finem anni 1673 pro speciei ratione mites essent et benignae, jam recepta pristina feritate et pessimis symptomatis stipatae revertebantur. Invaluit haec variolarum species autumnno proximo, longius etiam in hyemem excurrrens, quae cum solito calidior multo esset, morbo favebat, adpetente vero tempestate frigidior immuta est, febris jam grassanti locum cedens (56). Febris continua initio Julii anni 1675 longe lateque depopulata, autumnno jam adpropinquante in viscera coepit converti, nunc dysenteriae symptomatis (57), nunc diarrhoeae se prodens, licet quandoque neque hanc haberet comitem, neque illam, sed caput magis petebat et aegros reddebat stupidiore. Variolae interea sub aequinoctio autumnali penitus disparuere et febris aliis epidemicis devictis anni praedominio potita est. Hunc cursum tenuit nunc caput petens, nunc viscera, ubique saeviens sub persona symptomatum iis partibus accidentium ad finem usque Octobris, quo tempore, quae eo usque tepida atque aestiva fuerat tempestas, derepente in frigidam humidamque est mutata, unde etiam catarrhi et tussis increbuerunt magis quam ullo alio tempore. Quod autem maximi erat momenti, tussibus hisce supervenire solebat febris hujus constitutionis stationaria, quae ansa hinc adrepta et magis grassabatur et quaedam etiam symptomata variabat. Cum enim paulo ante insultus in intestina et caput plerumque fieret, nunc in pulmones et pleuram prae caeteris detorquebatur, unde symptomata pleuritica et peripneumonica, licet eadem omnino febris esset, quae Julio 1673 ingressa, sine

qua-

(56) Pag. 219. l. l.

(57) Dysenteriae in hac constitutione symptomatis tantum rationem habuere, quae cum in praecedenti ad morbi epidemici essentiam pertinerent, cathartici curatae sunt.

quavis symptomatum alteratione progrediebatur, donec catarrhi isti accederent. Catarrhis et tussibus elapso Novembri derepente imminutis, febris symptomata, quae ab hisce penderent, abiecit atque eadem plane mansit, quae erat ante catarrhos subortos. Constitutio autem haec perquam anomala fuit, atque irregularis et ejusdem omnino indolis morbi per eam nati (58).

Et hae quidem fuere epidemiarum vicissitudines, quas omnes, praesertim a peste illa inde, phlogistica diathesis insignivit. Dubitat vero SYDENHAMUS, an diligentius examen, quali rite instituendo vix unius hominis aetas par esse videtur, nos edoceret, epidemiarum alios continua quadam serie, ceu facto circulo, alios semper excipere, an vero omnes indiscriminatim nulloque ordine pro occulta aëris diathesi et inexplicabili temporum ratione, mortales incescere. (59).

Praeter has autem, quas dixerat febres stationarias, alias continuas SYDENHAMUS memorat, harum imperio subjectas, quae cum omnibus annis sint communes, *intercurrentes* ipsi audiunt (60). Ac veluti febres epidemicae stationariae ab aëris occulta quadam constitutione nascuntur et foveantur, sic intercurrentium epidemiarum communis causa a manifesto quodam in aëre vitio est repetenda, hominum corpora ita disponente, ut exinde tales talesve sanguinis atque humorum dyscrasiae generentur, quae harum intercurrentium causae fuerint immediatae et proximae. Ita, cum gelu acrius diu perseveraverit, se in veris usque pomœria longius extendens, derepente autem calidior tempestas succedat, pleuritides, an-

gi-

(58) l. l. pag. 220.

(59) l. l. pag. 40.

(60) Sect. 6. c. 1. pag. 256. seqq.

ginae similesque morbi invadere solent, qualiscunque demum fuerit constitutio annorum generalis. Hos vero intercurrentes morbos *essentiales*, ab iis affectibus probe distinguere oportet medicum, qui, licet externa facie et nomine iis similes, natura tamen ab ipsis maximopere differunt, neque nisi symptomata sunt stationariarum, quibus superveniunt, febrium, neque, aliam quam hae sibi postulant curationem five venaessectione, five sudoribus, five alia quacunque haec fiat methodo. Jam vero ad utriusque generis affectuum tum essentialium tum symptomaticorum diagnosin meminisse juvabit, quod qualia sint symptomata, quae invasionem febris cujusvis stationariae comitantur, talia omnino erunt symptomata, quae insultum five pleuritidis five anginae sequuntur, quoties ejusmodi febris accidentia sunt tantum, quod quidem illustravit Auctor pleuritide symptomatica, quae febre per hyemem Aⁱ. 1675 grassanti superveniebat. Hac qui laborabant pleuritide quam primum corripiebantur, capitis, dorsi et artuum patiebantur dolorem, quae certissima erant et maxime vulgaria febrium earum omnium symptomata, quae et ante pleuritides ingresses invadebant atque illis exspirantibus adhuc durabant. Cum si quis intercurrentis morbus est essentialis, quovis anno semper et ubique sibi similis, nihil prorsus cum febre stationaria regnante commune habet. Praeterea quaecunque sequentia symptomata perspicua magis sunt, cum non obscurantur aut confunduntur ab aliorum *φαινομένων*, quae naturae sunt diversae, et ad aliam spectant febrem, admixtione. Tandem anni tempus cuilibet essentiali intercurrenti proprium haud raro veram, quam quaeris, morbi indolem declarabit. Suo tamen jure Auctor pag. 259. „ ad morborum tum horum tum aliorum diagnosin, eum demum instructissimum accedere, qui assidua et

„diligenti phaenomenorum observatione cujuscunque generis dis-
 „tinctam habuerit notionem, licet differentiarum characteristica-
 „rum aliae ita sint fortasse subtiles ac delicatae, ut easdem
 „alteri verbis nequeat exprimere.”

Et haec quidem egregii viri de Epidemica Constitutione obser-
 vationum est epitome, in quibus exponendis illud imprimis egi-
 mus, ut ipsis illius verbis uteremur, ne nostris sua adulterasse
 videamur.

Ex Italis SYDENHAMI vestigiis ingressus est BERN. RAMAZZINI,
 qui constitutiones Mutinenses, quas ab A^o. 1690 — 1694 observave-
 rat, descripsit. Is, quam tuetur Sydenhamianam de febris stationariae
 aetiologia opinionem, annorum 1692, 93 et 94 historia confirma-
 vit, quibus, cum dissimilis maxime fuerit coeli facies, eadem
 epidemica febris, petechialis nempe grassata est, „unde satis li-
 „quere potest, inquit Auctor (*Operum pag.* 191.) quam parum
 „firmo talo stet illorum opinio, qui ex manifestis aëris qualita-
 „tibus caloris scilicet, frigoris &c. putant satis explicari posse
 „epidemicorum affectuum genesin ac indolem, ut etiam ex prae-
 „gressis constitutionibus praenuntiari possint aegritudines, qui po-
 „pulariter vagari debeant (61).” Fuit tamen RAMAZZINI Chemi-
 corum partibus addictus, neque proinde integer naturae observa-
 tor (62). Hinc et epidemiam anni 1690 ex acidis particulis e
 terra fermentata elevatis et in aërem exceptis ortam esse scripsit
 (l. l. p. 132.).

BAGLIVIVS quoque brevem historiam tradidit apoplexiae epide-
 micae, quae anno 1694 et sequenti Romae saeviit, cujus origo

ab

(61) Consentit etiam BURSERIUS *Instit. Med. Pract.* V. II. c. X. §. 347.

(62) K. SPRENGEL *Pragm. Gesch. Tom.* V. pag. 478.

ab infueta illorum annorum temperie ipsi repetenda videtur (63) et LANCISIUS circa varia Epidemiarum genera observationes edidit, et alii, quorum omnium mentionem facere vetat et temporis et instituti ratio.

Breviter tamen referre lubet HUXHAMI labores, cui in illustranda Epidemiarum ex aëris vicissitudinibus genesi summa debetur laus. Hic coeli mutationum diligens atque accuratissimus observator, primas in Constitutionibus producendis manifestis dedit aëris qualitibus ac Coi illius, quem maximi fecit doctrinae se fautorem et defensores profusus est. Ita, pag. 3. praef. ad Vol. II. *Observ. de Aëre et Morbis Epid.*: „Nostram profecto ad vitam sustentan-
„dam omnium maxime necessarius est aër, caeteris utique per
„plures horas carere possumus, hoc ne vel tempore quam bre-
„visimo, an igitur purus sit vel impurus summi profecto est mo-
„menti, quisque adeo bonas nec non pravas qualitates probe per-
„discere debet medicus. Aëris autem nomine hic volo terrae
„atmosphæra, non merum uti dicitur elementum: quae, cum ex
„variis admodum rebus comparatur, variis etiam modis officere no-
„bis ac proficere potest. Diversae ergo hujus Constitutionis, tum
„ad sanitatem tuendam, tum ad morbos depellendos assidue sunt
„observandae. Et pag. 11. l. l. quamquam aliquae febres epidemi-
„cae a contagione ducant originem, oriuntur attamen plures ab
„intemperie aëris manifesta, neque enim probabilis magis videtur
„communis morbi causa, quam ipse aër omnibus communis.”

Neque, quam arcto adfinitatis vinculo aëris diathesis et epidemica morborum Constitutio teneantur, evidentius quis demonstravit un-
quam.

(63) *Prax. Med. T. II. pag. 117. L. B. 1719.*

quam. Exempli loco sint quae de catarrhis anno 1728. notavit:
 „ Tusfes quae a primo Januario (sub tempestate humida et plu-
 „ viosa admodum) fuerunt valde frequentes, jam factae frequentis-
 „ simae pluribus junioribus praecipue infestae sunt, quibus accesse-
 „ runt destillationes maximae ac dolores faucium atque dentium cum
 „ glandularum parotidum et maxillarum tumoribus. Haec fere
 „ omnia in mense superiore, at jam (Februario mense coelo sicco
 „ frigido) cum his ingruit febrilis affectio et respiratio difficilis,
 „ imo pluribus medio hoc mense accidebant pleuritides et peri-
 „ pneumoniae, quorum sanguis extractus fuit viscidus et parum fe-
 „ rosus, cum tamen durante Januario vel ab ipsis rheumaticis raro
 „ fuisset valde glutinosus. Tum porro satis fuit exhibuisse Spir.
 „ Volat. Oleos., Elix. Asthmat. le Mort, aut tale quid ex leniori-
 „ bus diluentibus ad sudores eliciendos et tussin sopiendam; raro
 „ venam secantes, nec Epispastica frequenter admoventes. Jam
 „ sanguinem mittere saepe necesse erat et repetitis anodynis ve-
 „ hementiam tussis lenire; anacatharsin et facilem respirationem
 „ larga pectorali et molli potione detergente moliri &c. (64)”.
 De stationaria autem febre nulla apud eum fit mentio. Cum

vero HUXHAMUS ille rem meteorologicam in disciplinae medicae
 usum tam egregie excoluit et priscorum probavit in observando
 ingeniosam diligentiam, STOLLIUS Sydenhamianum repetivit opus
 auxitque (65). Is autem, cum artes illas, quae ad humanitatem

per-

(64) *Observ. de Aëre et Morbis Epid. V. I. pag. 8.*

(65) Verbo hic loci commemorandus est LENTINUS probatissimus Auctor et Medicus
 expertissimus, qui inter Clausthalienfes artifex, circa hoc tempus Ao. nimirum 1779,
 egregium libellum edidit, in quo et alia multa scitu dignissima et imprimis curiosissimae
 observationes rem epidemicam spectantes reperiuntur. Retulit enim ipse res per trien-
 nium (ab Anno scilicet 1774—1777) gestas sub epidemicorum varii generis imperio.

Adcu-

pertinent, fideliter didicisset, studii medici ducem imprimis habuit Cel. Haenium. Ad ipsam sanandi artem exercendam quam primum se contulerit, omni studio atque summa animi contentione in observandis designandisque morbis popularibus versatus est. Jam enim de certo in arte medica principio inveniundo propemodum desperans, Aesculapii sacra relinquere constituerat, alii disciplinae operam daturus quae et minus conjecturalis atque usu manifestius comprobata esset. Ast assidua et attenta observationum, quas immortalis Sydenhamus de febribus scripserat, pensitatio STOLLII aegrorum saluti atque artis nostrae incremento servavit (66). Ita ipse rem refert in Epistola sua ad Grantium (67): „ Per „ aliquot jam annos, cum methodos curandarum febrium diversis „ simas quin & oppositas contemplarer audiremque diversarum „ opinionum non ignobiles artis magistros; cum quacunque ad „ hibita medendi ratione, nihilominus viderem aut funera per „ quam multa, aut tardas post millenas cum morte luctas recon „ valescentias, neque hic, neque ille fortunatiorem aegris medi „ cinam faceret, saepissime et artis nostrae et miserorum quam „ maxime mortalium forti indolui. Trepidus ob id ipsum accessi „ et animum despondens ad artis nostrae usum, quam primum „ in Hungaria exercui, germana febrium popularium patria. Plu „ rima animo passus sum, plurima etiam corpore, donec rejec- „ tis,

Adeurate simul notavit meteorologicam horum annorum historiam. Caeterum memorata haud indignum puto, morbos originis biliolae reliquis frequentiores vidisse LENTINUM, quos eodem tempore Viennae regnantes vidit STOLLIIUS. De hisce quidem infra faciemus mentionem. Cf. *Memorabilia circa aërem, vitae genus, sanitatem et morbos Clausthalienfium Annorum 1774—1777.*, Auctore L. F. B. LENTIN, Gött. 1779.

(66) Vide quae de vita STOLLII leguntur in *Rat. Med. P. IV. p. 1. Ed. JO. EYEREL, Lugd. Bat. 1796.*

(67) *Pag. 27. l. l.*

„tis, qui me seduxerant, aut saltem non instruxerant, Auctori-
 „bus, stabiles mihi certosque medendi canones efformarem, quos
 „assidua contemplatio febrium epidemice grassantium et sibi re-
 „lictarum suppeditaverat. Etenim cum et frequentissimae eae
 „febres ibi sunt et ruri inter tenuissimae fortis homines, aliis
 „magnarum urbium luxusve morbis non commistae, sed simpli-
 „ces, certo quotannis ordine enascantur, vigeant, emoriantur,
 „nec remediis, utpote quibus maximam partem distituuntur,
 „anomalae factae sunt, quid faciat feratque natura sui conserva-
 „trix, hominem perattentum effugere haud potuit.” Tanti au-
 tem fecit hoc studium, ut ad illud cursum dirigere medicum
 jubeat, ne incertus, hic illic, quocunque tempestas rapiat, de-
 feratur. „Qui regnantem, inquit, temporis constitutionem non
 „assidue respexerit, neque inde suos sibi canones efformarit, nae
 „is alto se mari committit, ventorum ludibrium et fluctuum prae-
 „da (68).”

Quam ex intimis medicinae penetralibus petiverat Sydenhamus
 morbi et febris praecipue notionem, eam et STOLLIIUM natura do-
 cuit. Hinc et febrim vitae quocumque modo irritatae conatum
 dixit adversus stimulum inimicum (69), sive cum summo BOER-
 HAVIO nostro affectionem vitae conantis mortem avertere (70).
 Hujus vero vitae conatus non eadem semper est ratio, sed varia,
 siquidem et variae sint ejus causae. Hinc multiplex febrium divi-
 sio et indoles, quae, si a communi quadam causa provocentur,
 sive annua constitutione periodice recurrente, sive annuae mutatio-
 ne,

(68) *Rat. Med. P. II. pag. 147.*

(69) *Aph. de Cognosc. et Cur. Febr. Aph. 7.*

(70) *Aph. 571.*

ne, sive intercurrente quodam miasmate, dicuntur universales, *epidemicæ*, quae vel stationariae sunt, vel annuae, vel intercurrentes; si vero a causa unicuique homini propria fuscitantur, *sporadicæ* vocant (71).

STOLLIUS, cum gravissimam hanc Sydenhami de febre stationaria doctrinam, suo, maximo illo, haberet pretio, ab eo tamen, ut fieri solet, paululum dissentire videtur. Ut enim suis cuique homini est corporis habitus sui que vivendi mores, ita cuique sua de rebus cogitandi scribendique ratio. Sydenhamus naturae legum, quas observando didicit vindex, inter febres cuique annorum constitutioni respondentes quandam semper vidit, quae et caeteras epidemica illa potestate superaret, et in qua, sive symptomatum ordinem et successionem, sive evacuationes, et, quo ad exitum ducitur, modum respexeris, harum legum vis magis emergeret. Quae, cum in intermittentibus febribus quaeque ex harum familia sunt continuis remittentibus, in quibus certa est paroxysmorum sibi similitudo ratio, simili modo crisi per cutim abeuntium, uti et in illis, quae contagium, vel saltem contagii germen habent, imperium longe lateque extendentibus et pari lege sua stadia percurrentibus critico insequente iudicio, facilius conspiciuntur, ab hisce suas Constitutiones denominavit. Quae enim ad aliorum exemplum a symptomate quodam evidentiori, aut ab insigni aliqua in sanguine alteratione mutuuntur nomina et confusionem facere et ad inania opinionum commenta ducere existimavit. Hinc prioris Constitutionis, imperante intermittentium gente, febrem principem depuratoriam dixit. Hinc et febris pestilentis, variolosae, dy-

(71) *Aph.* 1—26,

dysentericae nomen. Hinc ab occulta sola causa stationarias nasci scripsit, quas ex manifesto aëris vitio intelligi non posse perspexit. Nec tamen neglexisse prorsus tempestatum anni vicissitudines, sed ab his cum miasmate aut contagio conspirantibus augeri, vel ad versantibus hisce reprimi vim morbi ipsum observasse ea indicant, quae de peste scripsit p. 208. sq. Quae vero de eadem peste notavit p. 251, eam videlicet inflammatoriis iis omnibus, quae post invasere, se ducem praebuisse ac προδρομον, docent, eum ad dynamicum quoque, quem vocant Constitutionum characterem attendisse. STOLLIUS vero, Sydenhamo doctior, cum ex scriptis cum veterum, tum recentiorum, inter quos Hippocratem et Huxhamum Sydenhamo posteriorem nominasse sufficit, anni temporum aërisque vices tot morborum causas esse cognovisset, qui inde optimam habent interpretationem, harum in stationarias quoque Constitutiones potestatem vindicavit, et licet non negaverit his occultam quandam causam subesse posse, tamen stationariae febris notionem non ad Epidemias, quarum abdita causa est, restrinxit, verum etiam ad annuas febres temporum vice non suppressas suosque egressas limites extendisse videtur, et hisce annuarum dedisse nomina (72). Harum autem febrium ignorari indolem, numerum, extensionem, periodum, neque determinari posse, an eadem stationariae post aliquot emensa annorum curricula certo ac stabili quodam ordine recurrant, num earum definitus sit numerus, an vero

(72) Hanc tamen denominationem postea reprobavit ipse I. I. P. IV. p. 68.
 » Febris stationariae nomen Sydenhamus voluit subinde desumere ab epidemico quodam concurrente, sic febrem ille habuit variolosam, dysentericam &c.; non placet mihi haec contemplatio constitutionis aut febris stationariae desumpta vel a febre annua, vel annuae modificatione, vel epidemico intercurrente, cum febris stationariae talis compellatio non competat toto tempore illo, quo dominatur.

vero novae subinde nascantur, ob defectum observationum multos annos continuos per industrios medicos eodem in loco capiendarum et cum aliis alibi institutis comparandarum (73); febres vero annuas singulis annis constanti quadam lege, recurrere seseque excipere, nisi quaedam temporum anomalia coelique mutationes abnormes intercurrent et hanc annuarum successionem turbent (74). Sunt autem annuae hae, febris inflammatoria, biliosa, pituitosa, quae quasi principes et febres cardinales considerantur, itemque intermittens. Quarum singulae tam late patent, ut innumerae aliae febres ad aliquam ex his reduci possint, ad eam videlicet, quacum major affinitas et analogia intercedit. Quaelibet harum cardinalium definitae anni parti respondet, inflammatoria adultae hyemi et veri primo, biliosa aestati vigenti atque inchoanti autumno; pituitosa vero istius fini et initio hyemis, item veri in aestatem vergenti. Intermittens in ver atque autumnum cadit. Quodsi tempore anni consuetum suum tenorem non observent, alius quoque erit febrium habitus ad anni partes.

Cum Sydenhamus nonnisi duo morborum epidemicorum genera constituerat, ac quicumque non ad alterum stationarium pertinerent, communi nomine intercurrentes adpellavit, STOLLIIUS, quia alterum hoc intercurrentium genus dissimiles plane morbos comprehendere animadvertit, ex illo duo genera effecit, alterum annuarum, quas memoravimus, febrium, intercurrentium alterum, quod et exanthematum contagiosorum familiam, uti morbillos variolas et alios quosvis nec inter haec, neque inter stationarias annuasve referendos febriles morbos, uti tussin convulsivam &c. complectitur.

Om-

(73) STOLLII *Aph.* 28. *seq.*

(74) *Aph.* 36. *seqq.*

Omnes illōs, nec non Chronicas affectiones, seu febriles illae sint, seu febre expertes in potestatem suam redigit princeps stationaria febris, quae sensim increscit, viget atque iterum decrescit, alteri alterius indolis subnascenti locum cedens. Duo autem, quo tempore artem fecit, summa rerum potiti sunt epidemici principes, alter ex biliosarum gente, ex phlogisticarum alter, quorum illum imperio superiorem, ex annua protracta natum, aestivam febrim appellavit.

Videamus jam, num ex variis locis invicem collatis intelligere possimus, quo pacto Auctor hujus stationariae febris genesin mente perceperit.

Cuivis tempestati sua est ad valetudinem ratio, ita ut certam quandam in corpus inducat diathesin, huic illive aegritudinum generi prae caeteris affinem, sive amicam (75). „ Etenim diversum ab eadem causa effectum haud raro videmus temporibus diversis, a potu videlicet perfrigido, siquis eo se proluerat, sudore multo dimanans, atque ex itinere, vel exertatione quacumque excalefactus (76). Iis enim, qui hyemis rigente gelu aestuanti corpori frigidam ingesferant, pleuritico more pectus inflammabatur, at, qui per aestatem id fecerant, epigastrio gravari, horrere, calescere, fastidire et amaris ructibus vexari coeperunt. Illis sanguis mitti et iterato et largiter debuit, his emeticum dari, cum illos inflammatoria febris corripuerat, hos vero biliosa, ab eadem utique genetrice causa, sed non eadem tempestate. Terrorem novimus nervoso imprimis systemati inimicum. Morbum sacrum inducit per saepe, aut

„ alia

(75) *Rat. Med. P. I. pag. 1.*

(76) *Pars II. pag. 176. l. l.*

„ alia ratione nervos irritat, sed praeter haec, qui terrentur, ea
 „ potissimum tempestate, ubi bilis imperat, in febres incidere
 „ biliosas mox solent, ut morbi initium ab eo exacte tempore
 „ computemus, quo id animi pathema fuerat incussum; miram
 „ certe terroris vim vidi in conturbanda bilis officina, morbis-
 „ que biliosis, putridis, malignis producendis. Sed et moeror
 „ diuturnus, et aerumna, et somni nescia sollicitudo stomachum
 „ et intestina resolvit et gastricos humores vitiat, tuncque maxi-
 „ me, si et anni tempus conspiret. Inde longa infirmitas non-
 „ nunquam, at quae aegrum obambulare finit, anorexia, exigui
 „ calores et levicula horripilatio, sapor amarus assumptorum et
 „ marcor nascitur, eaque rerum facies, ut chronicam febriculam
 „ biliosam non inepte compelles. Quibusdam tandem ea diathe-
 „ sis in febrim erumpit luculentam biliosam, malignam, pituito-
 „ sam, artis plerumque praeceptis non auscultantem. Feminas
 „ sic aegrotare prae caeteris observavi easque ex infima plebe,
 „ quas inexorabile fatum et conjuge orbaret cum eoque et vitae
 „ praesidiis, alendae numerosae proli non jam pares. Magis noxiam
 „ iram mihi videor observasse per aestatem, quam hyeme soleat.
 „ Non enim infrequens est audire homines, qui, cum evidenti
 „ biliosa febre teneantur, morbi dies supputent a praegressa gravi
 „ ira. Id ni fallor aestate audiavi, vix unquam aut nunquam hye-
 „ me (77).” Quodsi quaedam tempestas in alia non sua tem-
 „ pora

(77) Notum est, iram potissimum in systema hepaticum agere, imo in hoc sae-
 pius ejus causam quaerendam esse ferunt, exemplo ab hominibus cholericis tempera-
 menti petito, in quibus hoc systema prae caeteris viget. Porro novimus, hoc
 activo calore praecipue affici ac debilitari. Quid mirum igitur, quod bilis officina
 et facilius et gravius hoc tempore stimulis mentalibus laedatur.

pora protrahatur, ut totus annus fere sibi similis sit, toto hoc anno unica febris, quae certa alia anni parte regnare visa est, sin minus sola, at praecipua tamen imperitat febrisque stationariae dignitatem consequitur. Sic v. gr. biliosa febris saepe aestatis terminos excedit porrigiturque per serum autumnum atque hyemem fortasse molliorem; verno autem tempore nondum plane emortua reviviscit ac proxima aestate denuo dominatur resumtis viribus; et ex annua fit stationaria (78). Atque ejus originis videtur fuisse prima, quam memorat Auctor, seu biliosa constitutio. Anno (79) enim 1775 hyeme praevaluit tepida aëris constitutio cui aestivo tempore insecuti calores magni, in autumnum usque protensi, ultimis emorientis anni temporibus et nascentis (1776) primis non ea, quae solent, frigora adferentibus; et, quanquam a decimo quinto Januarii ad finem usque rigidissima saeviit hyems, attamen, cum ineunte Februario mense hanc denuo exceperit aura mollis, austrina, quam praegressa tempestas in corpus induxit diathesin, non ita prorsus delere potuisse videtur, quin Martio jam mense pleuritides, ac peripneumoniae subortae sint, biliosi vitii proles, emesi profligandae. Cum tamen sub iisdem aëris qualitalibus sensibilibus diversae subinde stationariae febres observatae sint, adpareret, alias quoque dari atque hucusque incognitas febrium popularium causas (80). Hae vero, quaecunque fuerint, communes sint oportet et in eo conveniant, ut communem illam diathesin commune illud, ut ita dicam, temperamentum inducant.

Quae-

- (78) *Aph.* 35.
 (79) *Part. I. Rat. Med. pag. 1. seqq.*
 (80) *Aph.* 35.

Quaenam Auctor circa rem epidemicam memoriae prodiderit, jam exponendum; in qua re ita versabimur, ut auctorem ducem secuti, primo loco, quae de biliosa febre notaverit, quoad ejus indolem, dominium, mutabile ingenium, aetates &c. simpliciter ac breviter exponamus iisque subjungamus, quae de ea, quae huic succedit, phlogistica Constitutione memoraverit.

Non una est secundum STOLLII morborum biliosorum origo, vel enim a crudo ventriculi et intestinorum apparatu, sive biliosus, sive alius quicunque fuerit, quem communi nomine bilem vocavit, ob languentem ventriculi facultatem vario modo depravata suboriuntur (81), vel fiunt, ubi bilis elementa, seu humor biliformis in sanguine abundant, nata sic plethora biliosa, quae polycholia dicitur (82). Haec, nisi vel natura vel arte tollatur, copia, consistentia, acore vario, metastasi morbos infinitos facit, et ad speciem differentes, pro vitio nempe polycholiae vario et varia affectae partis natura, functione, atque saepe febre, salutari conamine, mota ad ventriculum et intestina deponitur. Multis videri posset haec Auctoris febris biliosae aetiologia humorum, quam odio habent, redolere Pathologiam, ast hanc litem, quam componere meum non est, missam faciens, ut probem, non eam fuisse STOLLII sententiam, ut omnes hujus generis affectus a solis humoribus provocari crediderit, sequentem hunc locum attulisse liceat: „persecutanti singulorum hucusque narratorum rationes „et eorum, quae paulo post recensebimus, id fortasse satisfaciet, „quod prava materies praecordiorum non eas solum partes, qui-
bus

(81) *Rat. Med. P. I. p. 22.* videtur igitur et febrem gastricam, quam vocant, huc retulisse.

(82) *Aph. 340. seqq.*

„bus circumscribitur, sed etiam remotius positas et consensu
 „quodam per observationes certo, etsi fors nondum satis expli-
 „cato, inter se communicantes afficiat; aut si hoc displicet, id
 „forte verosimile erit, particulas saburrae resorbidas partem, ad
 „quam delatae haeserint, vellicare et quacunque ratione male affi-
 „cere. Verum finita vomitorii actione effectus salutaris non raro
 „citius sequitur, quam ut alibi, praeterquam in ventriculo mali
 „fomitum quaeras (83).” Quodsi verum est, uti est verissi-
 mum, aliam esse in alio homine corporis naturam, ita ut raro
 quisquam non aliquam partem corporis imbecillam habeat et vi-
 gentem aliquam ac praevalentem, unde temperamentorum idea
 nascitur, ecquid absurdum statuisse videbimur, si vario sub coelo
 eas et partium solidarum et humorum fieri mutationes credamus,
 quibus in respondentem huic diathesin inclinent, et consensus si-
 mul variarum partium aut praeter modum increseat, aut arctiori-
 bus, quam oportet, finibus occludatur, ita ut tempore bilioso sys-
 temati hepatico et gastrico cum aliis quibusvis partibus summum
 fit commercium, phlogistico tempore systema sanguiferum praeva-
 leat ac facilius nocentis cujusvis rei vim experiatur &c.

In prima nunc STOLLII Constitutione febris biliosae et gastricae
 indolis regnum occupavit caeterisque omnibus morbis jura dedit.
 Et primo quidem, brumalis phlogoseos vi fracta, Martio mense
 pleuritidis et peripneumoniae personam egit, sociis tamen gastricis
 symptomatibus veram indolem prodentibus. Haec emesi feliciter
 tentabatur, qua neglecta, sive detracto sanguine, vel aliis quibus-
 vis remediis adhibitis, delirium aliaeque sympathicae affectiones
 fu-

(83) *Rat. Med. P. I. p. 28.*

subortae sunt, et maligna facta visa est. Saepenumero huic se junxit phlogosis nondum ejecta, aut rheumatica quaedam subfuit complicatio, auxiliis utrique malo idoneis profliganda. (84) Plurimi fuere, quibus intra catarrhum res constitit, qui a peripneumonia aut pleuritide sola mali vehementia differebat et hanc plerumque praecedebat. Eadem tempestate, frigore caloreque sese invicem excipientibus, hoc tamen praevalente, quum et rheumatismi inflammatorii grassabantur, rheumaticam indolem saepe mentita est biliosa febris, saepe quoque compositum inde morbi genus natum est. Et si plerumque pectus afficiebatur, erant tamen aliqui, qui febre continua remittente laborabant. Haec plerumque ex bilioso et inflammatorio vitio coaluit, sed sic, ut pro corporum ratione modo illud dominium obtineret, modo hoc. Hinc varia quoque methodo pugnatum fuit, sive emesi, sive sanguinis missione, ita ut modo Emeticum venaesectioni, modo haec illi praemitteretur, pro ratione praevalentis vitii. Majus mensis intermittentium prae reliquis ferax fuit, quae plerumque tertianae fuere, solventibus et vomitu curatae. Fuere et continuae remittentes typi tertianarii et aliae, quarum exacerbatio nulla certa periodo rediit. Ejusdem omnes biliosae indolis eadem methodus sanavit. Quae autumnali tempore invasere febres, cum continuae remittentes, tum intermittentes, licet natura haud dissimiles, difficilius tamen sanationis auxiliis validioribus indiguerunt. Observavit autem STOLLIUS, quartanas eas, quae aut remitterent citius faciliusque dicta ratione curari, quam illae, quae paroxysmos habuere breves, sed inviolabili lege modoque redeunt, quaeve inter-

(84) R. M. P. I. p. 7. de hac constitutione cf. ejusdem Operis *Pars I. et II.*

termedio tempore aegro nil, aut parum incommodi reliquerunt. Videntur enim hae ad legitimarum naturam accessisse, Corticis Peruviani capacem. Eadem constitutio Augusto mense dysenteriam peperit, quae longe lateque grassata est. Nonnulli iisdem, quibus dysenterici solebant, symptomatibus affecti, oris amarorem, cardialgiam, ventris tormina, mictum difficilem, sed alvo, aut naturali, aut suppressa, querebantur. Colicam hanc biliosam, ejusdem cum dysenteria prosapiam, jugis potus solvens datumque antimoniale Emeticum cito et tuto absterfit. Declinante anno morborum biliosorum dominium contrahebatur, et rheumata et inflammationes complures nunc seorsim nunc junctis viribus affligerunt. Hanc vero per emeto-catharsin medendi methodum, qua hujus temporis stationarium aggressus est, in natura ipsa fundatam ab ipsius naturae observatione fidaque interpretatione petiisse, probant, quae habet *Part. I. pag. 40*: „Lipyriam febrem, quae ex biliosorum familia est, non solvi nisi superveniente cholera, notavit Hippocrates. Id, quod natura sui conservatrix salutare molimine nonnunquam sola facit, medicamento nos praestitimus cathartico-emetico, cholera quasi artificiali cum bonis aegrotantium rebus excitata.” et quae leguntur *pag. 51. ibid.* in defensionem pleuritidis biliosae ejusque curationis: „Cholerae Balonio laudatam, tanquam veram pleuritidis biliosae crisin, antimoniali Emetico ars naturae imitatrix movet. Eodem sensu et alio loco (*Part. III. p. 44.*) cholerae Augusto natam Emeto-catharticum medicatricis naturae, morborum scilicet aestatis graviorum antidotum, vere non minus, quam ingeniose dixit (85). In-

(85) Quam probe autem noverit hujus curationis limites et rationalem Emetico-

Ineunte anno 1777 tempore frigido hyemali phlogosis late imperitabat (86). Phlebotomiae usus creberrimus hac tempestate, at perquam rarus Emeticorum. Haec phlogistica diathesis inclinato Februario mense, post magnas frigoris calorisque vicissitudines in catarrhalem abiit. Catarrhi hac tempestate a phlogistica corporis totius, sed praeprimis pulmonum intemperie nascebantur, erantque aut inflammatorii aut subinflammatorii. Verno tempore rheuma invasit, originis gastricae. Casus et originem et medellam detexit, cum in ischiade id genus, exhibito sulphure aurato alterandi scopo, multam bilem cum levamine evomuit aeger. Pleuritica Januarii labes Februario mense in catarrhosam, mense Martio in pituitosam pulmonum diathesin, quae simul in abdomen incubuit, desisse videbatur. Quemadmodum febris catarrhalis adultos viros praecipue exercuit, sic tussis convulsiva aetatem

rum usum, cujus Recentiores se inventores jactant, testantur, quae *Part. II. p. 132.* scripsit. » Id assero non propinandum Emeticum esse usque dum os non amplius » amaresceret et lingua mundetur, nec ventriculus doleat. Haec enim symptomata » sub initium morbi pravae illuviei debebantur, quae eliminatis licet sordibus nihilo- » minus persistant, non jam a malis contentis generata, sed a languidissimo ventriculo » et ab introrsum verso humorum salivalium ac bilioforum nisu eorundemque secre- » tione et excretionem ob pharmaci stimulum adaucta. Eo in casu firmare systema » gastricum annisum sum et hiantia vasa adducere remediis amaricantibus et cortice » imprimis Peruviano. » et *Part. IV. pag. 331. seq.* » Vomitoritio in initio febrium » acutarum praecipue inflammatarum aequale vomitorio curatur, ac diarrhoea » purgante in acutorum principio. Quodsi materia non turgeat, vomitus et vomitu- » ritio venaesectione eaque repetita tollitur, sicut diarrhoea symptomatice in acuto- » rum initio, si primae viae non laborent saburra quadam, optime pariter per V. S. » curatur. Ratio est, quia juxta phrasin Sydenhamianam radii inflammatorii ad in- » testina, dicerem ego etiam ad ventriculum introvertuntur. Patet etiam, quare ve- » naesectione in diarrhoeis et dysenteris saepe eximiam opem praestet, rheo aliisque » id genus frustra adhibitis, si scilicet diarrhoea illa aut dysenteria nil aliud sit, » quam febris acuta inflammatoria. »

(86) Cf. *l. l. P. II. p. 1. seqq.*

teneram et irritabiles femellas, eandem, si rei caput spectes, medicinam haec tussis puerorum expetit, quam catarrhus adultorum, a quo, STOLLIO teste, accidentaria sola modificatione distaret. Eodem tempore inter feminas chloroticas febris lenta nervosa grassata est, in qua vomitionum spontanearum magna fuit utilitas. Majo mense iterum caput extulit febris biliosa, ac pituitosae febris primo se junxit comitem, postea vero sola incescit. Aestate continuae biliosae vulgares erant. Hae, praesertim Julio mense, variis symptomatibus ludere et varias in hominibus singulis partes afficere visae sunt. Hinc phrenitides, ophthalmiae, parotides, strumae, anginae, peripneumoniae, pleuritides, haemoptoë, dolores rheumatici, colicae, diarrhoeae, dysenteriae, urinae difficultates, febres continuae remittentes, intermittentes, perechiales, miliares urticae, scarlatinae et paroxysmi hysterici grassabantur. Mirifica symptomatum varietas, sed ab una versipelli bile profecta (87). Morbilli inter adultos frequentes fuere atque in omnibus febris morbillosae alia se sociam junxit, aestiva nempe, sive biliosa, quae variolas etiam a cursu asueto dimovit. Et colicas biliosas fuisse refert Auctor et dysenterias omnes, ac puerperas quoque eadem febre correptas esse. Autumno vero popularis aestatis febris diuturna magis, lenta et tarda fieri coepit et sub falsa benignitatis specie aegrum diu affligere, sero tandem eidem valedicere, cum iudicium subiret laboriosum et tardum, non jam biliosa, sed bilioso pituitosa dicenda. Eadem medicina, quae simplici biliosae febris, ast tardior sanatio. Ejusdem originis fuere tussis sympathicae, quas stomachicas vocat Auctor. Ap-

pro-

(87) l. l. pag. 36.

propinquantē hyeme major identidem phlebotomiarum necessitas, phlogosi febris principi juncta (88).

Quae triennium regnarat biliosa constitutio, anno 1778 in regni societatem adscivit phlogosin, anno vero 1780 imperio abdicavit. En horum temporum brevem historiam (89).

Ultimis anni decedentis mensibus biliosa febris, quae per aestatem et partem quandam autumnū viguit, visa est expirare. Nihilominus non ita emortua sub hujus anni initio, ut non aliquando vires colligeret quasi novas, atque aut sola, aut in consortio phlogoseos aliquando infiliret. Nulla certe per haec tempora febris occurrabat, quam quis simplicem sinceramque inflammatoriam diceret et putrida biliosaque labe carentem. Morbi Januario mense fuere pleuritides et peripneumoniae commixtae, sive bilioso inflammatoriae, et aegrotantium paulo major copia, quam sub anni elapsi exitu. Februario mense multae pleuritides et peripneumoniae nothae, aut solae, aut superinducta phlogosi compositae. Veris initio morbi plures pituitosi generis, alii sed pauciores phlogistici, unde peripneumoniae et pleuritides nothae et rheumata gastricae originis; horum affectuum peripneumoniae nothae fuere epidemici principis satellites, uti et catharri asthmata et abortus; crebrae etiam haemorrhagiae uterinae, quae vel abortientibus acciderunt, vel tempore menstruae purgationis. Morbos hos, utut dissimili facie in publicum prodeuntes, eadem de stirpe fatos, eodem quoque pabulo enutrirī, communis therapeutica methodus pari eventu adhibita demonstravit. Proveciori vere pleuritides plures bilioso-inflammatoriae his morbis se junxerunt.

Ae-

(88) L. I. pag. 231.

(89) P. III. pag. i. seqq.

Aestate febres intermittentes et remittentes pleraeque solis solven-
tibus et dein emesi curatae, morbilli passim, ob febrem aestatis
complicatam, perrarae cholerae, sanatu facillimae, cum se ipsae
ferme sanarint; cholera enim plerorumque morborum aestivorum
remedium. Autumnali tempore plurimae dysenteriae, quarum prin-
cipia fuerunt sicca tormina, adolescentis morbi quasi conatus qui-
dam. Rheumata plurima, vix ullae febres continuae haeque
phlogisticoterae.

Januario mense 1779, tempestate gelida, sicca, pleuritis inflam-
matoria et rheumatico-inflammatoria, praecipue inter feminas,
febres inflammatoriae, saepius putridas mentitae, rheumata, de-
fluxiones, febris rheumatica, quae subinde dysenteriam referebat,
sananda, ut rheuma intestinorum phlogisticum. Verno tempore a
boreali frigore sicco multi pleuritici facti, frequens quoque fuit
febris putrido-inflammatoria. Stimulantia quaevis male cesferunt,
profuere vero antiphlogistica et alvus pronior, crebro enemate sol-
licitata. In incisis cadaveribus latentes in thorace vel abdomine
inflammationes.

Aestatis initio frigidiori plures febres rheumaticae; adfuit una et
bilis et phlogosis. Erysipelata phlegmonodea: Julio mense dysen-
teriae inflammatoriae plerumque et bilioso-inflammatoriae, quales
et febres hac tempestate grassantes: colicae, defluxiones crebrae
variaeque. Erant hi morbi fere omnes cognati et ejusdem materiae,
sed forma diversi. Augusto mense dysenteriae plurimae rheumati-
cae, rheumatico-biliofa, pleuritides ejusdem generis, forma sola dif-
ferebant: rheumata variarum partium. Dysenteriis et reliquis
omnibus adhaerebat quid phlogistici, venaesectionem at parcio-
rem postulantis. Dysenteriae autumnino inflammatoriae et subinflam-
toriae,

riae, rheumata ejusdem indolis: haec sedem in thorace, collo et capite fixere itemque in artibus superioribus inferioribusque, raro autem in abdomine.

Autumni initia temperiem vernam aemulabantur eamque borealem, morbi quoque vernaes fuerunt. Constitutio fuit phlogistica, quam aestate praegressa aliisque tribus autumnis proxime elapsis. Octobri mense febres pituitosae et lentae nervosae, cumque meridiana tempora multum incalescerent, horis matutinis et vespertinis urente gelidoque vento perflatis, dysenteriae quasi postliminio recurrere videbantur, antiphlogisticis solis obtemperantes. Novembri febres rheumaticae primo phlogisticae, dein vero tempore pluvioso humido manifestiora illuviei biliosae signa, unde major iterum emeticorum usus fieri coepit. Exeunte anno, tempestate humida, tepida, arthritides et rheumatismi *ἐπιδημιώματα*, quartanae pertinaces, atque ipsa scorbutica labes videbatur aliquantum epidemica esse, ob assiduum atmosphaerae humorem.

Exordium anni 1780 frigidum siccum fuit (90). Pleuritides multae, pravae, indomabiles; omnes morbi habuere quid pleuritici. Phthisicorum complurium mortes, quas extispicia pleuriticis et peripneumonias declararunt. In plerisque morbis magna ubique intolerantia fuit remediorum vel levissime stimulantium. Morbilli inflammatorii: etiam chronicis malis phlogisticum vulgare vitium se junxit. Verno tempore inflammationes thoracis, et simplices verae, et compositae rheumaticae, dysenteriae, rheumata, catarri inflammatorii generis. Morbi aestivi fere omnes fuerunt rheumatico-inflammatorii cum aliquo vitio bilioso. Varia fuit ejusdem

materiae morbificae sedes, plerumque tamen pectus occupabat, ut pleuroperipneumoniam rheumatico-inflammatoriam referret, aut febrem catarrhalem subinflammatoriam. Quibusdam altius ad intestina descendit, ubi aut colici dolores, aut dysenteriae, aut diarrhoeae leviter torminosae visae sunt. Autumno phlogosis major in dies, febres putrido-inflammatoriae venae sectionis et repetitae patientes, stimuli impatientes, dysenteriae magis inflammatoriae sola V. S. curandae: inflammationes viscerum cum lae biliosa: febres intermittentes, subinde inflammationibus thoracis junctae: febres continuae, aut remittentes, etsi ad speciem non raro saburrales aut putridae, re ipsa tamen inflammatoriae, imo quartanae subinde cum diathesi inflammatoria: ultimis anni temporibus inflammationes erant diuturniores et cum pituitoso vitio complicatae. Peripneumoniae nothae, quibus inflammatorii quid accessit. Intermittentes phlogosi expertes cortice indigebant prae alio quocumque remedio: hoc tempore omnes febres pituitosae magis: multae hypochondriacorum querelae: chloroticarum plures febricitabant.

Anno 1781 hyemis frigora moderata fuere, subinde et humidus calor. Inter feminas pituitosae febres simplices, inter vetulas peripneumoniae nothae cum et sine phlogosi: paucissimae febres pituitosae inter viros, plures autem inflammatoriae aut mixtae: pituitosae pro putridis habitae et stimulantibus tentatae mali moris evasere et exhibuere petechias. Plures nervorum morbi, quam hac tempestate invadere solent: multae chloroticarum querelae: epilepsiae habituales nunc difficiliiores et crebriores: feminae aegrotae multo plures, quam viri: convalescentiae tardae, tumores pedum oedematosi, diuturni, post leves morbos, maxime post rheumata: phthisici et haemoptoici ex inflammatoria pulmonum dia-

thesi pituitosa haec tempora optime tulerunt. Peripneumoniam notham hoc tempore interdum pituitosa sive notha phthisis excepit. Plures morbi et plures affectiones morbosae, languores, aepisiae, bradypepsiae, lassitudines inter feminas, quam inter viros: vere ineunte synochi imputres. Quae autem autumnino praeterito regnabat febris annua pituitosa, per hyemem totam protensa ver attingit primum, quo tempore inflammatoria hinc inde diathesis suborta est. Hacc nova diathesis in viris in morbum erupit inflammatorium simplicem, antiphlogistice curandum, idem feminis illis accidit, quae habitu propius ad viros accederent; in mollioribus vero, chloroticis, pauperibus deleta nondum pituita fuit, cum aliquid inflammatorii nasceretur, hinc morbus compositus ortus est, inflammatorio-pituitosus, nempe ex annua nova inflammatoria febre et ex pituitosa, quae priori autumnino annua fuit, tandemque superata hyeme stationaria facta est in sexu saltem sequiori. At vero, cum inflammatio antiphlogistica posceret auxilia, pituitosa radices altiores egit, in lentam nervosam aliens, subinde miliaribus stipatam.

Aestas praecalida sicca febris pituitosae stationariae biliosi quid adjunxit, cui, quum et inflammatoria primi veris hucusque producta accessisset, febres omnes compositae sunt ex stationaria pituitosa et duplici annua, inflammatoria nempe et biliosa. Frequens febrium in intermittentes mutatio, quarum indolis hysterica passio quoque particeps fuit. Augusto mense, post magnos aestus sine vento febres putridae subortae sunt, quae primo tertianae aut quotidianae videbantur, mox autem continuae.

Autumno febris stationaria pituitosa in veram putridam mutata,
de.

deinde biliosa remittens atque intermittens tertiana facta est. Frigido humido adulto autumno dominante, ex intermittente febricitantes cujusvis aetatis fere in mala hydropica lapsi sunt. Asthmata multa, melancholiae, febris pituitosa et peripneumonia notha frequens, puellae multae chloroticae factae sunt.

Duae solum hujus anni fuere conditiones, pars prior scilicet in autumnum usque calida valde et sicca fuit, altera vero frigida simul et humida. Ubique universalis atonia fuit. Accedente tempore frigido et humido febres putridae saburrales ubique grassabantur, ubi primaria fuit indicatio per epicrasin blande purgandi et eccoprotice, ac simul restaurandi lenioribus tonicis.

Initio Anni 1782 praevaluit frigus humidum. Nulla hucusque fuerat determinata formataque aut stationaria aut annua, sed commixtum quoddam compositumque genus febrium invadebat. Fuit enim quid pituitosi, inflammatorii, catharrhalis, rheumatici: hinc methodus varia, composita, indirecta, aut symptomatice. Haec composita febris Februario mense post gelu magnum et siccum frigus exspiravit. Hac tempestate inflammationes plures, autumnales morbi sanati sunt.

Ver primum frigidum serenum ut plurimum, febres intermittentes vix ullae: a Februario inde febris quaedam in primo stadio inflammatoria, in secundo bilioso-saburralis increbuit, *febris verna depuratoria* Auctori dicta, cui saepe inflammatio hepatis, aut peripneumonia, aut pleuritis accesit. In primo stadio antiphlogistica profuere, in altero alvi ductio per eccoprotica. Mense Februario stadium inflammatorium erat gravius diutiusque altero, at, circa Martium mensem medium, stadium saburrale eminuit, contrahebatur inflammatorium. Frequentes erant obstructions lentae systematis hepatici.

Num-

Numquam tot visae sunt tam chronicae, quam acutae hepatis aegritudines (91).

Ingrato labore has ex Auctore excerptimus breves annorum historias, ut sic, quasi ob oculos posita, delineata ab ipso suae doctrinae imagine, intellectu facilius nobis esset, quanta hac in re praestiterit STOLLIIUS, quantopere nos auxerit, ea, quae circa Epidemicam hanc Constitutionem versatur, scientia.

Neque profecto magis epidemicae hujus legis vis elucet, quam ex egregia illa STOLLII aestivae febris descriptione. „ In hac „ enim videmus, ut hujus verbis utar, febrem aestivam mille „ formas ludentem, et apoplexias, et phrenitides, et ophthalmias, „ parotides, anginas, et pulmonum affectus graves, et rheumata, et „ colicas, convulsiones, et paroxysmos hystericos, et efflorescentias, „ tanquam ejusdem fontis in diversa delapsos rivos, nunquam sic „ candos, nisi ipsa scaturigine resiccata. Chamaeleon hic versi- „ pellis, aestiva bilis, multifariam imponere iis solet, qui an- „ num illum febrium circuitum et epidemiarum indolem semper „ eandem ad ipsos aegrotantium lectulos non penitissime fuerint „ edocti ” (92).

Quicumque egregiam hanc Stollianam morborum aestivorum historiam didicerit, morborum omnium aestatum notitiam habebit, in quibus, si qua fuerit diversitas, haec accidentaria tantum, aut ad formam pertinebit, ad decursum, typum, partem affectam, efflorescentias, crises, complicationes, discrimen, aut ad numerum, praematurum aut tardiolem instante aestate ingressum, seu fugam sub autumnum hyememque citiorem, magisque diversis aestatibus

(91) L. I. P. VII. pag. 28.

(92) L. I. P. II. pag. 125.

dilatam, ipsa morbi natura non mutata. Hanc popularium per aestatem morborum similitudinem vel ipsa Hippocratica pestilentis epidemiae descriptione probari scripsit STOLLIUS, remotissimo licet sub coelo facta et quamplurimos ante annos (93). „ Etenim „ et ignes sacri quam plurimi numerantur et faucium dolores et „ oris fervida ulcera, lippitudines humidae, longae, diuturnae „ cum doloribus, febres ardentes, soporosae, anxiae, horridae, „ per vices exacerbatae, phreniticae cum alvo turbata fecesibus crudis, tenuibus, multis, tubercula foris, intus, circa inguina, „ carbunculi per aestatem multi &c. Circa alvum multis multa „ et nociva acciderunt, tenesmi, lienteriae, dysenteriae, fecesbus biliosi, pingues, tenues, aquosi, tormina et volvuli maligni. „ Multa praeterea alia febrium genera grassata sunt, tertianae, „ nocturnae, continuae, longae, erroneae, anxiae, inconstantes, „ ubi alvus plurimis turbabatur.” Sed et aegrorum historias, quae descriptae epidemiae subnexae leguntur, eandem ad amissim imaginem sistere, quam ipsi obtulit febris aestiva, biliosa, pituitosa, putrida malignaque sive suapte ingenio, sive ob remedium neglectum, vel finistrum eorundem usum, contendit (94).

De summa Constitutionis Epidemicae in caeteros quoscunque morbos potestate, quae docuerit SYDENHAMUS, supra vidimus. Nemo vero, nostro quidem iudicio, de hujus in ipsos quoque sporadicos morbos imperio tam egregie scripsit, quam STOLLIUS,

(93) Hujus tamen constitutionis morbi magis putridi generis fuisse videntur, quos a biliosis ordine distare quidem, familiae vero ejusdem esse asserit STOLLIUS *Rat. Med. T. III. pag. 64.*

(94) *l. l. pag. 127. seq.*

LIUS, imprimis illo loco, ubi de febris aestivae complicatione cum aliis morbis egit, quare inde quaedam hisce subjungamus.

” Epidemicum morbum aegritudinum, inquit, ferme quorumcum-
” que, quae per id tempus sporadice occurrant, utut toto coelo
” ab se invicem et a communi illa temporis labe differentes com-
” militonem agere atque eas efficere multum anomalas et non
” raro mortiferas, quae solae absque epidemici consortio fuissent
” perbenignae, argumentis demonstrare innumeris possum, cum
” lata quotidie observatione collectis.

” Cum epidemica constitutio quoscunque alios morbos suum
” quasi sub jugum cogat, suaque illis jura dictet, contingit, ut,
” quem morbum hoc tempore hac methodo sanaveris, alio sanes
” longe alia. Etsi enim aegritudo obveniens quavis anni tempe-
” state atque omnibus annis et ubique locorum omnino eadem
” sit atque eandem etiam, si sola esset, medendi rationem depos-
” ceret, tamen, cum saepenumero periculi plus ab epidemico
” temporis vitio, quod aliud atque aliud esse solet, quam ab
” ipsa hac sporadica affectione nascatur, alia erit atque alia eidem
” effectui ratione medicandum. Ea labis epidemicae scientia alios
” insuper usus habet eosque communi opinione multo majores.
” Prima enim nascentium morborum exordia nondum forte spe-
” cificis notis insignita, atque adhuc ambigua ex anni nota con-
” stitutione fortunato augurio praecipimus, et imminentis periculi
” vim occupamus. Multi per eos menses, queis bilis praeerat,
” aut vulnerati, aut contusi, aut ulcerati, aut artibus confractis
” nostrae curae concredebantur. Cum omnia, quae utilia esse
” noveramus, secundum artis praecepta et sollicitè fierent, et
” sanatio pulcre procederet, en repente febriculam identidem

” gran-

„grandescentem, typo vario, et, si ad omnia animum advertaris,
 „aestivae febris, cujus indolem luxuriantem supra recensui, om-
 „nino simillimam. Interea quae pure bono et carne laeta huc-
 „usque florere vulnera, ichore tenui, cinereo, flavo viridique
 „madescere, carnibus pallidis, livescentibus, nigris. Artus ip-
 „sos tumor ardens cum pallidiusculo rubore prehenderat, late
 „diffusus et vesiculis, qualis ignis admotus facit, stipatus. Ve-
 „rum nemo inde gravius mulctabatur, cum medicinam mox ipsi
 „principi febris promptam opposeremus et efficacem. — Quos lap-
 „sus ab alto, aut vis externa laeserat, hi et eo laboraverant
 „affectu, qui illatae injuriae debebatur, et paucos post dies vel
 „inflammatione, si ea forte tempestate inflammationum imperium
 „viguit, vel vero ex febre biliosa aegrotabant temporibus huic
 „morbo obnoxiiis. Ea commixtio morborum me diutius latuit
 „consiliique subinde inopem fecit, cum quae uno tempore mul-
 „tum profuerunt, alio incasum adplicari, imo etiam nocere vi-
 „derem in morbo, ut rei inscius tunc arbitrabar, ad amussim
 „eodem (95).”

Cum sub Constitutione aestiva systema digestionis et imprimis
 stomachus et hepar viderentur pati, atque sensu praeter sanitatis
 modum aucto, arctiori quasi consuetudinis vinculo cum reliquis
 corporis partibus tenerentur, ut inde multiplices affectiones sym-
 pathicae et fallax nasceretur morbi facies et varia forma, sub al-
 tera, quae sanguinem vehunt vasa morborum vim experta sunt
 totumque corpus in suas partes abduxerunt. Hujus nec minor
 saevities, nec formae mutatio rarior, nec major faciei fides. Jam
 cu-

cujuscunque validioris medicinae summa intolerantia, quaeque antea, altera vigente constitutione, ne vel minimam sanguinis jacturam ferebant, multiplices morborum formae, sive pleuritides, catarrhi, rheumata, colicae, dysenteriae, sive febres cujuscunque typi, certo ac tuto emesi aut catharsi sanandae, nunc, licet subinde putridam indolem mentitae, nonnisi antiphlogisticis cesserunt auxiliis. Quid quod et in frigidissimo hydrope et ictero et consummata phthisi non rara venaesectionis necessitas, ac vel in scorbutico corpore crusta pleuritica.

Non tamen subito, sed per gradus quasi haec mutatio facta est, ita ut primo mixtum quoddam febrium genus exortum sit, utriusque et gastricae et phlogisticae naturae particeps, quod quidem plerumque fieri solet, vel et ambae simul solitariae incesserunt. Verum hic imprimis summum requiritur artificis judicium et plurimus rerum usus, cum morbum alterum ab altero distinxisse saepe sit difficillimum, et ob mutabile ac fraudulentum morborum ingenium, et ob prosperos subinde in uno alterove casu cujusdam medelae eventus. Atque haec sunt illa tempora, quibus cunctatorem agere medicum jusfit SYDENHAMUS. Hujus rei exemplum nobis offert historia anni 1778, quo, subrepente phlogistica labe, necdum ejecto penitus morbo bilioso, nullam febrem occursasse refert Auctor, quam quis simplicem sinceramque inflammatoriam diceret ac putrida biliosaque labe carentem, pleuritides etiam et peripneumonias fuisse commistas, bilioso-inflammatorias (96). Ita etiam de anno 1782 legitur, nullam hucusque determinatam formatamque fuisse aut stationariam aut annuam, sed commixtum quoddam fe-

bri-

(96) *l. l. P. III. pag. 4.*

brium genus invasisse, fuisse biliosi aliquid, pituitosi, inflammatorii, catarrhalis, rheumatici, atque methodum hinc variam, compositam, indirectam, aut symptomaticam (97).

Neque hac lege solum quae stationem habent febres, verum et annuae sibi succedunt invicem. „ Hinc temporibus, inquit STOL-
„ LIUS, inter binas Constitutiones intermediis, peculiarius attenden-
„ dum, agendum majori cautela, subinde cunctandum, neque ad
„ heroica et decisiva remedia facile confugiendum, nisi res aperta
„ ejusmodi auxilia petat. —

„ Cavendum est saepenumero a se ipso, ne fortunatae videlicet
„ celeriterque hucusque peractae curationes et quaedam in diju-
„ dicando promittitudo, feliei artis exercitio comparata, in eo an-
„ cipiti Constitutionum transitu nos decipiat, ne quid aequo pro-
„ perantius, aut tumultuosius moliamur.

„ Aegrum amisi ex febre bilioso-inflammatoria decumbentem,
„ quem, si plures praemissem sanguinis missiones (ternas in-
„ stitui) et serius propinasssem emeticum, fors conservassem. Ve-
„ rum prosperi eventus antibiliosae methodus me aut minus at-
„ tentum fecerant ad inflammationem commixtam, aut, utut at-
„ tentum, nihilominus deceperunt. Adeo oculatum oportet esse
„ et contra se ipsum et contra faustas curationes. Qui praxin
„ medicam alicubi orditur, hos Constitutionum fines contiguos
„ transitusve prudens vitabit, suaeque famae magis consulat, si
„ tempus anni feligat, quod morbos profert sinceros effectosque
„ atque indaginis hoc ipso minus tortuosae (98).”

Fi-

(97) *L. I. P. VII. pag. 22.*

(98) *P. II. pag. 236.* Huc etiam referenda puto, quae circa morbos anni 1730 notavit HUXHAMUS. Regnaverant nempe post tempus Januarii boreale Februario men-

Fiunt autem hae annuarum successiones constanti quadam lege et ordine, si nempe anni tempora naturae suae repondeant. Ita vere exacto sub exordium aestatis morbos inflammatorias sensim pedes quotannis retrahere, desertamque ab iis stationem biliosos occupare, atque eo tempore, quod utramque hanc anni partem, ver scilicet et aestatem nectit, saepe mixtum quoddam morborum genus dominari, ex verna phlogosi et aestiva bile compositum, docemur *Rat. Med. P. I. pag. 71. P. II. pag. 129.* Hisce et alia febris se jungere solet *pituitosa* STOLLIO dicta, sexui sequiori imprimis infesta, et illis viris, quorum corpora feminei quid habent, quae nunc ad catarrhalem indolem, nunc vero ad nervosam magis accedere videtur (99.) Plerumque nervosae hae febres inter constitutionem aestivam et hyemalem, dummodo suum haec tempora tenorem servant, intermediae jacent, ut uno extremo biliosos aestatis morbos contingant, altero hyemis inflammatorios (100). Hinc nova saepe febrium complicatio. Ita enim pituitosa haec febris

se pleuritides et peripneumoniae verae inflammatoriae ejusdemque familiae colici morbi, quibus misio sanguinis profuit maxime. Peripneumoniae elapso aequinoctio vernali affectibus nervosis stipatae sunt. Febres nervosae, remittentes, intermittentes, levi saepe delirio accedente frequentes, simul vero tussis, peripneumoniae et verae et mothae. Majo autem mense, observavit (*Opp. V. I. pag. 46.*). Auctor, febres intermittentes et remittentes cum profusis sudoribus grassari, quae vel ex levi errore in continuas malignas nervosas transibant, crebras quoque fuisse febres rheumaticas, pleuriticis, peripneumonias, facile sputis flavis subrubicundis judicatas, adeo ut, nisi ipso morbi initio, venae sectionem, saltem repetitam haud desiderarent; aestate austrina, humida, vane scire febres *ευρεχίας*, multas inter omnes de languore virium querelas ac plurimos hystericos et hypochondriacos paroxysmos. *l. l. pag. 42. seqq.* Illae Huxhamianae observationes praeclaro exemplo hanc constitutionum successionem docere mihi videntur. In hisce enim videmus nervosam diathesin et brumalem phlogosin verno tempore aequis viribus pugnantes, hanc vero aestate devictam penitus.

(99) Peculiare tamen febrium genus constituit, de quo vid. SELLE in *Pyretologia.*

(100) *l. l. P. III. pag. 96.*

bris ab autumno anni 1780 ad finem usque aestatis proximae, cum sub forma peripneumoniae nothae, subinde sinistro fato in phthisin pituitosam mutatae, primas ageret, verno tempore inflammatoriam diathesin sociam habuit, sub aestatis vero fervido coelo, accedente etiam bilioso vitio, febres subortae sunt compositae ex stationaria pituitosa et ex duplici annua, inflammatoria nempe et biliosa (101).

Egregiam lentae hujus, quae mutata tempora sequitur, morborum vicissitudinis observationem Anni 1777 historia exhibet. Erat Januario mense tempore sicco egelido diathesis summe phlogistica, frequens pleuritis, maxima morborum acuties, phlebotomiae et totius antiphlogistici apparatus usus creberrimus. Februarii vernali ac mutabili coelo pleuritides illae et pleuritica febris cicuratae quasi ac mitificatae in pulmonum catarrhos et febrim catarrhalem subinflammatoriam migrarunt, atque hi tandem mense proxime sequenti in pituitosam pulmonum diathesin conversi sunt (102).

Nec tamen, quod summus jam docuit HIPPOCRATES, omnibus aequae nocent omnia tempora, quin immo saepe medicati quid iis inesse deprehenditur. Probant, quae de phthisi et haemoptoë inflammatoria ab Auctore memorata legimus: „ Vigente pituitosa
 „ Constitutione pauciores phthisici observabantur et quidam aut
 „ curabantur, quos ex aliorum annorum observationibus habebamus
 „ deploratos conclamatosque praeter omnem spem, vel vero,
 „ ut annosum malum fuerat, ita levabatur, ut fungi suis
 „ laboribus potuerint et ad sanitatem propius accesserint. —

„ Qui aliis annis mense plerumque Januario haemoptoë inflamma-

„ 10-

(101) *l. l. P. VII. pag. 1. seqq.*

(102) *l. l. P. II. pag. 1. seqq. cf. etiam pag. 236 l. l.*

„ toria tentabantur, hac hyeme ab eo malo immunes vixere (103).”

Hinc, uti corporum naturae differunt, ita nec idem causae epidemicae in singulis hominibus effectus, nec eadem omnibus morbi facies. Sic de synocho imputri, quae Martio mense A°. 1781 popularis facta est, refert Auctor (*l. l. P. VII. p. 6.*), primum illius stadium in viris fuisse magis inflammatorium, minoremque universim pituitae colluviem in stadio altero, in feminis vero aliquam in principio inflammationem, crustam magis discolorem, item brevius stadium inflammatorium, subinde nullum, at vero copiosiore et magis amaram pituitam, majorem in viris morbi acutiem, longiorem vero in feminis durationem cum intensione majore: et *pag. 11, de eadem febre*, feminas plures aegrotasse, minus diu inflammatorium stadium durasse, at eo diutius stadium putridum, inter feminas plerasque recidivas et difficiliore, viros autem solis fere antiphlogisticis sanatos esse. Eadem docent, quae de febre, quam depuratoriam vocavit, leguntur: *l. l. p. 11.* „ Regnabat „ autumno praeterito febris annua pituitosa, ea per hyemem totam „ protensa ver attigit primum, donec primo vere inflammatoria hinc „ inde diathesis suboriretur. In viris haec nata nova diathesis inflam- „ matoria in morbum erupit inflammatorium simplicemque, qui solis „ antiphlogisticis debebat sanari, idem quoque contigit in feminis „ illis, quae quoad habitum propius accedunt ad viros. At vero in „ mollioribus, chloroticis, pauperioribus nondum deleta, nondum „ subacta penitus pituita fuit, cum aliquid inflammatorii nasceretur.” Huc etiam pertinet frequentia febris pituitosae in feminis, in quibus stationariam eam factam esse scripsit Auctor *l. l. P. VII. p. 12.*

Et

Et hanc quidem morbi epidemici cognitionem optimam ducem habuit STOLIUS ad praxin certiore et magis compendiosam. Sed ipsum audiamus hujus studii defensores: „Certe se ipsum et „artem et aegrum ludit, qui febrilium morborum curationes ag- „greditur, non manupidentidem quasi ductus hac fida itineris du- „ce; temporis nempe pervestigata conditione. Hac temporum „scientia destitutum mille formae ejusdem causae *παρρησιον*, milleve „lusus ludificabunt. Nemo nec exercitui aegrotanti, nec nume- „rosae in nosocomiis urbanae plebi consulat, qui hac magistra „caruerit, constitutionum notitia. Versatilem certe, nullive in- „nixam fundamento medicinam appellabo, inutilemque et nugat- „toriam, dummodo nihil momentosum aut heroicum moliantur „quae vero aequae infirmo insistens talo, sed magnis et valenti- „tibus remediis abutitur, inter infamia venificia reponam, vel „ipsa deterrima epidemia magis devastatricem. „Qui naturam epidemiarum pervestigavit nullaque accidentali „varietate distractus causam arripit oppugnatque pandemon, quot „quaeso mortalium erit sospitator et genius tutelarior (104).”

A STOLII aetate multos in Rempublicam Medicam motus in- tulere BROWNIUS ille et recentior Chemicorum gens, qui novas sententias ferre, acriter propugnare, antiqua quaeque contemnere ac despiciere et naturae quasi alias leges scribere, abrogatis iis, quas veterum observatio cognoverat (105). Inde novae usque concitatae turbae, nunc his nunc illis rerum potitis, ac proscrip- tionum numero in dies aucto. Ecquid mirum, neglectum interim

fuis-

(104) *l. l. P. III. pag. 25. seq.*
 (105) Cf. HECKER *Geneeskundige Theorien en Stelsels* §. 87. *seqq. pag. 187. seqq.*
 et §. 98. *seqq. pag. 204. seqq.*

fuisse et veterum et naturae studium. Interea tamen alii fuere, pauci illi fateor, qui nec antiqua omnia contemnenda, nec nova quaeque avide arripienda duxere, sed ad sola naturae judicia medicorum lites componere conati sunt. In eorum numero fuere imprimis RICHTERUS et HUFELANDUS, uterque et ingenio et doctrinae laude multoque artis usu insignis. Hi, ut erant, longa experientia docti, ita et hoc Constitutionis Epidemicæ studium de meliori nota commendarunt (106).

Simpliciter jam enarravimus præcipuas Auctorum de re epidemica sententias, in quibus exponendis illud imprimis egimus, ut, variis invicem collatis locis, Auctores ex semet ipsis interpretaremur, quo major scilicet esset iis, quae scripsimus, fides. Vidimus itaque, cuique tempori suos esse morbos, hos autem mutatis temporibus mutari et ipsos, varias esse et temporum et morborum conditiones, ex quibus rite perspectis Constitutionis Epidemicæ notio proficiscitur; vidimus, annuas esse constitutiones, quae anni tempora sequuntur et tempestates aërisque proprietates sensibiles, quas optime docuit HIPPOCRATIS et HUXHAMI observatio, esse et stationarias hisce et longiores et potentiores, alteras obscurae originis, neque ab annuis aëris vicibus pendentes, quarum SYDENHAMO debemus notitiam, alteras ab annuis protractis natas, quas ex Stolliana doctrina præcipue didicimus, utrasque autem vel conspirare, vel secum pugnare invicem, aliasque alias sequi, vel simplex morbi genus inducentes, vel compositum variumque. Vidimus denique, epidemicis morbis aliisque, qui in eandem inci-

(106) Cf. RICHTER *Spec. Therap.* I. Band. pag. 9, 35, 53, etc. et HUFELAND *Waarnemingen over de Zenuwkoortsen*, vertaald door A. NUMAN *Amst.* 1808. pag. 1, seqq. HUFELAND *über die Kriegspest etc.* Berlin 1814. pag. 83, seqq.

cidant constitutionem, quaecunque sit facierum diversitas, parem subesse naturam, quique facie sub varia constitutione conveniunt, natura differre quammaxime; hanc igitur observationem medico artifice minime esse negligendam. Jam videndum, num hae, quas exposuimus doctrinae, Hippocratica scilicet, Sydenhamiana et Stolliana aliquam tum a veritate, tum ab utilitate habeant commendationem. Ac de veritate quidem in sequenti capite, de utilitate vero in capite tertio nobis disferendum est.

CAPUT SECUNDUM.

DE DOCTRINAE VERITATE.

Ea quidem est disciplinae medicae ratio, ut sola evidentia morali nitatur, quae probabili utitur ratiocinio, neque demonstrationis capax sit, quae jure suo ad alteram mathematicam illam evidentiam pertinet. Quarum illa hac dignitate inferior quidem, majoris vero ad vitam communem usus. Cujus moralis evidentiae vim, cum non omnes aequae teneant, quam plurimis erroribus patet. Observatio male facta, conclusio falsa, infida testimonia, analogici ratiocinii abusus tot sunt errorum fontes, a quibus innumera mala in artem derivarunt. Hinc prudentissimos nos esse oportet, ut in ipsa empirica, quae dicitur medicina (rationalem volo) de vero ac falso certo pronuntiare possimus; neque ideo inane aut inutilem duxi de hujus, quam exposuimus, doctrinae veritate disputationem. Quae, ut ordine fiat, praecipuis, quibus instruitur evidentia moralis, auxiliis adhibitis, primo loco testimonii fide, tum analogico ratiocinio, ac tandem experientia hodierna rem probare conabimur. Quoniam vero plerumque rerum quasdam imagines potius, quam res ipsas percipiunt homines, non ego, qua sum mentis imbecillitate, vera me dicturum confido, ast, quae mihi vera videntur et quare videantur ita, referam.

Primo itaque nobis dicenda causa est summorum in arte viro-
rum,

rum, quorum memoriam, quamdiu salutiferae huic arti suus habeatur honos, nulla umquam delebit oblivio. Quodsi dulce quid habeat cogitatio, eorum, quos magni facimus ac diligimus, defensorem agere, ego tamen non ejus sum adrogantiae, ut tanto muneri parem me existimem, verum illud tantum agam, ut, quas potissimum ob causas, illorum mihi verior videatur doctrina, ostendam, qua in re, sicubi minus bene me gesserim, hoc mihi, non causae tribuendum est.

De HIPPOCRATE autem, an ipsi fides habenda sit, quis dubitat? Peritiam testantur scripta, in quibus summum se naturae probavit interpretem. Sive enim variam morborum faciem et mutatas formas exitumque, et naturae artem facientis opera cognoscere cupias, quid accuratius, quid melius umquam scriptum fuit, quam illi, quos reliquit, Epidemiorum libri; sive quaenam sint valetudinis instantis, aut praesentis signa, quid bonum aut malum portendat, quaenam mortis indicia, discere velis, Praenotionum pervolas et Aphorismorum libros, cum in hisce explicandis tantopere exelluit HIPPOCRATES, ut CELSO teste, quamvis in curationibus mutarint recentiores medici, haec tamen eum optime praefagisse fateantur; sive denique naturae secteris aut observationis aut imitationis optima praecepta, hunc ducem sequaris, quo nec meliorem inveneris, nec magis fidum. Praeterea instructus fuit HIPPOCRATES uberrima observationum copia, quas collegerant Asclepiadae per ingentem annorum numerum (1).

Veritatis amantissimum eum fuisse probant scribendi generis, quo usus est, simplicitas, medicina a Philosophia illa, quae sola

ra-

(1) LE CLERC *Histoire de la Medecine* p. I. l. 2. c. 2. p. 80. K. SPRENGEL *Apologie*. I. p. 33.

ratione utitur, ab ipso separata et ad experientiam revocata, summa in ratiocinando moderatio, infelicium denique curationum quam plurimae historiae, optima fide in Epidemiorum libris traditae, quae cum a multis viris eruditis pridem jam collecta sunt hujus rei argumenta, non est, quod hic diutius immoremur (2).

Ast, inquis, quamvis lubenter concedam, fidum esse immortalis Coi testimonium, observationum tamen, quas in Graecia ante multa secula fecit, nullam esse apud nos hoc, quod vivimus, tempore utilitatem, merito contendere licet. Nec nova haec, neque inaudita vox est, quam ex veterum Empiricorum schola profectam esse docet CELSUS, qui differre contendunt pro natura locorum genera medicinae et aliud opus esse Romae, aliud in Aegypto, aliud in Gallia (3). Hinc et Lentilius iste, dolendum esse scripsit, juvenes medicos saepe artem doceri in Academiis ab urbe, in qua praxin exercebunt, remotis, unde fit, ut sinistro eventu eam medendi methodum sequantur, quam a praeceptoribus acceperint. Itaque, qui prosperam medicinam facere cupiunt, huic proximam scholam adirent, monuit. Quodsi quid ego sentiam, candide fateri fas sit, hoc errore nihil perniciosius censeo, insanius nihil. At natura credo, quae suas quibuscunque rebus dixit leges non violandas, in solo homine adeo prorsus sui moris oblita fuisset, ut in eo nihil certi, aut constantis reperias. Quid? num igitur cum et animalium et vegetabilium genera sibi semper et ubique aequalia deprehendantur, homines tantopere differant, ut aliud prorsus animantium genus sint homines Itali, aliud Galli, imo ut vicinarum urbium incolae sui plane sint dissimiles? Igitur nec di-

vi-

(2) Cf. SPRENGEL *Apol.* p. 60. l. l.

(3) CELSI *Med. Praef.* p. 8. Ed. HALLERI.

vinus ille cortex sub Americano coelo natus intermittentes nostras sanabit, nec venaesectio, qua miraculi ad instar saevam pleuritidem fugabant Graeci veteres, hic quoque morbi vim franger; nec, quae summi quondam naturae interpretes, vel laeti morborum eventus, vel sinistri fati cognorint indicia, eorum et nobis erit aequa significatio? Falsa igitur locutus est bonus ille HIPPOCRATES, in quo tantus semper fuit veritatis amor, quum, quae observaverat, et in Libya, et in Delo, et in Scythia vera comprobari affirmavit (4). Sunt utique cuique regioni propria quaedam, a vario coelo, incolarum vivendi more &c. repetenda, quae homines mutant quidem, non vero humanam naturam delent. Sua ergo ubivis ac semper manebit naturae legum auctoritas et medicinae fides. Haec enim vera illa, quaeque naturae nititur judiciis, omnium temporum est atque locorum, nec nisi cum natura ipsa peribit umquam. Praeterea, uti optimo jure animadvertit HUXHAMUS, in Praefatione ad Observ. Vol. II. Pag. 17. etiam si Graeciae regiones coelo magis clementi gaudeant, quam multae aliae Europae partes, haud levibus tamen aëris mutationibus subjectae sunt frequenter, imo in ipsis constitutionibus ab HIPPOCRATE descriptis, leguntur subinde ὑδατὰ πολλὰ, ἀνχμοί, χειμῶνες μεγάλοι, χιονες μεγάλαι etc.; quin ejusdem plane generis febres populares apud HIPPOCRATEM passim occurrunt, quibus et Britannia subinde plectitur; quod etiam de nostra regione verum esse, duae illae constitutiones, quarum in priore hujus Disertationis capite mentionem fecimus, manifesto declarant (5).

SYDENHAMO non ea quae HIPPOCRATI contigit felicitas, quippe

(4) *Prognost, sub finem.*

(5) Vide supra c. 1. pag. 10. seqq. et p. 15. seqq.

qui nullos quo vixit tempore adversarios habens, securam vitam in artis salutiferae exercitio transegit, SYDENHAMUS vero, cum vanam omnem artem hypotheticam pronuntiaret et a Chemicorum ac Sophistarum ineptiis esset alienior, plerisque aetatis suae medicis in odio fuit. Praecipuum autem adversarium MORTONUM nactus est, celebrem sui temporis medicum, qui, ut esset, Chemicorum causae addictior et methodus alexipharmacae fautor, ita Sydenhamianam refrigerantem medicinam damnavit (6) et aliam dedit constitutionum, quas SYDENHAMUS descripserat, historiam. Quae, cum SPRENGELIO verior videatur (7), de hac paucis videbimus.

Quinque observasse SYDENHAMUM constitutiones et tot febres stationarias supra notavimus (8). Hoc autem tempore, si pestilentem illam constitutionem exceperis, unica tantum morbi species grassari visa est MORTONO, febris videlicet *συνεχης*, five continua remittens, quae five diarrhoeae, dysenteriae, five cholerae, five vomitionis, rheumatismi versatilis, pleuritidis, seu colicae induxisset speciem, unico tantum remedio Peruviano cortice erat profliganda, cui in dysenteriis opium junxit. Haec jam febris *συνεχης*, ipso teste, in eo tantum a peste differt, ut, cum utrisque venenatum fermentum sublit, in hac venenum illud in gradum magis deleterium provehatur; nec mirum, cum omnibus acutis morbis talia fermenta subesse crederet, ipsum specifica semper magni fecisse, quae hisce venenis specificis delendis apta essent. Ingenue fateor mihi hujus febris *συνεχης* notionem distinctam mi-

(6) Opp. pag. 56. seq.

(7) K. SPRENGEL, *Pragm. Gesch.* Tom. V. pag. 468. seq.

(8) Cf. Cap. 1. p. 43

nime videri aut determinatam, quodsi eam hujus typi febrem innue-
rit Auctor, quae ex intermittentium legitimarum est familia, quarum
in cortice certum ac numquam fallens habemus remedium, non vi-
deo, quare, cum haud verosimile dixit SPRENGELIUS, per tot an-
nos phlogisticam fuisse morborum diathesin, ad quam omnis SY-
DENHAMI methodus adcommodata est, verosimilior nobis videre-
tur MORTONI opinio, regnasse videlicet per quatuor lustra unicam
febrium intermittentium epidemiam, cortice febrifugo curan-
dam (9). Praeterea, si, monente SYDENHAMO, non tantum
morbos sanare, sed ita sanare oportet, ut nulla naturae vi illata
sponte quasi cessisse videantur, magnam reperio inter utriusque
medendi methodum differentiam, ac vereor quam maxime, ne ma-
lignitas illa et prava symptomata, quorum frequens apud MORTO-
NUM fit mentio, medelae magis quam morbi effectus fuerit.

Quod autem ad curam attinet febris illius variolosae 1667-1669
et dysentericae febris anni 1670-1672, qua sibi non constitisse
SPRENGELIO dicitur SYDENHAMUS, cum in priore sudores colliquati-
vos sistendos, in altera evacuationem alvinam promovendam esse
censuerit, hic, ni graviter fallor, errore abductus est SPRENGELIUS.
Epidemiam enim dysentericam a variolosa fuisse diversam, anomalum
variolarum genus docet, a regularibus prioris Constitutionis vario-
lis plane distinctum (10). Quid quod, quanta constantia ac

fir-

(9) MORTON *Pyretol.* pag. 163.

(10) SPRENGEL *I. I. T. V.* pag. 467 *seq.* cf. SYDENHAM *Opp. Sect. III. et IV.*
Porro sudores illi symptomatici fuere, cum in ipso morbi principio cruda existente
materia adparuerint, neque ullum levamen adferrent; sequentis vero constitutionis
diarrhoea criticam rationem habuisse, dysenteriae, colicae aliique horum temporum
morbi, in quibus omnibus materiae acris biliolae fuerant indicia, nec non alvi lotio-
num et purgantium summa ac crebra utilitas manifestarunt.

firmitate ejusdem Constitutionis morbis medicinam fecerit, testatur diarrhoeae, quae hac stationaria jamjam provecta invasit, diarrhoeae curatio, quae, licet ad aliam novam Constitutionem pertinere videretur, revera eadem fuit cum regnante febre variolosa, ac in qua igitur folis refrigerantibus usus est, ne lenitivis quidem catharticis adhibitis (11). Et hac in re imprimis magnum fuisse SYDENHAMUM censeo, quod, auctore HIPPOCRATE, tanti habuerit observasse, quomodo et quam via morbos pellat natura; neque enim parum interest, num per sudores, qui saepe calidioribus remediis provocantur, an per alvum evacues; atque his etiam aliisque vere practicis fundamentis Sydenhamiana nititur Constitutionum divisio. Etenim ad hanc normam omnem praxin direxit SYDENHAMUS, ut naturae vocibus obtemperaret, hujus ministrum agens. Quare, si sanguis nimis aestuaret, venaesectionem, si debilior febrilis commotio, cardiaca adhibuit, si vero in vomitum pronior natura, emetica danda esse monuit, cum ab hisce neglectis saepe in morbi fine diarrhoeam ortam vidit molestam et sanationem retardatam. Fallitur ergo SPRENGELIUS, qui hunc ea methodo usum esse contendit, qua sui temporis Iatrochemici usi sunt (12), qui omni ope id solum agerent, ut alexipharmacis venenata fermenta, quae causas morborum habebant, delerent, aut urgerent per cutis spiracula ac in ipso quoque morbi initio foras truderent, nulla sive coctionis, seu criseos ratione habita. Nec profecto eandem quam vulgus medicorum medicinam fecisse SYDENHAMUM, quoniam eadem subinde adhibuerit remedia cum SPRENGELIO crederem. Iis enim nec multis, nec

(11) SYDENHAM *Opp. Sect. III. c. III. p. 169. seq.*

(12) *l. l. pag. 465.*

nec valde compositis opus est artis magistris. Quae de medicinae convenientia ut obvolvatur quaestio, et utendi tempus et modus notari debent, cum nullum se cognovisse remedium, quin tempestivo usu tale fieret, summus BOERHAVIUS merito adferit, quod si quis, num tempestivum usum noverit SYDENHAMUS quaerat, is ea animo perlegat, quae de febris depuratoriae curatione scripsit (13). Praeterea nec eadem remedia adhibuisse SYDENHAMUM probat antiphlogisticorum frequens usus, quibus rarissime, si umquam, utebantur illius adversarii.

Culpatur ab HUXHAMO, quod pestem ipsam ut febrem mere inflammatoriam tractaverit (14). Hac autem culpa ut SYDENHAMUM liberem, animadvertisse liceat, non omnem pestem eandem esse; ac, quod de varioloso et morbilloso contagio tam egregie probavit STOLLIUS, illud per se mite esse, constitutionis vero vi exacerbari imo malignum saepe fieri, de pestilenti etiam contagio affirmari potest. Sic de peste Masiliensi relatum legimus, multos aegros hoc morbo leviter adeo afflictos fuisse, ut absque damno in viis publicis obambulant (15). Jam vero post praegressam hyemem frigidissimam et sicco gelu in veris usque tempora perdurante, cum ex improviso solveretur, sine scilicet Martii mensis anno 1665, peripneumonias, pleuritides magnam repente stragem edidisse eoque ipso tempore pestem ortam fuisse legimus (16). Ecquid mirum, hanc phlogisticam summe diathesin pestis contagio se junxisse sociam, quod si in sanguineis hoc contagio affectis

(13) *Opp. pag. 53. seqq.*

(14) *Cap. VII. de febribus.*

(15) CHICOYNEAU *Traité sur la Peste Sp. IV. p. 41.*

(16) SYDENHAM *Opp. Sect. II. c. 1. pag. 115.*

tis utiles saepe fuerint venaesectiones (17), nonne et hic utiles fuisse, communi quasi ab anni tempore induc̃ta sanguinea temperie, concludere licet. Quid quod vel ipse HUXHAMUS alio loco, in *Disfert. de Variolis Lib. de Febris* pag. 121. Symptomatibus vere inflammatoriis praesentibus ipsa in peste aut quocunque alio morbo sanguinem se detracturum monet, ne periculum a sanguinis diathesi inflammatoria, nulla contagii habita ratione, oriatur maximum. Ita etiam Cel. FRANCK in *Epitome de Curandis Hominum Morbis*, Tom. I. pag. 136; „Pestis ipsa nonnumquam venaesectionibus cessit feliciter et tum sanguinis crasis manifeste inflammatoria, tum pulsuum aliorumque symptomatum, praecipue vero doloris circa ventriculum fixi ratio et levamen missum cruorem mox insequens, sat satis huic operationi favent.”

Quis vero SYDENHAMO testi fidem habendam esse neget. At credo non peritus fuit, qui egregie adeo morborum delineavit imagines ut, ipsis aegrotis asfidere et quid in quoque natura indicet, intueri nobis videamur, qui illustrem LOCKIUM amicum habuit et suae methodo suffragantem (18); qui denique apud optimos quosque medicos in summo honore fuit. At non fuit candidus, qui nulli theoriae addictus totum se naturam observando tradidit, nec famam sibi quaerens, solam veritatem, quam prae omnibus rebus amabat, secutus est, quem ab hac vindicanda quam praesentiret fors non terruit. „Malum enim, inquit in *praefat.* pag. 8. huius seculi genium satis habeo perspectum, ut

(17) SAMOILOWITZ *Lettre sur les expériences des frictions glaciales pour la guérison de la peste*, Paris 1781. pag. 17 et 18.

(18) SYDENHAM in *Ep. Dedicat* p. 8. LOCKE *sur l'Entendement humain*, in *praefatione* pag. 31. seq. Amst. 1735.

„ ut non aliam ex hac femente quam convitiis atque contu-
 „ meliarum messem expectem meque famae meae longe melius
 „ consuluisse, si inanem aliquam atque inutilem speculationem
 „ commentatus fueram. Hoc vero mihi perinde est, mercedem
 „ aliunde praestolor. Si quis objiciat alios aequae in hac arte
 „ versatos non idem mecum de his rebus sentire, meum non est,
 „ quid sentiant alii disquirere, sed meis observationibus adstruere
 „ fidem, quod ut faciam, lectoris patientiam desidero tantum,
 „ non favorem. Res ipsa etenim brevi loquetur, an fideliter et
 „ sincero animo hic egerim, an e contra adinstar sceleratissimi ho-
 „ minis morumque profligatissimorum, homicidam me praestiterim
 „ vel in terra defossus.” Et pag. 365. ubi de variolarum re-
 „ gimine antiphlogistico loquitur: „ Non sum usque adeo delirus
 „ atque inops mentis, ut famam mihi quaeram ab exagitata at-
 „ que explosa eorum opinione, qui, si plausum venarer, omni
 „ obsequio mihi ambiendi erant; neque malitiae tam deploratae
 „ cuiquam videri possum, ut hominibus, etiam seculis aliquam multis
 „ post mea fata nascituris, ex mea si quae erit illa auctoritate
 „ insidias struam, et vel mortuus, quod horreo referens, perin-
 „ de ac vivus illos occidam.”

Superest ut de STOLLIO teste videamus, qui quidem rara felici-
 tate doctrina pariter ac ingenio et naturae studio excelluit, ita ut
 haud facile dictu sit, num bonarum disciplinarum peritia, an sum-
 mo rerum usu major exstiterit. Non tantum enim optimos quos-
 que rei medicae Scriptores pervolverat, sed multas eorum senten-
 tias egregie adeo interpretatus est, ut vel hac re summam laudem
 adeptus sit. Probant, quae passim in scriptis inveniuntur, Hippo-
 cratis, Ballonii, Baglivii, Sydenhami, Huxhami illustrata loca.

Probant Aphorismi Boerhaviani, ab ipso summa cura dentro exarati atque emendati. Interim quam plurimorum aegrotantium cum in Nosocomio, cui praeerat, cum extra illud curam suscepit, in qua quidem re, quam praeclare se gesferit, docent morborum quas consignavit historiae, ita ut summum in arte magistrum illum habeam, cujus ad exemplum ut omnes sese componant medici in votis est. Nec, ut hanc sententiam mutem, SPRENGELII me movent rationes, qui eum suae scholae suiue seculi praejudicatis opinionibus deceptum de stationaria quadam Constitutione somniasse ait, omni tempore morborum moderatrice, hinc in multos errores delapsum esse, nunc quibusvis morbis biliosam originem adfingentem, nunc omnibus occultas subesse inflammationes suspicantem, debilitantibus remediis sedandas (19). Igitur egregia illa Epidemiae in novas usque formas mutatae imago et cujusque formae vel minima lineamenta tam accurate depicta ac curationum consilii sagacitate non minus, quam prosperitate eventus insignium narrationes tot sunt opinionis falsae commenta. Igitur nec polycholia, a qua febrem biliosam crebro oriundam dixit STOLLIUS, quamque SPRENGELIUS ipse cholericis a praecalida tempestate induci pluribusque simul potentiae Epidemicae vi suboriri posse haud negat, eadem manente conditione, epidemica fieri posset et febrem inferre biliosam stationariam (20).

Quod

(19) L. I. pag. 489. seq.

(20) SPRENGEL *Handbuch der Pathologie Th. I. §. 536. seqq. Cf. L. I. Th. II. §. 109. de febribus remittentibus symptomaticis: ubi adparet divisionem ipsius februm sthenicarum et asthenicarum, a charactere dynamico petitam maximis premi difficultatibus, quippe quae nec naturalis est, nec practica, unde tertium genus constituere oportuit, februm symptomaticarum, inter quas gastricam febrem collocavit et alias. Ipsum audi: » febris symptomatica per se nec sthenica est, nec asthenica, licet quaedam sint species, quae plerumque alterum dynamicum characterem habere solent. »*

Quod autem nusquam frequentior fiat mentio biliosi vitii et gastricae complicationis, quam in Epidemiarum seculi decimi octavi Historiis, num hoc a communi Scholae errore, uti SPRENGELIO placuit (21), an vero ex eo sit interpretandum, quod revera crebrior fuerit hisce temporibus biliosa Constitutio, penes peritiores, quam me novi, viros judicium esto. Mihi quidem et SWIETENUM et HUXHAMUM et LENTINUM et GRANTIUM summos naturae interpretes imperitiae, aut erroris nomine damnare temerarium videtur et iniquum. Ast fortasse famam sibi quaesivit novarum rerum inventionem? Verum nec novae res erant, nec invenit STOLLIUS; ac vereor quammaxime, ne ex ficta morbi genesi artem si fecisset, atque in ipsis genuinis inflammationibus propinasset emetica, non inde fama incrementa cepisset, sed quammaxime fuisset periclitata. Si vero quae sentiam dicere fas est, non videtur bona fide neque cum STOLLIO, neque cum SYDENHAMO egisse SPRENGELIUS, qui Dynamicorum causae cum faveret (22), non aequo atque integro animo, quo scriptorem oportet historicum, de hisce judicavit. Quonam autem jure Epidemias stationarias negaverit (23), haud teneo, neque argumenta reperio, quibus hanc suam sententiam firmaverit. De opinionum commentis arbitria agere licet, res vero factas ex opinione aestimare non licet, quodsi liceret, omnem de vero aut falso in naturae scientia quaestionem vanam ac inutilem duxerim. Neque tantum apud me valet auctoritas SPRENGELII, quantum SYDENHAMI auctoritas et STOLLII et HUFELANDI et RICHTERI. Accedit, quod non ratiocinio quodam, sed natura duce ad hanc praxin pervenerit STOLLIUS, magno a spontaneo

VO-

(21) *Gesch. T. V. pag. 480. seq.*(22) *l. l. T. V. Praef. pag. 4.*(23) *l. l. pag. 422.*

vomitu levamine veram medelam monstrante, dum alia quaevis adhibita remedia malum exasperarent, in quibus adhibendis et se errasse exemplo petito ab aliorum et propria valetudine docuit, ingenue suos errores confessus (24). Dictis praeterea fidem faciunt extispicia, quae veram mali sedem manifestarunt (25). In altera illa Constitutione, vigente phlogosi, refrigerante methodo eam ob causam plerumque usus est, quod evacuantium et stimulantium noxas haud semel expertus fuerat (26). Nec intelligo, cur, etiamsi occultae saepe fuerint inflammationes, aliam methodum refragante natura adhibere debuisset. Non tamen omnes occultae fuere inflammationes, nec hae necessario antiphlogisticae oppositam medicinam postulant.

Itaque, cur HIPPOCRATIS, SYDENHAMI ac STOLLII testimonio fidem, habeam dixi, nunc videndum de testimoniorum consensione.

HIPPOCRATES, qui sub miti Graeciae coelo et anni tempora et morbos constanti quadam lege sese excipientes vidit, cum naturae suae responderent ac vix anomalias paterentur, imprimis annuis morbis iisque, qui ab aëris temperie oriuntur, observandis studuit, morborumque et anni tempestatum affinitatem diligenter adeo persecutus est, ut in hoc doctrinae capite illustrando eum quasi exemplar quoddam ad imitandum sibi proposuerint, quicumque hoc studium colue-

(24) *Rat. Med. P. II. c. 2. p. 7. seqq.*

(25) *l. I. P. I. pag. 93. seqq.*

(26) Ita fatetur, se pravam medicinam fecisse puellae dysenterico morbo sublatae, quem infausto eventu emeto-catharsi depellere conatus fuerat. » Hic, inquit, opor-
» tuisset summe antiphlogisticam curam instituere, et curatio a Tinctura Rhei aquosa
» male est inchoata, male datum Emeticum. Insidum erat levamen; sed decepit cor-
» poris habitus, verminosa dispositio, ipsique vermes excreti, sed maxime decepe-
» runt aliae aliorum annorum dysenteriae eadem methodo feliciter curatae. » Cada-
» veris sectione patuit, omenta atque intestina inflammatione haud levi correpta fuisse.
Rat. Med. P. III. pag. 235.

Iuerunt posterius, in qua quidem re inter omnes excelluit HUXHAMUS. Quos observaverat Couis anni temporum morbos, eosdem vidit SYDENHAMUS atque intercurrentium nomine insignivit, vidit et alios, quos Epidemicos principes dixit, seu stationarios. Qui cum, qua fuit sagacitate, aliquot annos continuos pari modo ac via horum principum Epidemicorum judicationes fieri cognoverit, natura medelam indicante, ab hisce crisibus et stationariae febris notionem et praxin rationalem ex observatione ductam petendam esse iudicavit. Quas crises, cum tam in intermittentium, quam in exanthematum essentialium genere iisque, quibus contagiosi quid subest, manifestiores et magis fidas reperisset, neque praecipuos hos Epidemicos morbos ex apertis aëris vitiis intelligi posse perspexisset, occultas horum causas in atmosphaera latitantes accusavit. Tum Hippocraticam doctrinam, tum Sydenhamianam sua experientia firmavit STOLLIUS. Hic tamen in Epidemiis investigandis alia quadam ratione usus est ac SYDENHAMUS. Namque non omnes stationarias ex abditis causis oriundas esse, verum etiam ab annuis protractis, quadam anni tempestate suos limites egressa, fieri intellexit, in quam sententiam praecipue biliosa illa suo tempore vigente constitutione ductus est. Haec quoniam et exanthemata et alios quosvis morbos sub potestatem suam redegit, omnes communi auxilio fugavit. Neque hanc rem SYDENHAMUM latuisse, creberrimus phlebotomiarum usus indicat, quibus sub imperio Phlogoseos in variolis et ipsa peste sanguinis impetum sedavit.

Quae cum ita sint, quin fida sint hujus rei testimonia dubitari nequit. Sequitur, ut inquiramus, num ex cognitis aliis phaenomenis, de quibus inter omnes constat, analogice quoque rem probare possimus.

Brevissima vita nostra foret, nisi et aër et cibus ipsi continuo alimenta subministrarent. Uti autem, quibus corpora aluntur, res alio et alio modo adfectae sunt, ita haec vario mutari necesse est. Illae vero plurimas subeunt mutationes. Namque et aëris multae et magnae sunt vicissitudines, et ciborum, quibus utimur, varia genera, nec par omnibus vivendi ratio. Et aër quidem commune vitae pabulum et secundae et adversae valetudinis uberrimus fons est.

In aëre calido debilitantur solida, ob relaxatam partium cohaesionem, vis vitalis sensilior quidem, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in suis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens (27). Humorum motus augetur, acuitur nervorum sensus, cutis magis perspirat, bilis majori copia secernitur, at facile depravatur; minori vero humores intestinales et urina, languet ciborum concoctio (28).

In aëre frigido tonus solidorum auctus, vitae vis non ita sensilis, nec mobilis, sed tenacior, neque tam facile turbanda: tardior humorum circuitus: obtusus nervorum sensus: imminuta perspiratio cutanea, auctae vero et intestinorum et renum secretiones, aucta et muci secretio, appetitus vegetus, concoctio facilis (29). Aër frigidus, si et humiditate peccat, omnes partes debilitat, pulmonum ac cutis perspirationem impedit; vasis lymphaticis et glandulis imprimis infestus hydropes et scrophulas et atoniam et rachitidem producit. Praeterea, cum tonum laxet, frigoris vim noxiam eo

(27) GAUBII, *Instit. Pathol. Medic.* §. 424.

(28) BAUR, *über den Einfluss der äusseren Wärme und Kälte auf den lebenden menschlichen Körper*, Marburg 1804. pag. 34. seqq. pag. 55. 99. seqq.

(29) GAUBII *l. l.* §. 427. BAUR *p.* 55. seqq. 90. etc., qui hoc caput de caloris et frigoris potentia inter omnes optime illustravit.

eo magis experitur genus nervosum, quo faciliores ipsi in corpus aditus. Hinc febris lenta nervosa, febris pituitosa, verminosa hac tempestate frequens, ut et scorbutus, morbi omnes a labefactatis viribus et torpentibus corporis functionibus oriundi (30).

Aëre calido et humido solvitur magis sanguis, ac in corruptionem pronus fit, haud tamen valide adeo adficitur genus nervosum. Summa solidis inducitur laxitas, aperiuntur pori, attrahuntur humores, attenuantur, in aliena vascula admittuntur, qua data porta erumpunt, aut retenti celerrime ad putredinem disponuntur, unde habitus externi distensio, sudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapsus, morbi putridi, contagiosi, pestilentes (31).

Quoad aëris gravitatem, alta barometri statio respirationi favet, nocet aër levis pulmonicis et asthmaticis, quam mutationem, vix sensibilem licet, percipere corpus humanum docent majorum vulnerum cicatrices, clavi, fonticuli, instante tempestatis vice dolentes et arthriticorum dolores aucti, docent homines nervosi ac sensilioris temperamenti, qui saepe multos dies ante mutatam aëris temperiem vel in calefactis cubiculis hanc praesentiunt. „Observavi semper, „inquit Cel. HUFELANDUS, barometri stationi naturae humanae „conditionem exacte respondentem. Simul enim atque hae sensationes percipiuntur, mutatur et barometer, prius quam ulla in „aëre mutatio percipi potuerit. Notavi etiam, diuturnam, humilem barometri stationem nervosam sequi diathesin, altam vero „phlogisticam (32).” Et HUXHAMUS *l. l. Vol. II. Praef. p. 7:* „Numquam profecto citius, neque felicius restituuntur aegrotan- „tes,

(30) BAUR pag. 163. seqq. (31) BAUR pag. 169. GAUB. §. 430. 8.

(32) Aann. over de Zenuwk. pag. 5. seq.

„ tes, quam fudo effulgente coelo alteque in baroscopio stante
 „ mercurio, lentissime contra convalescunt, dum nubilus perflat
 „ ac pluviosus auster.” Praeterea uti aër gravis solidorum co-
 haesionem et robur auget, ita levis aër solida laxat, vasa dilatat,
 debilitat, hinc, pressione externa imminuta, tumores, eruptiones,
 aberrationes humorum producit et multiplices haemorrhagias, circu-
 lationem infirmit, vires ad motu manimalem prosternit (33); quae il-
 lis praesertim qui montes adscenderunt itineratoribus accidisse legimus.

Ad haec autem praeter variarum rerum exhalationes, quas in
 sinum recipit atmosphaera, et electrici fluidi varia ratio vel salu-
 briorem, vel minus salubrem efficiet aërem, quod hyeme rura gela
 claudente augeri observatum est (34). De his tamen adhucdum
 parum certi constat.

Ventorum etiam vires attendendae sunt, quae differunt pro lo-
 corum, quae peragrant, ratione (35). Uti longa aëris quies va-
 letudini infesta esse solet, ac pestilentes morbos saepenumero
 infert, ita in atmosphaerae motibus, ventis scilicet et procellis, fir-
 missimum est morbis praesidium; sic HUXHAMUS *l. l. V. I. p. 5*:
 „ Haud raro notavi, post procellas gravesque pluvias febres epi-
 „ demicas multum fuisse imminutas et vi et numero; effluviis nem-
 „ pe contagiosis et morbificis atmosphaerae conspirationibus hoc
 „ modo dispersis. Ideo forte divus Augustus, cum in Gallia mo-
 „ raretur, templum et vovit et fecit circio, vento vehementissimo;
 „ eique Turbini etsi aedificia saepe diruenti gratias publicas agebat
 „ gens Gallica olim, referente Seneca, utpote cui salubritatem
 „ coeli sui deberet.”

„ Coe-

(33) GAUB. *l. l. §. 434. seq.*

(34) SAUSSURE, *Voyage dans les Alpes T. III. Chap. 28.*

(35) De hisce cf. BAUR *p. 152.* et BOERHAVIUS *Instit. Medic. §. 753.*

„ Coelum denique, inquit summus BOERHAVIUS, anni tempestas,
„ solum, mare, montes, lacus, paludes, flumina, vapores, exha-
„ lationes, meteora aërem ita permutant, ut creet varios morbos
„ non pendentes adeo ex ipsa aëris indole ejusve dotibus quali-
„ tatibusque, quam quidem ex natura et efficacia *admisti*: unde
„ etiam inquiri atque intelligi debent (36). Et ex hac admisti
natura et efficacia, ex qua, suo jure monente immortali BOERHA-
vio nostro, epidemicorum explicatio saepe petenda est, patet ra-
tio cur ut hi intelligantur, non semper sufficiat, sensibiles aëris
proprietas indagasse, verum simul hujus compositi vis notari de-
beat.

Jam si cogitemus, has aëris dotes sua singulas agendi potestate
praeditas suaque morborum genera inducentes per vices praevale-
re, ita ut hae tum sensibiles, tum occultae aëris qualitates, pro
anni tempore mutato, mutantur et ipsae, inde Constitutionis an-
nuae ejusque perfectissimae nobis nascitur notio, qua aequali tenore
epidemiae quovis anno sese mutuo subsequuntur, quem si non
servent, anomala erit annua Constitutio, nec statim tempore redi-
bunt epidemiae, sed novus, quo sibi succedant, nascetur ordo.
Sic frigidum ficcum hyemale phlogosin inducet, aucto fibrarum
tono et validiori vi vitae majori energiea in potentias irritantes
agente. Vernali calore augebitur usque nervorum imperium, ce-
lerior humorum cursus, qui ad superficiem feruntur, hinc aucta
cutis functio cumque ea et aucta ejusdem aegrotandi facultas, un-
de multiplex efflorescentiae genus; quin etiam criticae evacuatio-
nes, quae plerumque frigida tempestate per intestina et renes fieri
so-

(36) l. l. §. 752.

solent, jam cutis viam legunt. Calidum siccum aestivi temporis febrem biliosam et gastricam, affectiones generis nervosi et morbos cutaneos profert, calori vero humiditas si jungatur, pessimum invadet epidemicorum genus, putridae, perniciosissimae indolis, vitae omnium infestissimae. Humidum et frigidum autumnale coelum et catarrhalis febris et lentae nervosae et mucosae et verminosae parens, pertinacisque quartanae, et malorum taediosae ac refractariae indolis, quae chronica dicuntur. Quodsi autem cum his ab aëre communi omnium pabulo subortis causis et vitae genus aliaeque causae communes conspirent, novis acceptis viribus, majorem miserae mortalium genti cladem inferet hostis epidemicus, et cruentam reportabit victoriam.

Luculentissimum cujusque coeli potestatis exemplum vivis coloribus expressit natura in morbis illis, qui, ut singuli ad certas regiones pertinent, endemici nuncupantur. Labet hujus imaginis primas lineas ducere, ut vel hinc ea, de quibus jam instituimus quaestionem, sensu quasi percipi possint, atque oculis lustrari. Differre naturam locorum, ita ut alia sint maxime salubria, alia vero insalubria inter omnes constat. Saluberrimi loci exemplum ad naturae veritatem delineavit HIPPOCRATES, in egregio illo *de aëre aquis et locis* libro, ubi Asiae historiam tradidit (37). „ Mea quidem sententia Asia plurimum Europae praestat, cum „ eorum omnium natura, quae e terrae producuntur, tum ho- „ minum. Longe enim pulchriora et majora omnia in Asia gig- „ nuntur regioque ipsa hac nostra mitior et hominum mores hu- „ maniores et benigniores. Quorum quidem causa est tempesta- „ tum

(37) *Opp. T. I. pag. 288. Ed. FOES.* Praecipue hic describitur Jonia Asiae Minoris pars, sive regio inter Hellespontum et Halicarnassum cf. SPRENGEL *Apolog. T. II. pag. 579.*

„ tum anni temperatio, cum in medio solis exortu ad auroram
 „ fit exposita, a frigore longe procul remota. Incrementum au-
 „ tem et moderationem omnium maxime praebet, cum nihil sit,
 „ quod per vim superet, sed omnium sit aequabilis potestas.
 „ Neque tamen ubique per totam Asiam ad eundem modum se
 „ habent omnia. Sed, quae quidem regio in medio calidi et
 „ frigidi posita est, ea certe feracissima est et arboribus maxi-
 „ me confita et blandissima, aquisque praecipue fruitur coeles-
 „ tibus et ex terra provenientiibus. Neque enim calore admo-
 „ dum exurit, neque squaloribus et aquarum penuria resicca-
 „ tur, neque frigore violatur, sed, austro objecta, imbribus
 „ multis et nive perfunditur, multaque illic sua tempestivitate
 „ nasci par est, quae ex feminibus quaeque ex terrae plantis
 „ proveniunt, quorum fructibus homines fruuntur ex agrestibus
 „ domesticos faciendo et in usum suum transferendo. Pecora-
 „ que illic abundare aequum est crebriusque parere et optime
 „ educare. Hominesque habitiores esse formaque praestantes et
 „ magnitudinis eximiae, formaque et corporum proceritate non
 „ admodum inter se dissimiles. Hanc regionem ad anni tempo-
 „ rum naturam et moderationem proxime accedere, consentaneum
 „ est. Virilis autem animus, aerumnarum et laborum tolerantia
 „ atque audacia in huiusmodi naturis innasci nequit. Neque
 „ ejusdem generis aut diversi (38) conjunctione ducuntur, verum
 „ in ipsis libidinem dominari necesse est. Ideoque multiformes
 „ in feris partus gignuntur.”

Par salubritatis ratio in Brasilia esse videtur, quae regio, Pi-
 fo-

(38) SPRENGELIUS hic το μντε in το άλλα mutandum esse scripsit *Apol.* II. p. 582ff.

sone teste, nullas habet Epidemias, sporadicos vero morbos ejus constantiae ac tenoris, quem in antiquissimorum scriptorum monumentis consignatum reperies. Quae vero in Europa periculosa sunt aegritudines, ibi mites evadunt atque innocuae (39).

In iis locis, quae ab hisce salubritate proxime distant, morbi reperiuntur constantes et certa lege sua stadia percurrentes cribusque manifestis et perfectis stato tempore judicati. In his porro summa fide anni tempestatum morbi revertuntur.

Fervida, quae dicitur telluris plaga, ubi ingentes aestus omnia torrent, morborum nervosi generis putridique et exanthematum feracissima est. Increscit enim cum solis imperio sentiendi vis et ingenii mobilitas. Oriens sol hominum genus lustrat ingenio celeri, acuto, ad fingendum facili, poeseos amantissimum, animo in suscipiendos quosvis motus prono et in gravissima quaeque pathemata proclivi. Meridiano sole tensa nimis haec sentiendi vis saepe abnormes motus concitat. Haec nimia sensibilitatis contentio in ignaviam et languorem solvitur; unde laborum impatentia, animi vigor nullus, in libidinem et melancholiam propensio in illis hominibus observari solent (40). Ipsi Europaeis in Java insula mentis acumen obtunditur hique inertes fiunt (41). Con-

vul-

(39) PRISONIS *de Indiae utriusque re naturali et medica Lib. XIV. Amst. 1658.*

(40) Ita multos reperiri inter Aegyptios melancholicos, qui vitam agere a peccatis immunem profitentur, sanctitatemque habere existimantur atque vivunt in locis asperis, Deo servientes, moreque Heremitarum, prodidit PROSPER ALPINUS. Divitias spernunt et mundi voluptates ac commoda fugiunt, abhorrentes vitam inhonestam coelibemque amplexantes. Humanissime cum omnibus cujusvis religionis se gerunt, errores omnes acriter accusantes, mundumque homini esse miseriam praedicant. Moesti semper existunt a Deo multa supplicia ob mortalium flagitia expectantes. Habent corpora nigra, squalida, gracillima, muniarum arefactis corporibus omnino similia, P. ALPINI *de Medicina Aegyptiorum l. I. c. XIV.*

(41) His et pallidus fit faciei color a mala ciborum concoctione et mala haematopoeia. SPRENGEL *Pathol. I. §. 774.*

vulsiones, chorea Sancti Viti quam Beriberii Indi vocant, epilepsiae, spasmi ibi frequentissimi, ita ut vel a levisimo vulnere dirus oria-
tur tetanus (42). Febres putridi generis plurimos exercent,
quae eo periculosiores, quo propius ad Aequatorem accesseris,
dum in terris polaribus plane sint incognitae (43). Summa
est plerorumque morborum ad putridam diathesin proclivitas, qui
et facile contagiosam naturam induunt. Ipsis vero contagiis haec
putrida diathesis se jungere solet. Unde et morborum pestilentium
et petechiarum aliorumque cujusvis generis exanthematum frequen-
tia. Multa a turbata digestionem mala ac plures systematis gastrici
et hepatici affectiones tam febriles, quam febre expertes. Cujus
generis quoque esse videtur febris flava inter tropicos endemica,
summa digestionis organorum irritabilitate notata ac hepatis aegri-
tudine, saepius illius phlogosi, atque ictero symptomatice nigro-
que vomitu comitata (44). Omnes morbi celeriter decurrunt,
celerrime vero acuti (45). Febres intermittentes typi in India
Orientali rarissimae (46). Continuae vero febres ingenti adeo
impetu invadunt, ut plerumque ab ipso morbi principio delirent
aegri, paucissimisque diebus, imo horis tollantur e medio.
Vel sanorum corpora post motus quosvis sudoribus diffluunt, ita
ut referat Bernierius, quam primum in itinere, ut ardentem vix-
que tolerandam sitim expleret, aquam bibisset, hanc roris ad

in-

(42) SPRENGEL, *Gesch.* T. V. pag. 523. *seqq.* et ZIMMERMANN, *Ueber die Er-
fahrung* pag. 341. Sic BONTIUS, *de Medecina Indorum* l. 3. c. 2. „ Qui apud nos
„ in Hollandia rarus est spasmus, hic in Indiis tam familiaris est affectus, ut me-
„ rito inter endemios ac populares morbos numeretur.” De morbo Beriberii In-
dico cf. Idem l. l. c. 1.

(43) BAUR l. l. pag. 157.

(44) SPRENGEL *Path.* II. §. 97. *seq.*

(45) SPRENGEL l. l. I. §. 773.

(46) ZIMMERMANN l. l. pag. 341.

instar ex fummis digitis quasi effluxisse, toto habitu paene arefacto (47). Cutis enim prae aliis partibus ardoris vim funestam experitur. Hinc facilis explicatio crebri exanthematis, diversissimae ac horrendae faciei. Namque Zona torrida et leprae, et elephantiasis, et duplicis illius generis efflorescentiae (Yaws et Pians Indis dicitur) in quibus omnis perit humana facies, quaeque in miseros Aethyopes quam maxime saeviunt, natale solum (48).

In insula Java sub fervido udoque aestatis coelo quaecunque vel levisima aegritudo quin et simplex catarrhus refractarii ac maligni quid habet. Morborum gravissimorum vis ingens incolas aggreditur et magnas quotannis strages edit. Aestate quaevis adversa valetudo discriminis plena. Cholera intra paucas horas leto dat multos. Dysenteria plurimorum funerum causa. In Jamaica Americae insula, pari praevalente tempestate, colicae et acutae febres vulgares sunt morbi. Hae brevissimo tempore inferunt perniciem, illae post summos dolorum cruciatus in mortem desinunt, vel in membrorum resolutiones. Quot homines simul ibi degunt, tot fertur septennio quovis perire, ita ut, nisi novi usque coloni adveherentur, brevi tota popularetur Insula (49).

Ad utrumque polum ingenii igniculos frigus extinguere videtur, corpora constringere gelu, vitae torporem inferre, quae nonnisi duro labore contra vim aëris defendi ac muniri potest. Nervorum

(47) Cf. ZIMMERMANN *l. l.* pag. 346.

(48) SPRENGEL *l. l.* III. §. 841. *seqq.* et §. 847 *seqq.* Gravissima etiam et maxime contagiosa exanthemata ab Orientalibus terris accepimus uti variolas, morbillos, pestem, lepram &c. BAUR *l. l.* pag. 167.

(49) ZIMMERMANN *l. l.* pag. 348.

rum imminuta sensibilitas, validissimis stimulis vix excitanda ac movenda (50). In terris borealibus, siccis, pleuritides et febres inflammatoriae endemiae sunt, phlogisticum morborum genus, rae nervorum affectiones et febres putridae, vix ulla exanthemata, aut cutis morbi, rara etiam contagiosa morborum indoles, quin et contagia aliunde advecta tarde admodum propagari ac cito opprimi solent. Regiones frigidae et humidae febrium intermittentium, praecipue quartanarum pertinacium et malorum chronicorum patria. Inter haec hydropes, asthmata, arthritidis, rheumatata et lymphatici generis vitia, scrophulae, atrophiae et rachitidis praecipue numeranda sunt. Quae autem ad has regiones pertinent febres imprimis sunt lentae nervosae, pituitosae, verminosae (51). Ad littora maris et in solo paludoso putrida accedit diathesis, quae tamen a frigore chronicam indolem retinere consuevit. Haec enim dum in calidis regionibus in febrim putridam erumpit eamque acutissimam, sub frigido ueroque coelo in lentum scorbutum prorepit, quem haud immerito morbum putridum chronicum vocaveris, quique in Dania, Norvegia, Anglia, Scotia et Belgio endemius est. Catarrhales tandem morbi endemii sunt, ubicunque ingens et crebra tempestatum aërisque vicissitudo. Ibi magnus quoque affectionum gastricarum proventus, nec rae, quae intermittunt febres (52). Quae quidem tempestatum morborumque in nostris terris et in Anglia est ratio.

Si nunc annuam epidemiarum vicem contemplemur, unamquamque videmus endemicam constitutionem suo tempore invadentem, ita ut hyems morbos inferat terrae borealis endemios, aestas vero re-

(50) BAUR pag. 35. seqq.

(51) BAUR l. l. pag. 165.

(52) SPRENGEL *Pathol.* II. §. 45. RICHTER *Spec. Therap.* I. pag. 38.

regionum calidarum, ver denique et autumnus aegritudines endemiis eorum locorum maxime respondentes, ad quorum temperiem praevalens horum temporum diathesis quam proxime accedat; in quibus itaque vernalis ac autumnalis coeli inconstantia regnat. Borealis igitur tempestas hyeme praevalens, boreales inducit inflammationes in virilia imprimis corpora robusta, plethorica. Quae quidem phlogistica conditio, licet in aliis corporum generibus haud ita conspicua fuerit, semper tamen hoc tempore in morbis observabitur sanguinis imperium et antiphlogistici regiminis necessitas utilitasque. Haec sub veris mutabili coelo in catarrhalem abit constitutionem, pristinae tamen phlogoseos participem. Quae post aequinoctium vernale enascuntur tertianarii typi intermittentes, aequam virium oppositarum declarant potestatem et aequilibrium quoddam, etiamsi adhucdum phlogistica plerumque constitutio praevaleat. Videlicet, ut procellae magnam quamque temporum vicissitudinem praecedere solent, ita a febrilibus his turbis nova auspicatur rerum epidemiarum conditio. Hisce autem motibus id agit natura, ut aliam in corpore producat temperiem, mutatae temporum rationi adcommodatam, sive, ut immortalis SYDENHAMI verbis utar, „febrili hac commotione sanguis novum statum et „conditionem adipisci gestit, qualem mutatus aer aut victus „tulaverint (53).” Igitur intermittentes illae naturae sunt mo-

li-

(53) Adfentitur HUFELANDUS, qui anno 1808 et 1809 intermittentium Epidemiam phlogisticam diathesin praenuntiasse memoriae prodidit. „Etwas ähnliches finden wir im Leben des Individuums. So wie dort die Gattung, so kann hier das Individuum lange an Kränklichkeit, Schwäche und nervösem Zustand leiten, bis endlich die bisher unbestimmte Kränklichkeit sich in die bestimmte Form eines Wechselfiebers concentrirt. Dies wird der Wendepunkt, bewirkt eine völlige Metamorphose im Organismus, und nach seiner Endigung fühlt sich der Mensch wie neugeboren, und das ganze organische Leben hat einen neu belebten Charakter.” *Ueber die Kriegspest* pag. 91.

limina, suam salutem propugnantis, docente observatione, ab Epidemia immunes vixisse, qui intermittentem praegressam passi fuerant. Atque ita adolescente anno sensim sensimque incalescens tempus oppositam invehit diathesin, quam nervosam vocant, in qua, sanguinis vi fracta, nervorum summa potestas. Testantur hanc potestatem malorum nervosi generis aestate vis et multitudo, maniacorum aestivis mensibus auctus furor et phrenitis, delirium, hydrophobia eo tempore provocata. Praeter hos orientalium et calidarum regionum morbos, adultae aetatis fervens coelum, imprimis si humidum pariter fuerit, putridam constitutionem generat, unde febres putridae et exanthemata affectusque eorum similes, qui in fervida telluris plaga nascuntur. Hinc venaesectionis noxae summusque antisepticorum usus et eorum remediorum, quae volatili stimulo armata sunt. Decrescente post elapsam autumnale aequinoctium aestivo aestu, quum diurnum calorem frigus nocturnum excipiat, multoque humore madescat coelum, vi frigoris inde nocentior facta, intermittentes iterum revertuntur, ast alius prorsus ac vernaes indolis, biliosi, aut nervosi generis, inconstantes, pertinaces, saepe quartanarium habentes typum, quas plurima mala chronica insequi solent. Hae, vernalium instar, virium et conditionum oppositarum aequilibrium denotant, ac saepenumero grassantur, donec phlogistica hyemalis diathesis rerum potiatur (54). Hoc anni tempus plerumque febres remittentes gastricae, biliosae, catarrhales ac rheumaticae et multiplex affectio chronica infestant, qui omnes autumnii morbi, nisi temporum anomalia contingat, vitae torporem et debilitatem habent sociam atque a phlogistica conditione sunt remotiores.

Quan-

(54) Cf. BAUR *l. l.* pag. 155. *seqq.*

Quantum autem valeat aëris *καταστάσις* in morbis mutandis, optime docent illae Epidemiae, quae, a contagio, seu miasmate quodam ortae, multas regiones eodem tempore infestarunt. Exempli loco sit Catarrhus ille epidemicus, sive Influenza Anni 1782, Catarrhi Russici nomine celebris, quem A°. 1781 in Indiis Orientalibus ortum esse ferunt, quique sequenti anno 1782 primo Moscoviam et Petropolin petiit, deinde Borussiam et omnes Europae oras ad Italiam et Hispaniam usque pervasit. In salubrioribus locis hujus morbi mite adeo ingenium, ut vix a vulgari catarrho distingui potuerit. In terris vero altioribus et montosis tum narium haemorrhagiae criticae aliaque symptomata, tum antiphlogisticae medicinae prosper eventus inflammatoriam indolem declararunt. In depressis denique locis et humidis in spuriam peripneumoniam vertit, ac sinistra in omnibus fuit exhaustae vis vitae significatio (55). Vidit et HUXHAMUS febrim catarrhalem epidemicam pleuro-peripneumoniae naturam induisse per loca montosa et algida, dum in humilioribus ad lentam, seu nervosam, quae dicitur, febrim proxime accederet (56).

Quodsi praeter has tum sensibiles, tum occultas atmosphaerae proprietates cogitemus, quam differat vario tempore multarum rerum, quae ad communem vitae usum pertinent, ratio, quarum singulis magna corpora mutandi vis est, quot et quantas vicissitudi-

(55) SPRENGEL *Gesch. T. V. pag. 495. seqq. et Pathol. §. 42.*

(56) *L. I. V. II. praef. pag. 9.* Eandem rem confirmat HUFELANDI *Observatio de Epidemia pestilenti, quae Ao. 1815 in Germania grassata est.* „Nicht blos die individuelle
„Verschiedenheit eines schon vorher sehr geschwächten oder nervösen Körpers, son-
„dern auch der Endemischen Charakter machte hierin einen auffällenden Unterschied.
„In Breslau, bei Torgau, waren die Anzeigen zum Aderlass sehr selten, und es
„würde nur wenig gebraucht; da hingegen in Berlin es offenbar viel häufiger an-
„gezeigt war, und mit Nutzen angewendet wurde.“ *Über die Kriegspest p. 69. seq.*

dines subeat altera illa melioris nostri partis vita, cum sui sint cuique aetati mores, si ad ingentes illas rerum conversiones in hac terrarum orbe saepenumero factas attendamus, si denique reliquas omnes potentias computemus, quas nocentes vocant Pathologi, non est quod miremur, magnas fieri naturae organicae mutationes, pluribusque ex his conspirantibus, communem quandam nasci ipsius conditionem, quae manebit, donec novus oriatur rerum ordo.

Multam videmus vegetabilium gentis varietatem, cum pro locorum tum pro temporum natura, videmus et multam animalium. Cuique enim regioni suae sunt plantae, sua animalia incolae. Plantas nonnumquam videmus per plures annos continuos laete crescentes et florentes, vitam degentes vere vitalem perfectamque, per alios vero languidam vitam trahentes ac quasi valetudinariam. Quae cum in plantis observemus omni sensu expertibus (57) an

(57) Non illam sensilitatem hic volumus, quam organicam dixit acutissimus BICHAT, qua sola intelligi potest stimulorum cum quibusvis corporis vivi partibus nexus, sed sensum alterum illum, conscientiam junctam habentem, naturae animali magis adfinem. Neque enim nobis placet DARWINI hypothesis, qui poeta magis, quam physiologus plantis et sensus nostris similes et commune sensorium et voluntatem et verum amorem aliosque animi motus adfinxit. In qua quidem hypothese analogico ratiocinio abusus esse videtur DARWINUS. Observavit quippe animalia, ut sibi prospiciant, motus quosdam perficere, hosce vero a certis quibusdam sensationibus regi atque moderari, quibus evitent noxia quaeque, salubria vero appetant, in similes motus licet et numero et vi minores fieri quandoque vegetabilia; ergo et hic analogum quid animalium sensationibus horum motuum causa quin haberi debeat, non dubitavit. Sed rogatum hunc velim, num ad ratiocinium analogicum una alterave similitudo sufficiat, an nulla structurae vegetabilis simplicitatis habenda est ratio? An distinctos sensus statuam, cum ne vel minimum sive singularis, sive communis organi sensorii reperiam vestigium? An consensuale illud commercium adesse dicam, ubi nullos nervos invenio, ubi quamque fere partem suo more viventem ac laesam imo sublatam video, absque ut vegetabile corpus quid inde capiat detrimenti? An ego mihi persuadeam, Dionaeae, quam vocant, muscipulae motus ex distincta stimulorum perceptione proficisci, cum eodem modo eadem vi claudatur, si ipsi digitum admoveam, qua insectum nocivum interficit? Sane si haec sit vera inductionis ratio, nonne eodem jure et plantis mentem eamque rationalem tribuere possemus?

in homine cuius tanta est sensilitas haec fieri negabimus. Multum inter hominum temperamenta, quin intersit, dubitat nemo, quid quod et gentes hac ratione differre inter omnes constat, an igitur absurdum videri possit, idem de temporibus ac generis humani aetatibus affirmasse, cum et in hisce earum rerum, unde haec proficisci creduntur, dispar sit ratio. Nonne et statui posset ad harum rerum modum quovis tempore commune quoddam fieri temperamentum, communem quandam diathesin vel et feminium, ac proinde commune quovis tempore morborum genus. Nascitur sic vulgaris et epidemica, ut ita dicam, corporum temperies stationaria, a diuturna quadam aëris caeterarumque rerum communium affectione inducta, qua ad certos modos componuntur corporum vires variaeque partes, et partium consensus, ita ut eosdem quasi sonos edant, dum par sit rerum irritantium perceptio. Atque inde et certa humorum suboritur crasis et ad certam valetudinem proclivitas. Phlogisticis temporibus irritabilitati robore juncto circulationis vigore notatis sanguinea temperies responderet, biliosis temperamentum cholericum, nervosis nervosum et melancholicum nervosum, pituitosis denique et autumnalibus phlegmaticum et melancholicum ab aegrotante abdomine et turbata circulatione abdominali epidemicum fieri solet.

Multis tamen videri posset huic, qua usi sumus argumentationi, erroris quid subesse, cum endemicum illud, quod et corporum naturas et temperies et valetudinem determinare diximus, epidemicae illi morborum varietati repugnare videtur. Verum, si rem accuratius perpendamus, haud parvam reperiemus inesse utrique notioni similitudinem. Nam eadem et Epidemicae et Endemicae Constitutionis origo. Quod autem haec regioni cuidam peculiaris sit,

fit, id quidem idoneam ex communium rerum juncta vi atque potestate interpretationem habet. Ab iisdem epidemicis causis continuo agentibus Endemica oritur Constitutio, quae nihil aliud est, nisi ipsa Epidemica Constitutio, quaecunque illa fuerit, in plures annos protracta tandemque certo cuidam loco propria ac peculiaris facta. Illud itaque morborum genus, quod regionem prae reliquis exercet, indigenum seu endemicum dicitur. Quod tamen non ita intelligi debet, ac si numquam aliud ibi populariter grassaretur, quin saepenumero accidit, ut mutata hac endemica conditione alius nascatur rerum facies, quae si brevior mutatio et breve erit peregrini morbi dominium, non ita diu post pristino rerum statu restituto; et inde quidem facile perspicitur, quo pacto in regione quadam vel Endemica Constitutio mutari, vel Epidemica quaedam suboriri possit, quae tandiu praevalebit, quamdiu Endemicam vi superet. Constitutionis Endemicae mutationem in dubium vocabit nemo, qui vel antiquam illam Germaniam cogitaverit, de qua haec scripsit summus HALLERUS: „Rhenus olim
 „frequentissimo gelu coibat, ut Galli limitaneum flumen etiam
 „hostiis exorarent, ne patiens dorsum praeberet transitis in mitiores terras ferocibus Germaniae populis. Omnis aberat a
 „Germania vitium laetitia, et Alces denique, ultimi nunc fere
 „septentrionis incolae, saltus tunc incolebant Rheno finitimos.
 „Excisis inde vastissimis sylvis promotus est nivium defluxus,
 „diminuta vaporum ex terra halantium copia et ipsum coelum
 „ita siccatum atque mitigatum, ut non copiosae solum vites,
 „sed generosae sint apud Germanos omniumque frugum se ea
 „regio patientem praebeat. Quidni vero morbi genium defle-

„tantur (58)?” Epidemicæ Constitutionis in Endemicum omne ac vel in ipsos mores potestatem et multa alia probant, et illud, quod de nostratibus scripsit HUXHAMUS in *Proleg. ad Observationes suas de Aëre et Morbis Epidemicis* pag. 12: „Nec incitat aliquid magis grave Belgarum vulgus, quam rigidum diuque durans gelu, tunc temporis enim vel cum lepidissimis Gallis festivitate concertant.” Nec rara est medicorum observatio, endemicum illud, unde nostris tot chronica mala evenire solent, hyberno tempore ab epidemica diathesi ita vinci, ut et hydropes illi et phthises pituitosæ et scorbutus vel sanentur cito, vel saltem, tardo ingenio posito, acutam formam adsciscant.

Nec in hisce suos umquam discipulos fallit Natura, optima rerum magistra, quum pari fide, qua arbores fronde ornantur et suo tempore fructus ferant, et morbi fiunt et laetæ sanationes. In his enim nihil incompofiti, nihil vagi reperies. Siquidem quæque aëris diathesis ubique terrarum similes eosque constantes sortitur effectus. Ubivis ficcae frigidaque tempestati, aut aëri elastico, electrico fluido gravi tonica et adstringens virtus. Ubivis siccum calidum vim habet stimulantem, nervos moventem, atque diaphoreticam. Sua semper frigido humido laxandi et debilitandi facultas, qua et perspiratio impeditur et patiuntur digestionis organa. Ubivis calida udaque tempestas veneni septici adinstar agit et pestilentium morborum mater est. Ubivis denique mutabilis et inconstans temperies respiratoriis instrumentis noxia et membranis mucosis et musculis catarrhalem ac rheumaticam morborum indolem gignit.

De
(58) *Praefationis ad Historiam Morborum Uratislaviensium* pag. 5, et 6. *Laus. et Genev.* 1746.

De electricitate autem idem adfirmari potest. Etenim recentiorum diligentia, quibus omnem hanc cognitionem debemus, compertum est, nihil fere in rerum natura inveniri, quod tantam habeat cum illo, quod vitae principium dicimus cognationem, unde multi utriusque identitatem, an jure quidem, haud ego dixerim, probare conati sunt. Id vero negari nequit, vix ullum esse efficaciorum vitae stimulum, certa lege omnes vitales motus incitantem augentemque. Testis est Cel. HUFELANDUS: „Insignis
 „praesertim efficaciae est electricitas, quae, quo major in corpore
 „reperiatur, eo major est vis vitae, stimuli recipiendi capacitas
 „et reactio, quo minore vero corpus electricitate praeditum
 „est, eo debilior est vitae operatio, eo magis putridis et nervosis
 „morbis obnoxium est. Haec autem praecipua est ratio,
 „quare continuo siccus idio-electricus aer (qui electricitatem
 „non abducit, sed humano corpori firmiorem substantiam tribuit)
 „semper ad morbos inflammatorios, continuo vero humidus aer
 „(qui semper loco conductoris agit et electricitatem corpori
 „nostro subducit) ad morbos putridos ex debilitate corporis nostrum
 „disponit. Ideoque etiam sola electricitatis in humano corpore
 „diversa conditio particulares morbos, vel et quando causae
 „generalius agunt, morbos epidemicos producere potest (59).”
 Atque ex cognitis hisce, si ad incognita valeat conclusio, verosimillimum est, et ei, quicquid occultarum causarum sit, eandem subesse certitudinem, ulteriori forsan posterorum experientia vindicandam.

Quo magis haec naturae virtus eluceat, collatis iis, quae antea

(59) *Pathogeniae* pag. 87. seq. Ed. Lat. L. B. 1800.

tea ex observatorum scriptis notavimus, nonnullas leges indagabimus, quas in epidemicis vitae principium sequitur.

Vitae motus cieri novimus, tum a viribus, quae in corpore in-
sunt, tum ab externis rebus, quae huic admoventur, quasque sti-
mulos vocant. Ut autem horum cum internis viribus nexus rite
intelligatur, percipiendi quandam facultatem in corpore statuere
oportet. Quoniam vero hi stimuli dissimiles saepe sortiantur ef-
fectus, quin dispar sit perceptionis ratio dubitari nequit. Nimi-
rum pendet haec ab ipsius vitae conditione, quae a multis rebus
affici potest. Haec autem vitae conditionis, quaeque hanc sequi-
tur stimulorum perceptionis diversitas, vitae motus nunc cohibet
nimis, nunc vero praeter sanitatis modum incitat, quae, si ad
singulos homines restricta sit, *sporadica* erit, si vero ad plures
simul pertineat, a communium rerum concursu nata, *epidmica*
fiet: unde et certus orietur reactionis, quae dicitur, ad stimulos
modus, pluribus communis, *epidemicus*. Itaque ubi aër frigidus,
ficcus, elasticus, electrico fluido gravis, verbo, ubi phlogistica
fuerit atmosphaerae κατὰστασις, haec tonica sua adstringente virtu-
te, imprimis si et res caeterae conspirent, reactionem provoca-
bit, validam, aequalem, tenacem, unde praesertim in iis, qui
natura sua in hanc diathesin proniores sunt, phlogistica nascetur
constitutio, morbos inflammatorios producens, in quibus multa
eaeque fida critica molimina. Illi vero quibus infirmior est par-
tium compages optime degunt, quique laxitate et morbis ex tor-
penti vi vitae laborant, multo melius habent, nec raro sanitatem
recuperant. Calido vero et ficco coelo vim vitae stimulante, mor-
bi sunt acuti quidem, sed in quibus nec illa vitalis tenacitas,
nec robur ille, aut virium vigor, nec tandem illa reactionis con-
stan-

stantia et crifium fides, quippe quae coeli temperies non alium fortitur effectum, quam illa, quae incitantia dicuntur remedia, quae vitae vim valide quidem, nec tamen diu incitent, quaeque et hinc recte volatiles ftimulos nuncupant. Aër humidus, levis, non electricus, vi debilitante, relaxato habitu et imminuto vitae vigore, debilem reactionem movebit et anomalam, multas in organismo turbas concitantem. Humiditati calor fi accellerit, humorum compagem destruit, solidis summam inducit laxitatem, ac feptin promovet viresque exhaurit. Reactio inordinata maxime, motus vitae celeres faepe ab adjuncto calore, fed incompositi, vagi, neque ullius tenoris, hinc vel in ipfo morborum principio magna virium jactura, quam mox triste fatum fequitur. Humidum frigidum nervorum fenfum fopit, opprimit, solidorum tonum frangit. Hinc circulationis et omnium motuum torpor, ftimulos percipiendi facultas labefactata, reactio vix excitanda, tarda, debilis, morborum ingenium lentum, pertinax, naturae vis medicatrix minima, crifes nullae fere aut imperfectae oppreffa fenfilitate, mobilitate vero languida, irritabilitate infraeta.

Haec jam, pauca licet, quae longa experientia fida atque conftantia comprobavit, fpem injiciunt, fore ut olim hae leges penitus cognofcantur et ex naturae judiciis interpretari poffint. Quae, ut jure expectemus, haud intermiifum requiritur medicorum in omnibus telluris locis rei epidemicae ftudium ac plurimorum annorum fida experientia. Non enim nifi ex ingenti obfervationum fylva tantum opus perfici poterit. Sed illud, proh dolor! artis noftrae fatum efle videtur, ut, cum magni illi opinatores haud defint, raros invenias obfervandi ftudii cultores, qui, BACONEM illum Verulamium ducem fecuti, veram naturae fcientiae rationem per-

spectam habeant. Quippe plurimi fabulas quasdam componere atque ornare malunt, lepidas illas fortasse, sed parum utiles, ut aliis ingenium probent, quam labore improbo omne studium in observatione collocare et ipsi sua conferre, ut in summum generis humani emolumentum naturae historia in dies evadat perfectior, atque sic tandem absolvatur opus illud immortale, quod non ab unius ingenio aut laboribus, sed ab omnium aetatum conatibus expectandum est. „ Longe enim aliter, uti recte Cl. GREGORY, „ res se habet in naturae scientia, aut in arte medica, cum ista „ scientia adeo conjuncta, quam in artibus elegantioribus, in quibus „ singulare ingenium, rarum illud naturae donum, tantum „ valet, ut in multis prorsus necessarium sit, et saepe, quamvis „ parum cultum, fere sufficiat et felices illos, quibus conceditur, „ ad miram excellentiam summosque in arte, sua honores „ perducatur. Ut fileam Homerum, qui solo forsitan ingenio numquam „ aliis dato summam in poësi perfectionem summosque honores „ attigit, liceat Raphaëlis exemplum proferre, qui felicissimo „ a natura ingenio donatus, quod multo studio et indefesso „ labore colere et exercere curavit, picturam si quis alius „ ad summam perfectionem perduxit. Tantam vero in illa arte „ excellentiam, neque posterius aemulari potuerunt, neque ipse aut „ praeceptis docere, aut proprio suo exemplo discipulis suis impartiri „ potuit. Unusquisque vero scientiae cupidus seculorum „ praeteritorum praeceptis et inventis et doctrina numquam perituris „ exiguo labore potiri et frui potest eademque nihil immutata „ aut corrupta et saepe multis novis adjectis inventis locupletiore „ posteris tradere, ut quisque discipulus magistros suos „ et quodque seculum (nisi res adversae ceciderint) superiora „ om-

„ omnia vera scientia superare debeat. Sacrum scientiae flumen,
 „ quod nunc mirum et pene immensum contemplamur et vene-
 „ ramur, ex parvo et ignoto fonte derivatum labitur atque labe-
 „ tur per omne aevum, primo exiguus rivus, incrementis, quae
 „ plurima, quamvis lenta, accipit, crescit paulatim in amplis-
 „ simum amnem, confluentibus nimirum undique innumeris rivu-
 „ lis, quorum singuli, cum tanta mole comparati, nihil fere ad
 „ ejus magnitudinem conferre videntur; omnes vero omnibus con-
 „ gestis aquis flumen tandem efficiunt, qualem jam spectamus,
 „ vastum, amoenum, felicia, quae praeterfluit arva irrigans at-
 „ que foecundans. Et profecto, si hominibus umquam licet glo-
 „ riari, certe de hoc maxime gloriandum, tantum scilicet pro-
 „ fecisse genus suum et tam praeclare tamque perenne existere inge-
 „ nii humani monumentum. Tantam vero scientiae humanae magni-
 „ tudinem, quicumque rite contemplatus fuerit, is certe et ad
 „ magna natam esse mentem humanam agnoscet et plura et ma-
 „ jora adhuc ab ea expectanda esse fatebitur, et simul tali no-
 „ titia imbutus, neque propria scientia, quam exiguum esse sen-
 „ tiet, neque aut veterum aut magnorum Auctorum opinionibus
 „ ultra modum addictus, neque novarum rerum nimis cupidus,
 „ neque novis opinionibus nimis credulus erit, scilicet qui bene
 „ noverit, longe alia ratione, quam aut veterum auctoritate, aut
 „ novorum scriptorum opinionibus et conjecturis promovendam
 „ esse scientiam (60).”

Nec folis medicorum laboribus naturae legum in morbis epidemi-
 cis cognitio absolvi poterit, verum etiam physicorum junctam ope-
 ram

(60.) *Consp. Medic. Theoret. Praef. pag. 43. seq. Ed. 4.*

ram postulat. Quamdiu enim atmosphaerae, quam dixit HUXHAMUS, historiam generalem ac perfectam desideremus, quamdiu meteorologica illa scientia adeo manca sit atque incerta et dubia, nulla spes affulget, fore ut haec Constitutionis Epidemicæ doctrina talis existat, qualem cupimus. Igitur optandum foret, ut et hoc meteorologicum studium pro dignitate coleretur, ut tandem ex junctis physicorum et medicorum laboribus, morbis cum aëris constitutionibus comparatis cujuscunque constitutionis et morbi cognatio penitus cognosci posset, et, qua lege haec omnia fiant, indagari, cujus cognitionis, quanta foret utilitas, nemo non intelligit.

Tandem in doctrinae defensionem etiam nostrae aetatis experientiam protulisse liceat. Testis est HUFELANDUS, cui nemo, qui egregia ejus scripta perlegerit, fidem habendam esse negabit. Haec autem hac de re prodidit (61): „Ea est rerum quas
 „animatas et organicas dicunt ratio, ut continuas subeant mu-
 „tationes atque alio tempore vitalem magis vitam degant,
 „alio quasi langueant ac torpeant, id est, ut nunc phlogistica
 „praevaleat corporum conditio, nunc vero asthenica, quae in
 „omnibus morbis cum hominum, tum animalium sese mani-
 „festat, eosque multimodis mutat. Diligens quisque obser-
 „vator, qui aliquamdiu medicinam fecit, de hac re non du-
 „bitabit, quam summi in arte viri omni tempore confirmatam
 „viderunt. Negandae sunt illi, quicunque hanc neget, pri-
 „mae vitae leges, quaeque ad hanc requiruntur conditiones.
 „Nonne enim id, quod vitam dicimus, continuas ab externis
 „re-

(61) *Ueber die Kriegspäst*, pag. 84. *segg.*

rebus innumeris patitur mutationes? Nonne adinstar flammæ,
quæ in aëre corrupto opprimitur, in puro vero aëre insurgit
altius, variam quoque experietur atmosphaeræ conditionem,
nunc laete ardens, nunc paene extincta? Pervolvamus magnorum
virorum, qui hæc observarunt, scripta. Quænam res hos
permovit, ut, quam multos pannos salutarem experti fuerant,
methodum mutarent? Non profecto huc ducti sunt, ut seculi
mori obtemperarent, aut hypothesei cuidam. Ab ipsis accipite,
quam perculit eos remediorum, quæ in similibus morbis hucusque
feliciter adhibuerant, experta vis noxia. Quis nostrum
non eadem confirmata vidit? Quis non, ut unum hoc memorem,
venæsectionem, quam antea in acutis crebro et utiliter
instituerat, postea minus profuisse, imo nocuisse observavit?
Videlicet dissimilis est vario tempore atmosphaeræ conditio
mixture, elasticitatis, electricitatis et caeterarum rerum ratione,
quæ vitæ organicæ modum determinant. Id autem, quo
vita ne minimum temporis articulum carere potest, hanc
inflectat necesse est. Praeterea huc quoque faciunt victus, annonæ
caritas, communia animi pathemata, uti terror, anxietas,
gaudium, seculi mores &c. Igitur observatio regnantis ejusmodi
Constitutionis in dubium vocari nequit. Hæc vero Constitutio,
sive certa lege anni tempora sequitur, *annua* dicta,
sive per aliquot annos eadem est morborum diathesis, quam
stationariam vocant. Neque vel hoc mirum nobis videri potest,
qui vitam telluris, aëris tempestatem ac fertilitatem similia
pati novimus. Videmus sæpe per annorum seriem vel siccum,
vel humidum, vel frigidum, vel calidum praevalere, unde
annorum fertilium vel non fertilium series. Similiter subti-

„ derivat thesis practica momentosissima simul et verissima; esse
 „ nempe stationarias medendi methodos, uti stationariae sunt mor-
 „ borum Constitutiones, atque hinc per plures subinde annos con-
 „ tinuos antiphlogisticis, per alios irritantibus roborantibusque,
 „ per alios denique evacuantibus praecipue utendum esse. Erra-
 „ ret, quisquis variam illam artis faciendae rationem huic vitio
 „ vertere vellet, quae quidem hac sua sese ad variam naturae con-
 „ ditionem accommodandi facultate probatur quammaxime. Nec
 „ majori jure culpantur artifices, quod et magno STOLLIO conti-
 „ git; quicumque enim aliquamdiu artem exercuerit, hunc pro-
 „ fecto non latebit, alio tempore aliam medicinam aptiorem esse
 „ magisque communis usus (62).”

Alter, quo teste utor, RICHTERUS est, qui refert, sub finem
 elapsi seculi per tres annos continuos febres Gottingae in putri-
 dam diathesin proclives fuisse ac saepe apparuisse petechias (63).

Vera igitur mihi videtur haec doctrina, quod fido nitatur tes-
 timonio, quod nullis aliis phaenomenis, quae vera comprobata sunt
 repugnet, imo quibusdam eorum analogici ratiocinii ope intelligi
 possit atque interpretari, quod aeternis illis legibus, quas corpori
 humano statuit natura, respondeat, ac tandem, quod confir-
 metur aetatis nostrae observatione atque experientia.

Meliori, sentio, haec causa digna fuisset defensore. Ast spero
 fore ut, quos haec mea defensio non movit, ut veritatem doctri-
 nae propositae agnoscant, HIPPOCRATIS auctoritas moveat et SYDEN-
 HAMI et STOLLII et HUFELANDI et RICHTERI, moveant denique
 ipsa naturae judicia, quorum hi fidi interpretes.

CA.

(62) *Over de Zenuwk.* pag. 7. (63) *l. l. Vol. I. pag. 35.*

CAPUT TERTIUM.

DE DOCTRINAE USU.

Optimo suo jure Cuius ille artem longam, judicium difficile dixit. Quae, cum tot ac tantarum rerum complectitur notitiam, quarum et singularum rationem habere et conjunctarum summam colligere oportet, non injustae prorsus videri possunt medicorum de vitae brevitate querelae. Sed et alia artifici nascitur difficultas, quippe cui plerumque de rebus a sensu remotis judicium ferendum, non nisi mentis oculis capiendis. Nec vero alia re melius ingenium probant summi quique artis magistri; quibus tamen cum haud eadem omnibus sit mentis acies, inde maximae de morborum natura et remediorum usu inter eos subortae sunt controversiae ac labefactata est medicinae fides. Tanto malo non aliunde, quam a ratione medela peti potuit, qua auctore ex ingenti observationum et experimentorum sylva, quae certiora reperta fuerant, colligi, ac inde universalia condi coeperunt theoremata medicinalia. Atque haec quidem universalis illius Pathologiae ac Therapeutices origo, quarum illa circa communes corporis humani affectus sive morbos simplices versatur, sive partes firmas spectent, sive fluidas, seu denique ipsam vim vitae, haec vero communia horum affectuum agitat auxilia, commodeque describi posset scientia communibus artis auxiliis rite utendi. Utriusque vero tum Pathologiae

uni-

universalis, tum Therapeutices (quae ab intellectu inter artis theoremata et remedia nexu curationes morborum docet) magna est cum disciplina nostra cognatio (1). Nam optime docuit Constitutionis Epidemicae observatio, quid morbis commune, quid proprium, quamque egregie falluntur illi, qui morborum symptomatum non causae remedia quaerunt ac quodvis symptoma morbum dicentes huic sua specifica adaptant. Neque aliunde, quam ex utraque hac, quam memoravimus disciplina, vera ac philosophica peti poterit morborum notitia, nec melius quam hisce componi innumerae medicorum lites. Scilicet nihil medicis saepius imponit, quam fallax morborum facies, cum alius prorsus naturae morbi eandem saepe mentiantur indolem, quorumque dissimilis est facies, haud raro ab eodem vitio nati reperiuntur. Ea nimirum est omnium corporis humani partium conspiratio, ut quamprimum pars quaedam morbi vim experiatur, omnes opem ferant ac communem salutem propugnent, unde, in quem locum hostis impetum fecerit, saepenumero determinari vix potest, siquidem haud raro in loco a morbi sede quam remotissimo maiores turbae fiant. Adparet igitur, quam facilis hic sit error, a quo quidem haud certius cavebimus, quam Therapeutices illius universalis studio et diligenti Epidemicae Constitutionis observatione.

Quae monuimus, catarrhi exemplum illustrabit. Hic certe, si quis alius, vulgaris morbus omnibusque, ut videtur, notissimus, cuius vel mulierculae nostrae fidam medicinam norunt, hic morbus, inquam, utut similis facie, natura tantopere differt, ut quibus remediis in alio homine, alio tempore catarrhum cito ac tu-

(1) De hujus Therapeutices universalis usu cf. egregia immortalis PARADISI Oratio in Opusc. Acad. pag. 37. seqq.

to sanaveris, certissimum in alio ac letalem induces phthisin. En, quae de hoc morbo egregia quondam scripsit STOLLIUS:

„ Multa ab iis peccari video in cura catarrhorum, qui externa
 „ solummodo morbi facie, semper eadem, contenti, etsi toto
 „ coelo differens aegritudo sub eadem catarrhi larva delitescat,
 „ rei viscera non rimantur. Hinc tussim vesperi maxime nocturne
 „ pulmones ita quatientem, ut praeter hanc nullum aliud memo-
 „ rabile symptoma hominis artem ignorantem attentionem in se
 „ convertat, catarrhum dicunt, praecipuis si assidua faucium
 „ irritatio adsit et acris materiae in easdem depluentis sensus.
 „ Quas viderim sanaverimve diversis temporibus catarrhi species
 „ et quibus notis singulas discriminaverim, paucis exponam. Ca-
 „ tarrhum benignum ortamque febrem catarrhalem benignam, co-
 „ ryza, gravedine, raucedine et ophthalmia serosa stipatam ea
 „ plerumque tempestate frequentem habuimus, qua aer multum
 „ incaluit, corporave in sudores dissolvit, aurae ab Arcto acu-
 „ tius spirantis flamine identidem compresos. Manna, nitrum,
 „ althaea, opium hic requirebantur et fere sola sufficiebant.
 „ Aliam catarrhi speciem inflammatoriam adpellavi eamque pleu-
 „ ritidis aut peripneumoniae rudimentum et quoddam alterutrius ini-
 „ tium arbitrabar. Catarrhi hi inflammatorii Epidemiam verarum
 „ thoracis inflammationum praecedunt, et, antequam hae ingruant,
 „ quibusdam quasi velitationibus imminenti populari stragi prae-
 „ ludunt. Sed etiam tum, cum Epidemiae vis jam elanguescit,
 „ catarrhus adhuc aliquamdiu viget atque omnium ultimo re-
 „ ceptui canet. In ipsa ἀκμῇ Constitutionis pleuriticae quidam
 „ aut sanissimi degunt, aut nonnisi catarrho vellicantur, ii vide-
 „ licet, quos minus idoneos offendit popularis labes. His aequae

„ ac pleuriticis methodus antiphlogistica opitulatur. Peripneu-
 „ moniae nothae superius descriptae praecursor plerumque aut
 „ comes aut pedisequus catarrhus est, quem malignitatis crimi-
 „ nantur, quod benigni catarrhi curationem, mannam, nitrum,
 „ emollientia et anodyna vespertina omnino respuat et phleboro-
 „ miis iteratis praecipue in febrem abeat malignam; at oportue-
 „ rat catarrhum hunc ab ipsa peripneumonia notha non distinxisse,
 „ cujus is inferior solum gradus est, eandemque utrique medicinam
 „ opposuisse. Febris biliosa subinde thoracem invadit et pleuri-
 „ tidem aut peripneumoniam in quibusdam prae se fert, in aliis
 „ vero mitior febris minoraque thoracis incommoda sunt, ut
 „ aegri se solo catarrho vexari credant. Qui curam hujusmodi
 „ catarrhorum suscipit, turpissime labitur, ni eorundem originem
 „ gastricam perspectam habeat nesciatve eos esse quaedam cona-
 „ mina aut veluti praeludia peripneumoniae pleuritidisve biliosae,
 „ aut febris biliosae mitificatae modificationem solum quandam ac-
 „ lufum. Biliosis id genus catarrhis antibiliosa fit medicatio,
 „ cujus praecipuam partem vomitio constituit, arte concitata.
 „ Grassante epidemico sive adultorum sive infantum catarrho, in
 „ naturam atque indolem febris acutae tunc temporis praedomi-
 „ nantis inquisivi. Catarrhi enim, cujuscunque originis sunt, ple-
 „ rumque nullos specificae suae indolis certos characteres, sed
 „ ambiguos atque omnibus et diversissimis catarrhis communes ha-
 „ bent atque aegritudines sunt adpellandae inchoatae solum et
 „ nondum ita effectae, ut semper ac tuto a se invicem digno-
 „ scantur. At vero imperitans acuta febris, sub qua catarrhalis
 „ constitutio militat, luculentioribus plerumque et minime dubiis
 „ notis instructa, morbificas causas causarumque sedes et aptam

„ medendi rationem docet, atque ita, suam ipsius indolem pro-
 „ dendo, de natura congeneris catarrhi ambigere non finit. Id
 „ etiam investigare solebam, quamnam in febrem acutam popu-
 „ laris catarrhus abeat, aut suapte nonnumquam, aut sinistra me-
 „ dicatione irritatus. Catarrhos enim inflammatorios in veras us-
 „ que pulmonum inflammationes intendi vidi, biliosas vero in
 „ peripneumonias pleuritidesque spurias biliosas. Perspecta catar-
 „ rhi, de cuius natura et medendi modo mecum ipse discepta-
 „ bam, in morbum quemdam acutum mihi aliunde cognitum
 „ promptitudine atque sic agnita utriusque cognatione, et ipsum
 „ catarrhum et ejus sanandi rationem assequabar” (2).

Quam falsa autem sit symptomatica, quam dicunt, morborum dis-
 tinctio, ipsa natura docetur, quae, cum sub una praëvalente
 Constitutione quamplurimos dissimillimae formae affectus redege-
 rit, ejusdem naturae ac pari modo curandos, vel hoc ipso quasi
 monuisse videtur, non ab externo habitu aut forma petendam esse
 morborum analogiam, verum ab interiore indole ac communi,
 quod subest, vitio. Cujus analogiae rationem tenebimus, quam-
 primum regnantis epidemicae febris habuerimus notitiam, ad cu-
 jus normam omnes sese componunt, et cum qua, tanquam exemplari
 perfecto atque absoluto, caeteri omnes comparari debent, ut de
 morborum convenientia aut dissimilitudine tuto judicari possit.
 Atque hinc intelligitur, quantis difficultatibus prematur methodus
 in hac distinctione fundata, qua secundum symptomata morbi
 disponuntur, quae, uti falsam inducit notionem, ac si symptomata
 haec vera essent morborum principia, hi vero nil nisi symptoma-

tum
 (2) *Rat. Med. Part. III. pag. 27. seqq.*

tum congeries, ita etiam nullum habet in praxi usum, imo Empiricorum errori favet, qui, si cuivis symptomati peculiare remedium opposuerint, rem a semet ipsis optime gestam esse credant. Mihi saltem parum profecto artificialis haec methodus naturae iudiciis respondere videtur (3).

Sed, quo magis, quae de hisce scripsimus, intelligantur, et doctrinae nostrae vis eluceat, singula perlegamus, ac primo de febribus, dein de aliis morbis paucis videamus.

Magnam febrium gentem tres familiae constituunt; continuæ, remittentes atque intermittentes. Hae autem nec indole sibi semper respondent, nec ab invicem ita sunt distinctae, ut non saepe simillimae reperiantur, imo idem prorsus morborum genus se esse declarent. Continuis namque an eandem medicinam feceris, five phlogistico maxime tempore germana pleuritide ac peripneumonia sociis mortales exerçant, five sub ardente aestivo sole, bile regnante, invadant, five tandem, pestilenti Constitutione imperante, petechiis multisque aliis disoluti sanguinis indiciis notatae saeviant. Remittentes autem nonne aliis auxiliis curabis, si sub catarrhalis benignae aut nervosae aut gastricae febris forma prodeant, quam, si frequenti in veras intermittentes eodem tempore regnantes conversione, ex legitimarum intermittentium familia se profiteantur, fidum antidotum postulantes. Ipsas denique intermittentes, five vernaliū benignam indolem, five autumnalium pertinax ingenium habeant, five phlogoseos, aut biliosae putridaeve conditionis partici-

pes,

(3) Exempli loco sit Ordo IV. Cl. I. divisionis Mackbridianae, ubi sub communi dolorum titulo arthritidis, rheumatismus, osteocopus, capitis dolor, odontalgia, otalgia, pleurodyne, ventriculi dolor, colica, lithiasis, five renum calculus, ischuria, proctalgia reperiuntur. Cf. MACKBRIDE *Introd. in Theor. et Prax. Medic. P. I.* pag. 203. *seqq. Ed. Latinae.*

pes, five tandem simplices ac purae fuerint, num ubivis et omni tempore tentabis divino illo cortice. Profecto aut totus fallor, aut summum est ad hos morbos, nomine tenus similes, natura vero diversissimos distinguendos et curandos, nostrae diatheseos illius epidemicae doctrinae emolumentum. Quod variam intermittentium indolem spectat, ea, quae Cel. PARADISIUS vir facundia et arte insignis quondam praedicaverit, mea facio. „ Non est, opinor, aliud medicamentum in quod specifici remedii nomen conveniat, si in corticem Peruvianum non convenit. Neque aliud est morborum genus, quod communi et sensui et iudicio aequè pateat ac febrium intermittentium genus, et tamen vix aliud invenies in medicina locum tanta dissensionum contentione agitatum. Hic enim alii ad usum antidoti decurrunt quam cupidissime, timide alii et pederentim eo descendunt, illis in febre nil nisi morbum, his morbi quoque remedium spectantibus. Horum rursus alii, quae supprimi debeant, febres nulla prius universali curatione egere putant, alii absque hac res aegri non satis tutas habent. Ex his porro iterum alii, siquid moveri debeat, mox simul ac semel moveri debere, alii, digeri prius et commodae ac partitae excretioni idoneam reddi debere febrilem materiam. Denique alii, praecipuam solius febris rationem habendam, alii ad ea quoque, quae praeter febrem corpori subsunt mala, respiciendum esse. Hic qui medicinam rationalem calleat; quod in plurimis contentionibus deprehendere licet sine ambitione verum scrutantibus, idem in hac ipsa reperiet, mediam inter contrarias sententias vero proximam esse: non semper enim securas neque beneficas esse intermittentes, neque tamen pertimescendas ubique: esse non raro impuris corporibus,

„bus, sub denso coelo, crasso victu pro remedio: neque semper
 „periculo vacare, si in ipso mox ingressu sine causa graviore
 „supprimantur; esse ubi sola antidoti virtus materiem morbi, si
 „quae subtilior subsit, penitus subigat; quam materiem copio-
 „siolem, crassiolemque alias depelli prius corpore debere; jam, si
 „febris fisti debuerit, accidere, ubi cum magno aegri commodo
 „febris speretur reditus, cujus ope morbi fomes, visceribus
 „altius insidens, extricetur eoque certiori antidoti efficaciae per-
 „domanda objiciatur: denique ad Epidemicum febris ingenium
 „respiciendum esse, videndumque, si forte una cum febre alia cor-
 „pus teneat affectio, haec ad febrem, an illa ad hanc referri
 „debeat, an vero ab aliena prorsus causa pendeat. Quae qui
 „observaverit, non ille, aut timido aut sero usu longe maximi,
 „quo Deus mortales beavit remedii, quem servare potuerat
 „aegrum febre jugulandum permiserit: non ille quartanam salu-
 „tarem, quo non aliud majus ad mutandum corpus instrumen-
 „tum natura habet, fugaverit imprudens: non in hemitritaeo solam
 „respexerit febrem, neglecta, quae intus subest, viscerum inflam-
 „matione: non vernalis tertianae salutare in obnoxio distillatio-
 „nibus corpore vires intempestive turbando, phthisin induxerit
 „immedicabilem, aut vano putridam intermittentem, a tecto ul-
 „cere natam, tollendi molimine fatum aegro maturaverit” (4).

Nullum vero febrium genus est, quod his, quae vivimus,
 temporibus tantam celebritatem nactum est, quantam illud, quod
 nervosum dicitur. Fraudulentum, si quid aliud, morbi genus ac-
 mutabile, quod nunc malo dolo artificis falsa benignitatis specie

im-
 (4) l. l. pag. 48. seqq.

imponit, clam insidias struens, nunc magno impetu facto verae inflammatoriae febris imitatur vim atque candorem. In locis paludosis, sive autumnali tempore, saepe intermittentem adsciscit typum, alias, contagiosa facta, pestilentis Epidemiae more coeco furore saevit ac longe lateque populatur. Num igitur, quaecunque communi nomine nervosae vulgo adpellantur, affectiones, eodem vitio natae, iisdem remediis cedunt? Ad haec respondentem STOLLIUM audias. „ In curando hoc morbo, (febris videlicet aestiva paroxysmo hysterico stipata) qui peculiari ratione attinere „ ad nervos affectos videbatur, eos ego medendi canones secutus „ sum, quos ex innumeris iisque quammaxime abs se invicem „ diversis nervorum, ut appellant, morbis, aut lectione acceptis, „ aut ipsa praxi proprios in usus confeci. Ubicunque adverteram, „ morbum convulsivi quid habere, vim quidem irritabilem, quae „ fibris muscularibus inhaeret, quodam in praesentiarum excessu „ peccare existimabam eamque vividiorē, ac par est, esse, et „ stimulo obedire non suo, attamen ab eodem nimium irritabiles „ fibras justo potentius sollicitari et in motus agi aut violentiores, aut alienos. Qui curationis initium a roborandis, aut fortificandis, aut stupefaciendis, aut relaxandis, ut varii varie loqui „ amant, nervis faciunt, et ad amatum sibi nervinum remedium „ recurrunt, nae ii quam longissime aberrant a morborum nervorum practica cognitione! Hinc omnem operam ea in re consumendam arbitrabar, ut, quis stimulus fibras irritet, motuumque anomalias causet, et quo positus loco is sit, quae ratio „ ne auferendus investigarem. Exterminato enim seditionis auctore, „ quidquid antea turbarum nervos commoverat, totum suapte jam „ conquiescit, aut facili modo, atque ipso tempore demitigatur.

Non

„ Non unius generis stimulum vidi systematis nervei turbatorem :
„ varius is esse solet, variaque in sede locatus. Cum omnis fer-
„ me nervosorum morborum curatio in auferendo hoc stimulo tam-
„ vario consistat, ratio patet cur *eadem* nervorum affectio in di-
„ versis hominibus non *eandem* saepenumero sanationem admittat,
„ sed in aliis aliam et subinde oppositam, ut quae alteri proficit
„ evidenter, alterum laedat indubitato. Nempe affectus *apparenter*
„ *eosdem* non *eadem* ubique causa gignit. Pauca in hanc sententiam
„ exempla recensebo. Tribus abhinc annis puellam biennem fa-
„ navi per vices graviter convulsam, atque extra convulsionum
„ tempora liventem facie, tusficulosam et cum sono strepente re-
„ spirantem. Cum minutulas et pinguedine obvolutas venulas,
„ qui vocabatur chirurgus phlebotomo assequi haud posset,
„ hirudinibus applicatis, sanguinem eduximus. Convelli, livere
„ mox desit et paucos intra dies etiam tusitare, et sonore respi-
„ rare. En hic stimulum nervos irritantem sanguinis nimiam re-
„ dundantiam intra thoracem praecipue, et humorum circumeun-
„ tium quemdam quasi ob eorundem turgescentiam strangulatum.
„ Ad aliam postea sexennem puellam vocabar, insultibus epilep-
„ ticis a biduo correptam aliquoties, et latere more pleuritico
„ dolentem. Misus semel et iterato e brachio sanguis corio phlo-
„ gistico tectus atque alia remedia pleuritidi dicata mox convul-
„ siones, dein et ipsum morbum sustulerunt. En iterum, quis sti-
„ mulus fuerit nervis applicatus, thoracis videlicet phlogosis, en
„ remedium nervinum in simplici antiphlogistica methodo repertum.
„ Feminam novi hysericotaten, desidiosam, opipare viventem,
„ et bonis succis submersam. Quaecunque nervis opitulari dicun-
„ tur, incasum et cum aegritudinis incremento adhibuit. In-

„ verso consilio venam secuit, et aliquid lautitiarum subtrahere sibi
 „ ausa est, et iners pondus corporis movere. Tolerabilius inde
 „ habuit multo, atque melius habitura, si vitae rationem inire
 „ licuisset, necessitatibus naturae adcuratius respondentem. Ali-
 „ am biliosissimam feminam, et ferme ictericia a pueris facie,
 „ vertiginosam, morsu oris ventriculi, ructibus rancidis, globo
 „ hysterico, leipothymiis multum vexatam, urinas mingentem crys-
 „ tallinas saepenumero, spasticasque, leviter artubus non raro
 „ convulsam, remedia salina, acescentia, alvum blande ducentia
 „ mirum juverunt. Cacochylia rancida, et systematis biliferi infarc-
 „ tus, et multorum aliorum symptomatum, et motuum praecipue
 „ irregularium causa fuit. Nervina hic fuerunt, quae solverunt,
 „ et inciderunt, immutarunt, et alvum alias morosam expedive-
 „ runt. Nuperrime juvenem e Nosocomio demissi, ab epilepsia,
 „ qua ab aliquot jam annis et hoc ultimo frequentius validiusque
 „ prehendebatur, liberatum. Multa incassum tentata, cum stimuli
 „ et naturam et sedem ignoraremus, donec eundem in systemate gas-
 „ trico repertum vomitoriis repetitis ejeceramus. Inde nervorum
 „ quies et nulla a longo jam tempore foedisimi mali reversio. —
 „ Spasmodum ventriculi gravem in viro robusto, plenoque,
 „ et quotidie per multos annos a pastu recurrentem, strictiori
 „ diaeta et abstinentia a vino ac calefacientibus quibusvis et san-
 „ guinis missione largiori incantamenti adinstar consopivi.” —
 „ Pistoris historiam habeo, qui superata maligna febre in
 „ hydropem incidit inter cutem. Variam ipsi medicinam feci,
 „ nec tamen in pejus ruere, nec frangi vires magis videban-
 „ tur. Appetit, obambulavit et aegritudinem, rebellem licet,
 „ facile tulit. Scrotum et penis mirum tuebant tumore vago,
 „ fac-

„ saepe evanido et mox recurrente. Cum alvum fluidissimam red-
 „ derem, ex improvise validissimo tremore totus, et per aliquot
 „ horas, concutitur, dein convellitur epileptice tandemque ster-
 „ torose, mentis impos, tardissime respirans et sublimi pulsu per
 „ intervalla dire convulsus cubat, nec acerrimos stimulos sentiens.
 „ Maxillae tetanus. Raso capiti cucupham ex emplastro vesicante
 „ confectam nuchae simul et artubus alia vesicantia adplicui. Cum
 „ loca vesicantibus erosa multo fero madere inceperant, convul-
 „ siones desiere et mens rediit, tandem et perfecta sanitas. Hic
 „ nervos stimulari ab acri fero ad encephalum ex improvise re-
 „ currente existimabam, quo vesicantibus evocato, motus epilep-
 „ tici componebantur. Vim ergo nervinam hocce in casu can-
 „ tharides exerebant. Symptomata morborum *nervosa* dicta non
 „ tam facile nobis imposuerunt, ut statim ad eam remediorum clas-
 „ sem confugerimus, quam per eminentiam *nervinam* adpellant.
 „ Vix ullum remedium est, quod non aliquando nobis *nervinum*
 „ fuerit. Ablatis aut retusis nervorum stimulis, morbus utpluri-
 „ mum suapte fileat, nisi is forsan instabilitatis excessus fuerit
 „ eaque inducta nervis consuetudo, ut, remotis licet omnibus sti-
 „ mulantibus causis, nervosa affectio nihilominus recurat. Tunc
 „ vero nimium irritabiles nervos cortex Peruvianus emendat et
 „ ipsum tempus desuefacit (5).” Ergo nec in naturae observa-
 „ tione fundata est haec morborum nervosi generis distinctio? Est
 „ utique, licet immerito quaeque febris nervosis symptomatibus sti-
 „ pata nervosa appellari soleat. Haec enim haud raro biliosis fe-
 „ bribus se jungunt et aliis, ubi adversae valetudinis causa longe ali-
 bi

(5) *Rat. Med. P. II. pag. 103. seqq.*

bi, quam in nervorum systemate est quaerenda. His verbis in *Pyretologia* sua febrem nervosam definivit SELLIVS: „Magna atque praeternaturalis partium irritabilitas et sensibilitas. Febris inordinata nec continens, neque regulariter remittens. Symptomata nervosa nec inter se, neque causis manifestis respondentia.” Si itaque affecti systematis nervosi indicia ab ipso febris principio adfuerint, haec autem a nulla evidenti causa proficiscantur, eaque sit nervorum mobilitas, ut vel a levissimis causis maximae turbae fiant inque motus enormes erumpant, febris nervosa vere dicitur.

Ex hisce facile intelligitur, quanti et ad nervorum affectionis diagnosin interfit, Epidemicam Constitutionem rite observasse, qua duce non facile, biliosa febre regnante symptomatibus, nervosis deceptus quis benignum morbi genus in periculosum convertet, neque, quam uno emetico tuto sanare potuisset febrem, stimulantibus nervinis temere exacerbabit.

Neque etiam in veris febribus nervosis haec Epidemicae diathesis observatio tuto negligitur. Quod quidem docent illae nervosae febres, quarum historiam conscripsit Cel. HUFELANDUS.

A biennio in Germania ac vicinis regionibus stationem habuerat nervosa Constitutio (6). Fuit autem autumnus anni 1796 febris nervosa Epidemicus princeps, intercurrentes vero praecipui variolae spuriae, morbus hypochondriacus et hystericus, convulsiones, ipsaque chorea Sancti Viti, „quae, inquit HUFELANDUS, in nostris regionibus alias vix observari solet,” omnes ejusdem indolis participes. Haec febris, cujus naturam et symptomata et mor-

(6) *Waarnemingen omtrent de-Zenuwkoortsen*, pag. 8.

morbi intercurrentes manifesto satis declarabant, vel simplex fuit, vel cum aliis morbis complicata. Complicationum quatuor vidit HUFELANDUS, rheumaticam sive catarrhalem, gastricam, inflammatoriam et putridam, quibus singulis sua methodo medendum. Et quamvis nervosa febris natura sua parum cum phlogistica conditione convenire videatur, ea tamen annuae constitutionis in stationariam vis fuit, ut tempestate sicca, rigida, gelidaque, flante Borea, pulmones vera quandoque inflammatio corripere, quae non topicas tantum, verum etiam universalis subinde sanguinis detractiones postularet (7). Major etiam universalis sanguinis missionis fuit necessitas, ubi corpus universalem conceperat inflammationem, quod iis accidit, quibus suppressae fuerant solitae sanguinis evacuationes, vel sicubi in plethoricum corpus incidisset contagio, nec non ab intempestivo irritantium medicaminum usu factum esse legimus. Neque id mirum videbitur illi, qui, naturae legum peritus noverit, licet amica sit omnium in corpore conspiratio, suam tamen quamque partem vitam vivere, neque omnibus aequam esse principii vitalis efficaciam, aliis vividior, torpentem aliis. Atque hoc quoque tempore, quid intersit inter veros illos medicos philosophos, naturae interpretes atque ministros et sophistarum gentem, qui

(7) HUFELANDO adfentitur FRANKIUS, in *Epit. de Cur. hom. morb. T. I. p. 135. sq.*
 » Itaque V. S. in nervosa febre instituendae, quod in hac, ut tali numquam
 » conveniat non facta est mentio. A paucis interdum sanguine detracto fatalis mox
 » virium insequitur prostratio cordisque vix non in totum sufflaminatur potentia.
 » Sed ob solum putridae nomen innumeri errores a medentium vulgo hac in febre
 » commisi fuerant: cum, titulo magis hypothetico quam ratione et experientia ad-
 » ducti, V. S. in quavis nervosa omnem abhorreant. Saepius certe, quam multi
 » contendunt, sub coelo etiam calidiori, inflammatoria constitutio cum nervosae uni-
 » tur contagio et neglecta sub ipso morbi initio V. S. quaecunque inanem reddere
 » potest medelam."

qui neglecto masculo illo naturam observandi studio hujus se magistros jactant, palam factum est. Increbuit nimirum eo tempore Browniana ista medicina, cujus Auctor, cum omnes febres id generis asthenicas, id est ejusmodi, quae vim vitae labefactam junctam habeant, esse decrevisset, venam incidere in tali virium debilitate summum nefas putabatur. Sedulo itaque opium et stimulantia quaevis aegris data sunt, quo factum est, ut simplicissimae febres mala arte in nervosas converterentur, ex nervosis vero febres putridae fierent. Postea mutata rerum facie, cum phlogistica magis fieri coepit morborum constitutio, ipsa naturae vox medicos in viam revocavit, calidorum remediorum noxis omnium jam in oculos incurrentibus, atque in typho ipso et quibuscumque nervosi generis affectibus suus fuit antiphlogisticae medicinae locus (8).

Est quoddam febrium genus (contagiosas vocant) quod non, aliarum more, ab evidenti quadam causa nascitur, suo tempore adolescit, moritur, prae caeteris praedisposita corpora invadens, sed uno impetu facto sanissimos quosque, quasi Jovis igne tactos, prosternit, morbi veneno de uno homine in alium translato. De his autem febribus a longo jam tempore magnae fuere inter medicos controversiae. Alii enim, omnes fere febres vulgares veneno contagioso propagari ac cuivis veneno specifica remedia opponi debere contendunt, alii vero plurimas ad aëris communes proprietates aliasve evidentes causas referendas censent, paucissimas vero a contagii veneno pendere arbitrantur. Ex his iterum alii, plures, quae in cute prodeunt efflorescentias, non morbi vi-
emis-

(8) HUFELAND über die Kriegspest pag. 23. seq.

emissas, sed prava medicorum cura, igne subdito, protrusas fuisse, alii et has naturae, non artis esse perhibent. Optime autem has lites composuit diligens Epidemiarum studium. Namque inde novimus et his suas esse aetates, suo tempore nasci, adolescere, senescere, mori, cuivis aetati suam esse formam suosque mores. Scilicet varias in hoc vitae curriculo patiuntur metamorphoses, ita ut adultum morbum totum mutatum ab illo videas, qui fuerat, cum primum oriretur, et omni venenati ingenii culpa liber cum esset, nunc, contagiosa facta, ingentes per omnes strages edat (9). Hanc rem illustrare liceat exemplo a sporadicis morbis petito. Ponamus quemdam hominem vivere corpore debili, scorbutico, in putridam diathesin prono, qui neque sanus dici potest, nec tamen aegrotat, sed in limine quasi morbi ac sanitatis positus est. A pravo victu ac aëre in scorbutum incidat. Jam in verum morbum erupit seminium, nec tamen periculosum valde, aut venenatum. Accedat denique calida humida tempestas, jamque acuta specie induto morbo, putrida febris orietur, quae omnem corporis compagem solvet et aegrum certo exitio dabit, dum in summa hac morbi vi venenum parabit corpus, aliis infestum, quo latius et latius serpente malo, epidemica febris fiet, putrida et contagiosa, faevissima futura, si anni tempestas caeteraque faveant. Atque in multis epidemicis, licet natura sua haud contagiosis, tres illae, quas memoravimus aetates notari possunt. Dysenteria ex communis circumfusi aëris vitio nascitur, primo diarrhoeae, colicae et similes affectiones epidemice regnant, morbi futuri necdum formati

(9) HUFELAND l. l. pag. 100. seqq.

initia. Haec postea in veram dysenteriam adollescunt, quae in aetatis vigore propagandi acquirit facultatem (10). Nec dispar est scarlatinae et febris flavae ratio. Quinetiam catarrhi exemplo res probari potest. Primo enim in atmosphaera nascitur catarrhalis constitutio, cuius vi hominum corpora ad fuscipiendas catarrhales affectiones opportuna fiunt. His jam epidemicis factis in ipso corpore contagium evolvitur, quo catarrhus ad caeteros omnes permanat vel prospere valentes. Nec dissimilis et eorum morborum origo fuisse videtur, qui *κτ' ἐξοχῶν* contagiosi dicuntur, nato nimirum a multarum rerum conspirantium vi novo contagio novaque et incognita morbi contagiosi forma, quae, novae vegetationis instar, varias aetates agit, germinat, efflorescit, moritur. Ast veluti plantae aliae brevi pereunt, aliae annuae sunt, perennes aliae, ita et novam hoc contagium vel brevis aevi est definitque, ubi desiere, quibus natum fuit, conditionibus, uti in plerisque epidemicis fieri observamus, vel perennat, nullis externarum rerum mutationibus delendum, quales perennes et alios contagiosos videmus et imprimis variolas morbillosque et lues venereum (11).

De hac disciplinae nostrae parte, quae circa Epidemiarum contagiosi generis versatur cognitionem, magna sunt SYDENHAMI me-

(10) Contagiosam esse huius morbi indolem negant STOLLIUS et alii, multi adfirmant; ab utrisque observationes et experimenta multa adferuntur. Mihi videntur et hi et illi vera scripsisse. Scilicet si dysenteria, ut SYDENHAMUS vidit, ipsa febris fuerit introversa et visceribus incumbens, huius naturae particeps erit, quae si putrida contagiosa, contagium quoque habebit dysenteria, quo carebit, si febris fuerit inflammatoria legitima. Ipse intestinorum catarrhus, germana dysenteria STOLLIO dicta, quin aucta morbi potestate et saevitia contagiosus subinde fieri possit, jure dubitari nequit.

(11) HUFELAND *l. l.* pag. 106.

rita, qui, cum in hisce observandis imprimis omne studium collocaverit, earum pleniorum multo reliquit historiam, quam antea fuerat, docuitque, quo pacto et cum caeteris morbis et cum Epidemica Constitutione cohaereant. Quum enim suo tempore medici in eam lapsi essent opinionem, validissimis alexipharmacis contagii vim obtundi debere, aut stimulantibus diaphoreticis per cutem expelli venenum, quibus, si augeretur morbus, malignitatem accusabant, ipse, quoties hujus praejudicatae opinionis aegrotantes poenas luerent, sentiens, vigente inflammatione et variolas et morbillos et pestem ipsam antiphlogisticis auxiliis tentavit, eventu consilium probante. Ergo immortalis huic viro acceptam referimus meliorem, quam habemus, contagiosae labis notitiam, atque hoc auctore HUXHAMUS, STOLLUS aliique observando didicere, quid inter cujusque temporis febrilia exanthemata, quidque vel inter pestem ipsam intersit. Novimus inde, non alias his leges dixisse naturam, quas caeteris quibusvis dixerit. Nam et ipsa exanthemata cum communis epidemicae, tum propriae uniuscujusque hominis conditionis rationem sequuntur. Itaque, si variolosum contagium corpus offendant plethoricum, robustum, aut inflammatoria fuerit atmosphaerae constitutio, inflammatoriam concitabit febrim, atque omnibus ad naturae modum se habentibus aptaque medicina facta magnus erit exstantium pustularum lacteque rubentium proventus, suo tempore multam laudabilis puris copiam secernentium. Quod si febris lenta nervosa huic comes se junxerit, et tarda erit et mala variolosa secretio, pustulae pallidae, crudae, depressae in cute delitescunt quasi, vixque maturescent, non sano pure, sed crudo ichore plenae. Si denique contagium in putridam inciderit diathesin, pustularum habitus gangraenosus erit, niger atque cruentus,

febris autem petechialis, haemorrhagiis, quas vocant passivis et maculis lividis veram indolem prodens; non aliter ac plantas in salubri aëre locoque fertili laete crescentes videmus, pulcerrima florum prole ornatas, quae in arida siccaque terra sub coelo frigido, ingrato languent et vix efflorescunt, ut, quae ejusdem sunt speciei, penitus diversas crederes, ita et exanthematum pro varia corporum conditione coeloque vario dissimilis faëies, eodem licet semine nata (12).

Neque aliunde peti debet epidemicorum exanthematum faevitiae et malignitatis ratio, quam ex pravo hoc popularis morbi consortio. Quodcunque enim, quin ipsum pestis contagium ejusdem semper benignae est naturae, nec mortiferae. Hoc etenim, si sporadice tantum unum alterumve hominem inficiat, mite reperiri solet et facile expellendum, si vero a favente epidemico vitio foveatur ac propagetur, anomala, saepe multaque prava adsciscit symptomata aegris perniciem inferentia, quo epidemico vitio idoneis auxiliis sublato et anomalia ista et omne a morbo discrimen tollitur; quapropter jure suo STOLLIUS in variolis morbillisque anomalis solam febrem epidemicam curandam esse monuit. „Nempe videram, inquit, et leviculum vulnus et non magni momenti ulcus
„ mo

(12) Epidemici studii neglectus CULLENUS in errorem duxisse videtur, de qua in praëcis suis lectionibus haec monere solebat acutissimus PARADISIUS. » Quoad variolarum decursum errare videtur CULLENUS, qui in Nosologia duas tantum singulis morbi scenis dies assignavit, cum febris variolosa simplicissimo et perfectissimo suo decursu spatium duodecim dierum absolvitur, intra quos peragitur febris, inflammatio, suppuratio, exsiccatio, ita ut tres dies unicuique hujus processus parti assignari debeant. Talis autem, qualem CULLENUS memorat decursus minime naturalis est et tunc praecipue observatur, quando regnans Constitutio Epidemica intermit- tens tertianaria characterem suum morbo varioloso imprimat, id quod nec ignorabat SYDENHAMUS.

„ mores pravorum inducere atque ob febris popularis societatem be-
 „ nignae indolis prorsus oblivisci, neque alia ratione res posse in-
 „ integrum restitui, nisi eo consortio diremto et epidemico vitio
 „ sublato, quidni eandem quoque vim variolosis ulcusculis Epi-
 „ demia intentet? Quidni intentatam arceamus eodem modo, et illa-
 „ tam propulsemus? Quae animo conceperam effeci, et nulla aut
 „ vix ulla variolarum ipsarum aut morbillorum ratione habita, totus
 „ quantus in eo eram, ut in febrem popularem inquirerem, si
 „ complicationem ejusdem ex signis superius recensitis conjectarem
 „ eique mederer non per ambages, sed e directo. Hinc phleboto-
 „ miarum, purgationum, vomitoriorum, vesicantium, antiphlogis-
 „ ticorum, antisepticorum, opiatorum &c. is mihi usus in variolis
 „ et morbillis fuit, quem ipse epidemici morbi genius eo in ho-
 „ mine sibi poposcisset, si nullae aut variolae, aut morbilli fuis-
 „ sent complicati (13).

Liquet inde, quid de celebri illa a SYDENHAMI imprimis tem-
 poribus mota quaestione tenendum, utrum videlicet calidum an
 frigidum regimen in variolis profit. „ Interdum enim, ut HUX-
 „ HAMI verbis utar, SYDENHAMI, interdum MORTONI convenire pot-
 „ est methodus. Breviter quilibet casus singularis singularem re-
 „ quirat methodum atque medici attenti est, ut ejus judicium justa
 „ harum rerum dispositione declaret.

Nec minor doctrinae nostrae in inflammationum diagnosi et cura
 utilitas. Pleuritides reputemus. Quanta morborum diversitas com-
 muni hoc nomine dicta. Protopathicum thoracis vitium a sym-
 pathico ex gastrica labe quam differt, et ipsa primaria pleurae

(13) *Rat. Med. P. II. pag. 149 seq.*

pulmonumve affectio, quot varias causas habere potest. Ecquid spasticum nervosi generis vitium cum vera vasorum phlogosi, aut catarrhalis stimulus cum utrisque commune habet? Nec tamen semper in morbi principio facilis tam varii mali distinctio. Saepe enim pleuritis ex gastrico fomite suborta inflammatorium imitatur vigorem, saepe quam ex dejecta virium conditione a nervea causa natam augurares, summam inflammationem junctam habet, sanguinis mole vim vitae opprimente, in saevissimam inflammatoriam febrem eruptura, quam primum vasa, onere venaesectione allevato, omnem vim suam exserere poterunt (14). Incipientis morbi natura ex perspecto epidemico vitio haud raro intelligi potest, quam rite cognovisse, quanti artificis intersit, ille noverit, qui ratione et experientia opportunam sanguinis detractionem summum esse in vera inflammatoria pleuritide curanda remedium didicerit, cujus suo tempore neglecti sero medicum poeniteret, quo vero intempestive adhibito, gastrici, aut nervosi generis vitium certo augebitur, augebitur etiam rheumaticum, nisi phlogistica conditio accesserit, solo cantharidum stimulo expellendum (15). Neque certam semper esse encephali phlogoseos diagnosin docet, quae nec a biliosa phrenitide abest delirii ferocia, docent et alia symptomata similia. Quicumque vero et communis et propriae constitutionis habuerit rationem, et anni tempus cum morbis ipsis comparaverit, is profecto haud imparatus ad artem accersurus videtur. Legat, qui dubitat, ipsam haemoptoën sub

(14) Hujus rei egregiam exemplum refert SYDENHAM *Opp.* I. pag. 371.

(15) Cf. BURSERIUS in *Instit. Med. Pract.* V. IV. c. IV. §. 130. pag. 129. et HUXHAM *Opp.* V. II. pag. 189. Ed. REICHEL. Et opiatorum summus est in pleuritide usus, imprimis, si a stimulo quodam specifico oriatur, cujus originis illa fuisse videtur, quam descripsit BARCONE in *Historia morborum qui Neapoli grassati sunt*, Tom. I. pag. 151. seqq.

aestivae febris regno, sanguine ex pulmonibus profiliante, a sagacissimo STOLLIO prudenti audacia emetico quam felicissime sanata. „ Laetus recordor, inquit, juvenis quondam Turcae, nunc „ sacris Christianis initiati, qui mense Julio anni 1776 ex febre „ biliosa et largo sanguinis sputo decubuit. Cum homini fluxum „ sanguinis ex pulmonibus actu patienti emeticum praescriberem, „ idque in praesentiarum facto opus esse adsererem, qui mecum „ fuerant, me quasi aliena loquentem intuebantur et quis rerum „ foret exitus clam audentissime expectabant, haud clementius „ forte actum iri cum aegro rati, quam ut purpuream una cum „ bile animam evomat. Sed en, evomuit aeger *ἀπορρη* multam „ et sanguinis ne stria comparuit, jugulata febre. Vulgatior post- „ modum observatio admiratione carebat” (16).

Inter Epidemias magnam malignitatis famam acquisivit dysenteria, de cujus natura et sanandi ratione tam parum inter medicos convenit, ut tot fere contrarias reperias sententias, quot scriptores de hoc morbo pervolveris; tantum vero remediorum dissimilium prorsus numerum, quorum quodque splendido antidysenterici specifici nomine ab inventore fuit celebratum, ut auxiliorum non inopia, verum abundantia artificem de consilio capiendo incertum faciat, quod nisi ex epidemico studio neglecto explicari nequit, si nullam Auctoribus gravissimis fidem habendam esse statuamus. Biliosam dysenteriam evacuanti medicina optime sanaveris, inflammatoriam antiphlogistica, rheumaticam opio et leni diaphoresi. Parum accuratam igitur hujus morbi notionem habere videntur, qui, cum ejus naturam in tenesmodeo illo cruento, aut mucoso al-

(16) *Rat. Med. P. II. c. X. pag. 78. seq.*

alvi fluxu ponant, hunc quam citissime sistendum esse opinantur, quod, si validissimis adstringentibus sedulo perfecerint, se morbum ipsum sanasse existimant; ast moenibus inclusus hostis eo certius parabit exitium. Nec tamen dysenteriae vaga notio. Etenim germanam hanc intestinorum catarrhum dixit STOLLIUS. Utriusque affectionis analogiam docuit anni temporis observatio, quo pari pasu incedebant ac mutata saepius facie altera alteram referebat, vel et hujus et illius conjunctas habebant notas (17). Neque etiam aliis auxiliis dysenteriae expellebantur, quam iis quae catarrhali febri essent idonea, quae ipsa, cum non semper secum consentiat, sed nunc phlogisticam, nunc nervosam, aut gastricam complicationem habeat, pro hisce differat oportet curandi methodus. Ab his complicationibus, praesertim si et mala curatio accedat, frequens morbi discrimen repetendum est, qui natura sua benignus, nec pertimescendus. In simplici morbo prae aliis opium juvisse legimus, quo stimulus catarrhalis obtundi ac vasorum strictura spastica, omni vitali motu suffocato, intestinorum mortem provocatura, solvi videtur. Haec qui tenuerit, neque vernalem dysenteriam, inflammatorio catarrho intestina petente, opio in gangraenam mutatam lugebit, nec biliosa materiei autumnii tempore, sub Epidemici aestivi protracto imperio, neglecta, male sano adstringentium usu spuriam eamque pessimam inducet phlogosin. Confirmant variam morbi indolem observationes, quas collegit Doct. ONTYP, in egregia sua *Disertatione Inaugurali de morte et varia moriendi ratione*, pag. 212. „Dysenteria, quae Anno 1762 in Anglia epidemice, fuit grassata, erat bilioso-inflammatoria, illa tamen, si satis

» ci-

(17) STOLL *Rat. Med.* P. III. pag. 187.

„ cito justa adhiberetur medela, paucis fuit funesta: dysenteria
 „ biliosa, quae Anno 1776 Viennae regnavit, nisi cito caveretur,
 „ transitum in putridam amabat: hujus loci videtur quoque esse
 „ illa dysenteria, quae Anno 1783 in Gelria aliisque hujus Rei-
 „ publicae provinciis saeviit, dum et ista ad putridam diathesin
 „ vergebat: dysenteria, quae Anno 1777 in Austria grassata
 „ fuit, demum erat inflammatoria putrida, illa multis praecipue
 „ debilibus et cachecticis fuit lethalis, quum neque antiphlogi-
 „ stica cura, neque emeto-catharsis, neque involventia malum
 „ sanare, aut temperare valerent” (18).

Ac STOLLIIUM si audias, ne ipsa quidem convulsiva tussis idem
 semper morbus haberi poterit, sed modificatio tantum et lusus
 quidam, quae eandem cum epidemica aegritudine petit curatio-
 nem, cum eadem et causae morbificae indoles et sedes (19).

Hinc

(18) Cff. ibi citati Auctores. Quantum autem pendeat a vulgari vitio hujus morbi
 natura, et aliorum, et summi ZIMMERMANNI observatio docuit, qui in aureo illo ac
 vere Hippocratico libro de *Dysenteria*, quae Ao. 1765 inter Helvetos vulgaris fuit,
 initio c. III. haec habet: » SYDENHAM's bekannte Anmerkung, von dem Zusammen-
 » hang der Epidemieen eines Jahres, befand sich in diesem Jahre vollkommen wahr.
 » Auf eine erstaunende Menge Faulfieber folgte die mit einem Faulfieber begleitete
 » Ruhr.” Quam similitudinem, comparatis utriusque morbi phaenomenis, egregie pro-
 bavit. Videtur autem haec dysenteria fuisse indolis biliosae putridae. De varia ip-
 sius natura variis temporibus eandem, quam STOLLIIUS profitetur sententiam. » Ich
 » bin überzeugt, das man diese Krankheit bald als ein Entzündungsfieber, bald als
 » ein gallichtes oder faullendes Fieber, bald als ein aus Entzündung und Fäulnis zu-
 » sammengesetztes Fieber, bald als ein böartiges Fieber, und bald als ein gallichtes
 » Fieber mit blossen Zufällen von Bosartigkeit behandeln musf.” l. l. c. X. p. 326.

(19) l. l. P. II. p. 122. seq. cff. ipsius *Praelectiones in diversos morbos chroni-
 cos*, Vol. I. pag. 290. seqq. » Satis quidem superque, ita Cel. LENTIN, tussis con-
 » vulsivae naturam cognitam habere nonnulli contendunt; verum enim vero sciant hoc
 » saltem, non quamque eandem esse, nec eadem semper remedia sufficere. Constitutio
 » enim generalis et tempestatum et anni temporum diversa qualitate nata particularem
 » morbi constitutionem semper quadantenus mutat.” *De aëre et vitae genere Claustrali-
 ensium* pag. 38.

Hinc vere venaesectio, aestate emeticum, autumnus, praemisso emetico, cortex Peruvianus tussim convulsivam sanabit, quae, si ob consuetudinem per vices redeat, desuefacient systema nervum ab irregulari hoc motu opiata, moschus, castoreum, hyoscyamus, cicuta, nicotiana, camphora, gummi ferulacea et cortex Peruvianus. Et quamvis tusses convulsivae pleraeque sint stomachicae (20), nihilominus nullam tussim esse, cujuscunque illa originis fuerit, contendit STOLLIUS, quae in corpore plurimum irritabili, quale infantum, puerorum et mollicularum femellarum esse solet, non posset esse aliquando convulsiva, atque eapropter tam varias sibi oppositas methodos therapeuticas huic morbo auspiciato admoveri. A quo, licet plerique dissentiant Auctores, negari tamen nequit, multiplicem pati posse hanc tussim complicationem. Cel. HUXHAMUS exinde, quod et febres intermittentes et convulsiva tussis eodem tempore invadere soleant, atque par in utramque conveniat medicina, et communem habeant periodicam accessionem, ad utriusque morbi conclusit analogiam.

„ Nobile namque, sic habet, *Opp. V. I. pag. 77.* (Post commentum in hac tussi Peruvianum corticem) hoc Indiae pharmacum
 „ (cortex Peruvianus scilicet) non solum lentos attenuat humores,
 „ sed et totum systema fibrarum confirmat atque sic utraque facultate agendo febres intermittentes discutit. Atqui periodica hujus
 „ pertussis accessio haud minus certa saepe, quam vel intermit-

„ tium

(20) Ita et HUXHAMUS: „ Tussis, inquit, partim saltem est a stomacho, ut monuit olim WALDSCHMIDT, nam vix unquam cessat tussis convulsivae paroxysmus, antequam irritans pituita tenax vomitu rejicitur. imo tanta saepe est illuviei copia, ut vomitionem terve quaterve proritare necesse sit.” *Opp. V. I. pag. 76. Ed. Lond.* Tussim convulsivam a vitio primarum viarum ortam observavit etiam LENTIN *L. I. ibidem.*

„ tium paroxysmus non multum abesse ab earum indole hunc mor-
„ bum indicat: hoc magis etiam probabile videtur, quod uterque
„ morbus eadem plerumque tempestate grasatur, ab eadem prope
„ causa pendet et iisdem fere curatur remediis.” HUFELANDUS quo-
que hanc HUXHAMI sententiam tueri videtur, quae, uti vero haud
dissimilis est, ita ad analogiam morborum inveniendam, quid a
doctrina epidemica expectari possit egregie docet (21).

Ut hanc de doctrinae usu ad morborum cognitionem et curam
quaestionem absolvam, pauca quaedam de puerperarum febre
hisce adjecisse liceat, de cujus causis et curatione tanta,
BURSERIO teste, inter Auctores invenitur dissensio, tanta opi-
nionum varietas, ut cui tirones fidem habeant, quem sequantur,
quem ut ducem sibi proponant, decerni minime possit (22). Ni-
mirum puerperae interdum febre quadam corripitur solent et magnum
inde periculum subire, quam, suis symptomatibus notatam, alii
novam esse perhibent, veteribus incognitam, alii vero ipsis cog-
nitam quidem, non tamen probe distinctam. Novam non esse,
nec veteribus praetervisam facile eruitur ex antiquissimorum scrip-
torum monumentis, ut rectissime animadvertunt SWIETENIUS, WHI-
TEUS, alique etiam inter eos ipsos, qui novum ipsi nomen dede-
runt et peculiariter de ea edisserunt. Sed nullibi luculentius ad-
parere scripsit BURSERIUS, hanc ipsisissimam febrem notam antiqui-
tus fuisse atque accuratissime descriptam, quam in primo et tertio
Epidemiorum HIPPOCRATIS, ubi octo historiae puerperarum ea la-
borantium referuntur, ita similes illis, quas posteri scriptores edi-
derunt, ut ovum ovo similis non sit. Neque et distinctam sibi que
fem.

(21) Cf. K. SPRENGEL *Pathol.* III. §. 204. pag. 238.

(22) *L. L. V. I.* §. 349. pag. 521.

semper similem febris speciem haberi posse, probavit idem Auctor, comparatis invicem scriptorum opinionibus et observationibus ad sua usque tempora editis. Inde crevit observationum sylvæ; nec tamen hodie inter omnes de hac febre convenit. Plerique vero recentiores statuunt, eam plerumque a peritonæi inflammatione spuria, quam asthenicam vocant, esse repetendam, cui sæpe et alia imi ventris viscerum phlogosis, et metritis se jungere solent, quamque symptomatibus gastricis et nervosis plerumque comitari notavit SPRENGELIUS (23). Verior tamen mihi videtur Cel. BURSERII sententia; febrem puerperarum non proprium esse morbi genus, sed pro varia rerum conditione vel inflammatoriae, vel gastricae, vel nervosae, vel putridae indolis. Nam SPRENGELIUS ipse fatetur, hanc, quam neoterici puerperarum febrem vocant, haud ita puerperio esse propriam, quin interdum feminas caelibes corripiat, a suppressa menstrua evacuatione inducta, imo viros abdominis paracentesi passos exerceat. Ac jure dubitari potest, num haec peritonæi aut cujuscunque visceris inflammationis indicia morbi vim, an causam testentur, eoque majore, quoniam spuriae illae inflammationes nec a veris biliosis febribus, aut nervosis, aut putridis denique abesse prorsus observantur (24). Praeterea et mor-

(23) *Pathol.* II. §. 341. pag. 407. Cl. FRORIEP hanc febrem ut plurimum typhoideam esse scripsit, uteri inflammationi in gangraenam proclivi junctam, ejus tamen naturam nondum rite intellectam esse, *Handbuch der Geburtshülfe* T. I. §. 311. pag. 256. Doct. FIEGEL a plethora lactea live chylosa morbum originem trahere opinatur, quae nisi lactis secretionem tolli non potest: perfrigerio aliisve causis membranas serosas inflammari, ac lympham effundere, vel pleuritide, vel peritonitide, vel nephritide pro varia inflammationis sede suborta; hanc autem his characteristicis signis distingui: 1. Febre socia, quae facile nervosam indolem induit, 2. lymphatici humoris secretionem, 3. majori ad lymphaticas quam sanguineas evacuationes proclivitate. Vid. HORN'S *Archiv.* 1813. *Januar bis December* pag. 469. *segg.*

(24) STOLL *Rat. Med. P. II.* pag. 49.

morbi historia incerti quid habet atque indefiniti, unde vel augurari licet, non naturalem esse febris speciem. Non alia enim pathognomica symptomata recensentur, quam continuus acutus abdominis dolor ejusque tensio (25), quae, etiamsi perpetua essent, an quidem ejusmodi sint, ut morbus specifici nomine dignus habeatur, dijudicent alii. Quid quod Cl. FRORIEP post recensita quam plurima, quae vulgo enumerantur symptomata, constans maxime et characteristicum horum omnium inconstantiam esse adfirmat (26). Ergo hanc minime esse aequabilem, verum variam singularum et communium rerum affectionem sequi duxerim. Testis est STOLLIUS, qui sub biliosa diathesi puerperarum febres communi methodo quam felicissime curavit. Neque parum referre quis dicat, an peculiaris habeatur haec febris, an secus, peculiaris enim si fuerit, peculiarem medelam jure suo postulabit, quae, si hanc febrem nervosam asthenicam credamus, ex remediis acri ac volatili stimulo praeditis comparanda est, in nervorum debilitate egregiis et utilissimis, in inflammatorio vero aut gastrico vitio summe noxiis, gangraenam, aut exanthema miliare artificiale aliave sinistra symptomata invehitur. Atque exinde forsan malignitatis illud toties in hunc morbum delatum crimen. In ea igitur versor opinione, ut alio tempore aliaque corporis conditione aliam medicinam idoneam esse credam, et venam secandam esse putem, ubi acri urente gelu et flante Borea sanguis imperat, si gastricae labis indicia fuerint, emesin movendam esse, si putrida antisepticiis auxiliis utendum, nervina denique et antispastica danda, ubi nervosa praevaluerit diathesis, aut mobilem et irritabilem feminam haec febris

(25) SPRENGEL *l. l.* §. 337. pag. 394.(26) *l. l.* §. 309.

bris tenuerit. Haud negamus tamen, et peritonaeum, et uterum, et abdominis viscera, peracto puerperii tempore, imbecilliora prae aliis partibus cuicumque vi noxae patere, crebriusque aegrotare, aut mutari posse puerperio morborum faciem naturamve, id solum egimus, ut nec horum, quas puerperarum dicunt, febrium rationem certam nobis videri, aut ab iis vim pati legem epidemicam probabili argumentatione ostenderemus.

Equidem specificam, ut ita dicam, nonnullorum medicinam, qui distinguendi et dividendi amori indulgentes nimium, aut empiricorum ratione ducti, ubivis peculiaria morborum genera, nescio quibus specificis auxiliis expellenda, sese reperisse existimant, neque ullam esse morborum cognationem vel suspicantur, in liberalem illam ac philosophicam medendi scientiam parum convenire autumo. Quae, nisi analogismo veraque inductione nitatur, quos quaeso fructus ex priorum aetatum laboribus percipere mus. Magnam fortasse ex incompressis his et sparsis rerum notitiis, si cui memoria tenax contigerit, comparare posset doctrinae copiam, ast hercle parum utilis et elegantis minime.

Videamus nunc, utrum et ad prognosticam artem utilis sit epidemicae rei notitia (27).

Inter chronicos morbos phthiseos terribile nomen. Quae cum, si nondum adulta fuerit, haud raro feliciter sanetur, quam primum vero radices egerit, immedicabilis haberi debeat, adparet, summi momenti rem esse malum in principio jam cognovisse. Verum haec vox varios imo contrarios affectus designat, vel pulmonum vitam auctam nimis, vel torpidam junctam habentes. Duas tantum phthi-

fe-

(27) Ex iis, quae supra de pleuritide diximus, jam innotuit doctrinae utilitas ad morborum fientium, quos dicunt, diagnofin.

feos species memorabimus, haemoptoicam illam, phlogisticae diathesi junctam et pituitosam, quae peripneumoniae nothae suboles esse solet. In utraque patiuntur spirandi instrumenta, ast quam varie. Haec enim in phlegmaticum temperamentum et senilem aetatem cadit, illa sanguineae temperiei atque aetati juvenili propria, quaeque alteram augebit Epidemica Constitutio, sanabit alteram. Igitur et hic quid boni sperandum quidve mali metuendum sit disces a Constitutione. Etenim aëris gravis, elastici, puri, quem jure phlogisticum adpellaveris, virtus tonica, roborans summum est, quod natura habeat, phthificis pituitosis remedium, quo adstringitur laxus pulmonum habitus, et morbosa humoris pituitosi aut lymphatici secretio, vires exhaustiens, ad naturae modum reducitur. Humidi vero coeli vis laxans ac debilitans incitatam illam, quae inflammatoriam phthisin comitatur, pulmonum actionem moderatur, unde hac rerum conditione laeta nec vana semper spes affulget. Quodsi autem et Constitutio et morbus junctis viribus conspiraverint, infaustum augurium dabunt quaevis et instabit fatum. Luculenti exemplo id docet sequens STOLLII observatio. „ Pictorem secui a tribus annis pectore oppres-

„ sum, tussiculosum et ingentem quotidie, noctu potissimum, pu-

„ ris materiem extusitantem. Hyeme pejus, aestate melius ha-

„ buit, etsi nunquam a morbo liber. Mense Novembri anni

„ 1779 ad nos venit, missus ab ipsius ordinario medico tanquam

„ brevi moriturus ex phthisi consummata. Brachia extenuata; spu-

„ ta puriformia et purulenta copiosa; pulsus fortis, plenus et

„ durus; febricula vespertina. Venaesectiones aliquot, sed par-

„ cae factae: sanguis semper pleuriticus. Emollientia tepida data

„ sunt. Die 13. Januarii 1780, cum ab initio ejus mensis fri-

„ gus siccum et pleuritide crebra infame haberemus, nobis non-
 „ dum id opinantibus, moritur. Pulmo uterque perquam ponde-
 „ rosus et durus fuit, atque summopere inflammatus. Adhaere-
 „ bant pleurae, praecipue in latere sinistro; in dextro, ubi
 „ etiam major et durior inflammatio fuit, aliquod erat interstitium
 „ cavum, uncias quinque aquae flavescentis continens. Pulmo
 „ uterque antiquo crasfoque coriaceo sacco vasculoso obductus
 „ erat. Ejus coriaceae materiae hinc inde portiones reperiiebantur
 „ in ipsa pulmonum substantia, fero nempe phlogistico non trans-
 „ sudante in cavum thoracis, sed forte intra cellulosa pulmo-
 „ num, vel cellulas bronchiales. Pulmo dexter hinc inde exi-
 „ guos abscessulos continuit, puris, cum viveret, scaturigines.
 „ In suprema utriusque pulmonis parte vidimus hinc inde calca-
 „ reum quid et lapidosum. En phthisin diuturnam cum chronica
 „ pulmonum inflammatione! Hanc enim dudum adfuisse aegri
 „ symptomata diuturna testabantur. Periiit, cum apud nos bene
 „ habere et sibi et nobis videretur et febricula exigua” (28).

In hydrope etiam futurorum scientia plerumque ab Epidemia
 regnante petenda est. Hydropicis enim magnum a phlogistica
 diathesi levamen. Falleretur tamen, qui crederet, hunc semper
 ab atonia et corporis laxitate proficisci ac semper acri scillitico
 aut quovis alio stimulo fugari debere. Est et calidus hydrops, a
 plethora aut inflammatione oriundus, vasis urgenti sanguini ceden-
 tibus seroque per diapedesin effuso, qui, uti antiphlogisticis ar-
 mis oppugnatur fortuna prospera, ita validis illis stimulantibus
 irritatus aegrum in discrimen summum adducit (29).

Quan-

(28) *Rat. Med. P. IV. pag. 38. seq.*

(29) Cf. ONTYD *l. l. pag. 326* et VOGEL *Praelect. Acad. §. 656. pag. 555.*

Quantum ad hanc futurorum praesensionem conferat crifum diligens observatio, norunt omnes, apud quos HIPPOCRATIS et Veterum quid valeat auctoritas. Hasce autem ab anni temporibus pendere, ipse monuit hujus doctrinae Auctor, in constantibus temporibus, si tempestive tempeftiva reddantur, constantes et judicatu faciles fore morbos, in inconstantibus vero inconstantes et difficiles judicatu, affirmans (30). Hinc fit, ut in nostris regionibus, subitis magnisque aëris vicissitudinibus obnoxiiis, non ea semper fit crifum fides et constantia, quam sub miti Graeciae coelo observaverat HIPPOCRATES. Neque tamen has negligere, aut temere perturbare nobis licet. Etenim anni temporum aestimationem ad prognosin ab intellecta evacuationum significatione petendam multum conferre, probant, quae RICHTERUS docuit, quibusdam locis et temporibus febrium crifes per alvum, aliis per cutem fieri, has autem per alvum fieri, ubi febris venosa gastrica endemica aut epidemica fuerit (31). Et hic maxime elucet doctrinae utilitas. Vere enim, quo tempore ad cutem ferri humores supra vidimus, quod nec HIPPOCRATEM latuit, hac via salutares crifes jure exspectabimus. Autumnalis vero si praevaleat *κατὰστασις*, humoribus ad intestina versis, suborta in hisce suo tempore critica molimina felix augurium dabunt. Haec itaque non imprudenti consilio turbabimus, verum, ministerio fido, naturae, si oporteat, in opere succurremus.

Ex iis, quae hucusque exposuimus, haud dubiam esse adparet studii epidemici utilitatem ad morbos rite cognoscendos atque rationalem ipsis medicinam faciendam. Ac de ejus usu therapeutico

in

(30) *Sec. III. Aph. 8.*

(31) *L. I. V. I. pag. 305. seq.*

in acutis quidem inter omnes convenit, in chronicis vero res a multis in dubium vocatur, cum quos lenta valetudo exercet homines, plerumque ab epidemica labe immunes reperiantur. Sed nec ubique vera est haec enunciatio, neque ad omnes Epidemias aequae patet, utpote quam magis ad illas Epidemias, quae contagium habent, quam ad annuas aut stationarias non contagiosas (et ne de illis quidem omni exceptione major est) pertinere censeo. Nam licet subitum contagii impetum eludat saepius sensus tardior, continuam tamen aëris ac caeterarum communium rerum vim, quin percipiat, dubitari nequit. Testatur STOLLIIUS et scorbuticos et ictericos et hydropicos inflammatoriae diathesis potestatem expertos esse, atque in his summam fuisse refrigerantis, quod dicitur, regiminis utilitatem. Etiam syphillitico morbo communem febrem phlogisticam sese jungentem vidit, cui sola mitissima ex hydrargyro remedia profuere et regimen antiphlogisticum, nocuere vero acriora quaevis mercurialia, quin nec ipsum calomelas tuto dari potuit. Quapropter, si quando in graviolem Epidemiam sporadicum hoc vitium inciderit, medico artifice popularem temperiem sedulo notandam esse jubet (32). Nec colica illa, quam plumbi malum venenum infert, popularis vitii expers est, ast cum aestiva subinde aut vernali aliave febre complicatur, pro complicati vitii natura alia et alia ratione pellenda. Quodsi inflammatorii quid subeset a Constitutione, opium hujus colicae fidisimum antidotum minus tutam medicinam fuisse accipimus et intelligimus facile (33). Cum hisce STOLLII observationibus Huxhamianae consentiunt, quibus et nautas scorbuticos regnantibus inflam-

ma-

(32) L. I. P. VII. pag. 24.

(33) STOLL L. I. P. II. pag. 194. seq.

matoriiis morbis correptos fuisse ipsisque peripneumonicis ob pravam humorum crasin petechias fuisse subortas docemur; illos vero variolis decubuisse a scorbutica lue putridis factis et summe exitialibus (34). Unde adparet, chronicis malis affectos non semper ab epidemica labe tutos esse eamque persequi debere, quicumque ipsis mederi cupiat.

Ast si et morbi sibi habeantur dissimiles et incerta ac mutabilis eorum medicina, nonne magna inde notionum confusio in medendi disciplina nascitur? Ita videri utique posset. Sed an quidem naturalem dicere licet hanc symptomaticam morborum divisionem, an rei veritati respondentem (35). Num singula quaeque symptomata, neglecto, quo cum morbo ejusque causa cohaereant, vinculo, tot genera morborum diceres, num crederes ad haec symptomata curam accommodandam esse, an potius causam tollendam esse existimares. Equidem censeo, non certiore aliam esse in praxi medica ducem, quam universalem illam therapeutice disciplinam, quae, quam arcto cum epidemico hoc studio necatur vinculo, supra ostendimus. Atque huic epidemicae naturae legi mira subest simplicitas, ita ut, quae confusa videbantur omnia, hac intellecta, divino quodam ordine juncta adpareant. Communem phlogosin vides, sanguineis imprimis infestam, in eam, quam quisque imbecillio rem mobilioremve habuerit partem, impetu facto, nunc caput petentem vel pectus, vel abdomen, nunc in cutem erumpentem, aut vexantem artus, phrenitidis, catarrhi, peripneumoniae, colicae, enteritidis, dysenteriae, erysipelatis aut rheumatismi specie indutam, eodem genere natam, communi auxilio

(34) *Observ. V. II. pag. 40. et pag. 60.*

(35) De hac quaestione videantur ea, quae ad Pyretologiam suam praefatus est SELLE-

lio propulsam; aestiva febre imperante, omnes quoscunque morbos sub potestatem biliosi popularis redactos, nonnisi vi ipsius fracta, vincendos; nervosum denique vulgare vitium vides, mulierculas hystericas et hypochondriacos viros exercens saepe inflammationem mentitum et aegro et medico insidias struens, aut verae phlogosi junctum artifici difficultatis plurimum allaturum. Nec tamen huic imponet, si epidemicam diathesin neglexerit. Jure igitur summo Doct. GRANTIUS, vanam esse specifica aut panacea, quaecumque inveniendi spem, quae cum morborum nomini, non naturae respondeant, alio tempore utilia forsan, alio erunt nocentissima, nec innocuum esse illorum errorem, qui systemati cuidam, aut vulgari se addicunt methodo, morbisque nomine similibus, nulla temporum ratione habita, eandem semper medicinam faciunt (36).

Cum autem medici non tantum sit, morbos sanare, verum etiam praevertere, hique vario tempore vario rerum communium regimine praeverti debeant, et ab hac parte hanc temporum et constitutionum notitiam commendatam voluit HUXHAMUS. „ Non solum, „ sic habet in prolegomenis ad *Observ.* pag. 23, in morbis curandis plurimum valet atmosphaerae consideratio, sed ad sanitatem etiam tuendam maximi est momenti. Contraria contrariis curantur, ut in adagio est: sic, si ver frigidum et siccum est, pleuritide, peripneumonia, angina periclitamur: qui vero diæta humectante utuntur et potione tepida laxante, vitio tempestatis occurrunt, morbosque evadunt ut plurimum. Si frigori autem accedat humidum multum, cardiaca quaedam admiscenda sunt corpusque vestibis muniendum est probe, ne perspi-

ra-

(36) *Lib. de febribus Introd. pag. 18. Ed. Belg.*

„ ratio inhibeat nimis. Aestuosa contra udaeque temperies siccam
 „ omnino et adstringentem poscit diaetam, vinum austerum
 „ aqua frigida dilutum, denique quae et vim fibrarum compri-
 „ mentem firment et a sanguine lentorem ac putredinem arceant.
 „ Balneum porro tunc frigidum idoneum est maxime. Quae con-
 „ tra humore nimio et tepore pollent, aliena sunt prorsus;
 „ jurulenta ideo tunc vitanda sunt et tepida muliercularum forbi-
 „ tio.” Et *praefat. ad Vol. alt. pag. 5.* „ Ad mala autem siccae
 „ et frigidae tempestatis praecavenda (imo et tollenda) utendum
 „ est multa diluente, emolliente, tepida potione victuque molli
 „ et relaxante, neque unquam ante progredi quis debet, quam te-
 „ pidum aliquem potum adsumserit, five pedibus, five equo
 „ eundum est contra ventos aquilonares; at si inhorrescat aliquis
 „ inde ac febricitet, mittendus est actutum sanguis, potissimum
 „ si thoracis aut lateris dolor impetat, idque sane mox repeti de-
 „ bet, si febris invalescat. E contrario humida tepidaque atmo-
 „ sphaera relaxat nimium, vim vasorum enervat, sanguinem de-
 „ bito solutiorem, pituitosum, inertem facit, totumque corpus
 „ humidum, hebes, languidum, febribus lentis, putridis, in-
 „ termittentibus longis obnoxium. Hic ergo contraria prorsus
 „ diaeta atque medicina est adhibenda, quae solidas corporis partes
 „ firmare, quae fluidorum crasin conservare, quae valide com-
 „ pingere globulos sanguineos possint, indicantur. Potus nempe
 „ subausterus frigidus, generosus, victus valentior desiccans, ad-
 „ stringens, balneum frigidum ejusque generis alia (37). Caete-
 „ rum haud parum insalubris est gelidus humidusque atmosphae-

„ rae

„ rae status, multis quippe modis obest, praecipue frigidos in-
 „ sinuando in corpus humores atque perspirationem inhibendo plu-
 „ rimum. Bene tunc nobis cingendum est vestibus, luculento
 „ etiam foco, debitoque vitae regimine, ab algidis vaporibus
 „ quantum possibile cavendum est, omnibus denique modis per-
 „ spiratio est promovenda, inter quos frequens totius corporis
 „ frictio ad ignem confert plurimum, nec non exercitatio quoti-
 „ diana eaque paulo fortior (38). Sed et hic quoque ratio ven-
 „ torum habenda est plurimum, atmosphaeram quippe maxime
 „ mutant: Boreas nimirum siccam, frigidam, ac ponderosam fa-
 „ cit: Auster vero humidam, levem, atque tepidam: magnam
 „ adeo vim habent loca reddendi salubria vel insalubria, et diverso
 „ plane modo adficiuntur incolae hoc perflante vel illo vento. —
 „ Qui frigidis ergo laeduntur et siccis, humectare, ac tepida sub-
 „ inde potione fovere corpora debent, qui humidis siccare; sem-
 „ perque peculiari aëris inclementiae, victu, regimine atque me-
 „ dicina obfistendum est (39).”

De variolis observatum est, iis semel tantum homines corripì (40).
 Quas cum ab epidemici morbi consortio pravae mores induere
 et anomalas ac rebelles fieri vidissent medici, de morbo tunc
 temporis in corpus inducendo, ubi nullum vel ab anni tempestate,
 vel ab epidemico quodam immineret periculum, cogitare coepe-
 runt.

(38) *l. l. pag. 7.*

(39) *l. l. pag. 9.*

(40) Aliquando tamen accidisse legimus, ut, qui variolis jam antea laborave-
 rant, secunda vice hunc morbum paterentur. De qua re ingeniosa nobis, nec im-
 probabilis videtur SPRENGELII opinio, illud nonnisi sub variis Epidemiis fieri potuisse,
 ita ut, quem biliosa Epidemia imperante exercuissent variolae, iis sub Epidemico
 nervoso iterum corripì posset (mutata scilicet corporis natura ejusque quae dicitur
 praedispositione). *Pathol. II. §. 403. pag. 478.*

runt. Nec spem fefellit eventus; atque increbruit inde variolas inferendi consuetudo. Ob has autem, quas memoravimus, rationes in variolarum insertione prophylactica multas cautelas observandas esse docuerunt Auctores. Ita summa cura vitandas esse insalubres aëris constitutiones, in quibus morbi maligni exanthematici aut putridi vagari cernuntur, BURSERIUS monet, quia scilicet timor est, ne pravam morborum epidemicorum aut stationariorum naturam variolae quoque sequantur, aut cum iis complicantur (41). De temporibus autem, hyemem et ver, si ea tempora fuerint, qualia oportet, prae caeteris variolas sinceras ferre suique moris et indolis bonae tenaces testatur STOLLIUS (42). Quoniam vero ab eo tempore, quo omnem corporis ad hunc morbum proclivitatem variolis vaccinis tolli compertum est, quae inoculationem sequi solet affectio, levis est adeo, ut morbus dici vix possit, in harum insertione non tot cautelas observandas esse inter omnes constat. Interea prudentis medici est, quas infestas ac insalubres noverit tempestates, quantum poterit evitasse, ne forsan mitissimum morbi genus a populari socio corrumpatur et malignum fiat.

Paucis jam vidimus, quis sit doctrinae usus ad pleniorum morborum cognitionem, ad eorum therapiam, ad futurorum praefensionem, ad eam denique medicinae partem, quam diaeteticam recentiores vocant. Verum ne haec quidem hanc de doctrinae utilitate quaestionem absolvunt, cum ad ipsam artis historiam quam latissime pateat.

Quisquis medicinae fata diligens pervolverit, miseram hominum

for-

(41) l. l. V. II. c. IX. §. 289. pag. 308. (42) l. l. P. II. pag. 159.

fortem deplorabit, qui, cum in hoc brevi vitae curriculo tantis aegritudinibus cruciantur, a male fida arte salutem expectant, ac augurum cuidam genti valetudinis curam committunt, qui, quos sanare deberent morbos, parum cognoscere videntur. Namque tanta ipsis medicis est opinionum dissenſio, ut in ſimilibus morbis diſſimillima, imo oppoſita remedia commendata ſummisque encomiis celebrata legantur. Nunc enim hoc, nunc illo medicinae genere praecipue uſos fuiſſe artis magiſtros diſcimus. Hos venam incidendam eſſe, refrigerantia danda, ſanguinis nimios motus compescendos, nimiam vitalis principii efficaciam ad naturae modum reducendam eſſe praecipientes audimus; alios, alio tempore, quascunque aegritudines ab humorum corruptela et vitiata ſanguinis craſſi reperendas eſſe: hanc ſepſin antiſepticis et alexipharmacis eſſe praeventendam; iterum alios genus nervoſum imprimis turbatae ſanitatis crimine accuſandum eſſe, ab eo ſpasmus concitari et motus convulſivos, unde et febres et multiplices in quibusvis humani corporis partibus turbae commodam interpretationem habent, hos autem motus incompoſitos haud feliciter moderari, quam ſedante medicina atque antiſpasmotica; alios denique in diſteſtionis officina maximorum malorum cauſam latere, hanc emeſi aut catharſi expellendam eſſe, ab hac vero neglecta, ſaepe non tantum quamplurima exanthemata, verum id ipſum, quod in morbis malignum dicitur, repetendum eſſe. Haec cum legant in eam pleroſque adducunt opinionem, ut incertam eſſe ac vagam hanc artem putent, quam, qui profitentur, temere nulloque conſilio rem gerere, ita ut ſi qui graviore valetudine derenti e periculo evadant, fortunam magis, quam medicum ſalutis auctorem habere oporteat. Quae etiamſi de multis forſan

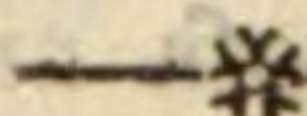
vere praedicari possent, de omnibus illud adfirmasse temerarium iudico et minime aequum. Num quidem in gravissimos illos veritatisque amantissimos, quorum supra mentionem fecimus, scriptores ulla aut erroris aut malae fraudis suspicio cadere potest? Igitur ad ipsam artem haec pertinent? Minime; naturae haec, si qua est, imputanda culpa. Inde enim mutabilis illa medicinae facies, cum varia sit quovis tempore hominum valetudinis ratio. Vita namque aut justo incitior, aut languidior, ejus motus in hac illave parte facilius turbandi, nervorum sensus vel mobiliior, vel difficulter movendus, vasorum robur vel auctum, vel imminutum, humores crassi aut copia a sanitatis modo deflectentes, hae aliaeve mutationes, quibus corpus humanum obnoxium est, prouti harum alterutra praevaleat, vulgarem quandam affectionem inducet, suam medelam postulantem, ab hac mutata mutatam et ipsam.

Hanc legem epidemicam qui tenuerit, non ille medicinae fidem denegaverit imprudens, aut summos quosque de genere humano optime meritos artis magistros contemnendos ac despiciendos esse iniquus judicaverit. Verum intacta ipsi atque integra erit HIPPOCRATIS et eorum omnium auctoritas, quicunque sola naturae quaesivere judicia. Hujus legis notitia imbutus summos ex omnibus, quos legerit, scriptoribus fructus percipiet. A SYDENHAMO discet, quaenam phlogisticae Epidemiae natura, qui mores, quae potestas, quo pacto quibusque armis hanc adgrediatur natura et ars naturae imitatrix. Hunc STOLLIIUM docebit biliosae febris historiam et regna et remedia. Hic HUFELANDI et recentioris aevi scriptores libros perleget, ut nervosorum affectuum indolem noscat et varium ac mutabile ingenium, quibusque auxiliis ingentes inde concitatae turbae ab artifice quam optime componantur. Hac

doctrina duce scriptores nec male intelliget, nec interpretabitur male, probe gnarus, quas de medendi arte foverint opiniones, sicubi his nostris temporibus minus verae videri possint, id ipsorum aetati tribuendum esse et morborum, quos viderant, ingenio epidemico, verissimae probaturae, ubi similis erit rerum conditio. Nec damnandum ideo SYDENHAMUM putabit, quod et variolis et pesti medicinam antiphlogisticam fecerit, aut STOLLIIUM culpandum credet, quod tantus fuerit in emeticorum et gastricae, quam vocant, methodus laudibus celebrandis; utraque enim auxilia petebat temporum, quibus artem faciebant, ratio, verum damnandos et culpandos quammaxime male fanos posteros optimo suo jure judicaverit, qui non ad horum virorum exemplum naturam secuti sunt ducem, atque ab illa, quid profit, quid noceat didicere, ast Sydenhamianam et Stollianam medicinam ad tempora morbosque non suos adcommo- dandam esse opinati sunt.

Quae cum ita sint, utilissimam esse hanc rei epidemicae doctrinam vere praedicari posse crediderim, utpote quae et cum vera sapientia medica quam arctissimo vinculo nequitur, et ab ipsa naturae observatione petita ad fidam medendi scientiam ducit, ingenuo homine dignam, illiberali isti empiricorum rationi prorsus dissimilem. Hanc legem igitur discat, quicumque salutarem aegris medicinam facere cupiat. Hanc enim qui cognoverit, si quam fidem habeant Coi verba, non multum in arte aberrabit.

CONSECTARIA CIRCA USUM DOCTRINAE IN
REGIONE NOSTRA.

- I. **R**egio nostra depressa, paludosa, minus salubris. Aëris constitutio humida plerumque, cui sive frigus, seu calor jungitur quaeque magnas ac crebras vicissitudines patitur.
- II. Autumnalis aëris diathesis in nostra regione praevalet.
- III. Hinc morbi autumnales in hac regione endemii.
- IV. Hujus loci natura acutis minus quam lentis et chronicis morbis respondere videtur.
- V. Intermittentes tertianae et quartanae praesertim pertinaces ac sanatu difficiles frequentes.
- VI. Ob temporum inconstantiam morbi inconstantes saepe, inaequali tenore currentes et difficiles judicatu, rariores manifestae crises. Etenim ex Oraculo Coo in constantibus temporibus, si tempestive tempestiva reddantur, constantes et judicatu faciles morbi sunt, in inconstantibus autem inconstantes et difficiles judicatu. HIPPOCR. *Aph.* 8. *Sect.* III.
- VII. Annuae Constitutiones propter magnas et crebras temporum vicissitudines non certa quadam, aut constanti ratione sibimet invicem succedunt, sed crebrae sunt et temporum et Epidemiarum annuarum anomaliae.
- VIII. Nullo tamen jure inutilem inde hanc Constitutionis observationem quis dixerit, quin imo ipsa incerta haec et varia temporum ratio majorem requirit in observatore medico diligentiam.

- IX. Inter Epidemias annuas frequentes catarrhales five simplices, five gastrico, aut nervoso, aut putrido vitio junctae.
- X. Nec rarae quoque in nostris terris febres nervosi generis et putridi.
- XI. Imprimis vero frequens nervosa morborum complicatio.
- XII. Rarisimi nostra in regione morbi vere inflammatorii.
- XIII. Quapropter phlogisticum morborum ingenium, quale SYDENHAMUS descripsit, hic fere numquam observatur, atque exanthemata popularia veram inflammatoriam febrim raro sociam habent, saepius vero nervosam, aut putridam.
- XIV. Biliosa Constitutio, quam stationariam vidit STOLLIUS, et nostra in regione adulta aestate et autumno primo observari solet et stationaria subinde fuisse videtur.
- XV. Febres gastricae ab impedita perspiratione frequentes; frequentes etiam morborum per intestina crises.
- XVI. Quoniam magnae sint aëris mutationes, plurimis morbi fiunt ab impedita perspiratione. Haec itaque nobis vernali praecipue et autumnali tempore, quo mutationes illae majores et crebriores esse solent, summa cura promovenda est.
- XVII. Utilissima igitur et in nostris terris epidemicae hujus legis notitia atque anni temporum et constitutionum observatio.

T A N T U M.

T H E S E S.

Plantarum germinatio terrae stimulo promovetur.

I I.
Plantis verum sensum tribui posse negamus.

I I I.

Distinctionem vitae organicae et animalis, cujus auctor est Cel.
BICHAT, defendimus.

I V.

Sanguinis, quam vocant, oxydationem frigore promoveri contendimus.

V.

Minus recte **KANTIUS**, frequentiore esse pulsum hominibus polaribus, quam regionum calidarum incolis adfirmasse nobis videtur.

VI.

V I.

Perperam ROUSSEAU: „ Je ne dispute donc pas que la médecine
„ ne soit utile a quelques hommes, mais je dis qu'elle est fu-
„ neste au genre humain.”

V I I.

Errant, qui putent, animi dotes a corporis structura aut viribus
facultatibusve proficisci, easque ex hisce intelligi atque inter-
pretari posse opinantur.

V I I I.

Animi commotiones nobis et naturales et utiles esse videntur.

: B I J D E

OPENLIJKE BEVORDERING

VAN MIJNEN GELIEFDE

B R O E D E R

C. VAN DER HOEVEN,

TOT DOCTOR IN DE GENEESKUNDE.

Broeder! 'k heb geen tuil te hechten

Aan uw' schoonen lauwerkrans;

Deed de kunst mij ze immer vlechten,

Zij ontzegt haar bijstand thans:

Als de taal van 't hart moet spreken,

Is der kunsten taal en teeken,

Tooi en opschik 't hart te koel:

Kunstloos, wars van lof behalen,

Ver van ijdel woordenpralen

Is de taal van 't warm gevoel.

ô! Dat blijde tweetal jaren,

Broeder! neen, vergeet ik niet,

Toen wij dáár te zamen waren,

Waar ik zooveel nut mogt garen,

Waar ik zooveel Vrienden liet!

Strevend langs verscheiden wegen,

Was ons beider doel toch één;

Beider wensch was beider zegen,

Beiden lot- en hartgemeen.

o! Die uren dáár gesleten,

Broeder! zal ik nooit vergeten,

Nooit, wat ik in Leyden vond!

Ach! vervlogen zijn die dagen,

Dat we ons dáár verbonden zagen zagen:

't Lot ontruikt mij Leydens grond.

Doch het heilrijk dagend heden

Brengt ons nogmaals daar bij één;

't Heden voert nog ééns mijn' treden,

Trekt nog eens mijn hart er heen.

Ja! de dagtoorts is ontstoken,

Die uw hoofd met lauweren kroont,

En de stond is aangebroken,

Die U ruimer werkkring toont!

Heil dan, Broeder! Heil dan heden,

Nu de bouwtijd is verleden

En het uur des oogstes staat!

't Is het loon, door vlijt verkregen,

't Is een oogst van rijken zegen

Die U thans te wachten staat!

Ed'ler loopbaan staat U open,
Schooner doelwit wacht U af:
Moedig dan het pad geloopt,
Dat U God te loopen gaf!

Edel doel! Lofwaardig streven!
Voor het lijden slechts te leven —
Heeler van der kranken pijn;
Lot, naar waarde nooit geprezen:
Werktuig in Gods hand te wezen,
Redder onder God te zijn!

Zie die moedertranen vloeijen,
Die haar kindjes wieg besproeijen,
Ras een prooi van 't gulzig graf:
Doch de Vader uit den hoogen
Doet door U die tranen droogen,
Weert door U dien rouwkreet af.
Zie hoe daar, aan 's egâ's sponde,
De echtgenoot vertwijf'lend treurt;
God! wie heelt die diepe wonde,
Die het jamm'rend hart verscheurt?
Neen! — de wond is niet geslagen,
Die te diep een dolksteek waar:
Gij moogt beider troost doen dagen,
Gij hergeeft hen aan elkaar!

6! Wat onbeseft genieten,
Als de dank're tranen vlieten
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stude,
En de gade dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegd:
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

o! Wat onbeseft genieten, U reest naadpoel-reest
Als de dankb're tranen vlieten
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stade,
En de gâ dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegen:
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

Hoeven, Cornelis Pruys van der

Diss. med. inaug. de constitutionis epidemicae doctrina

Lugdunum Batavorum 1816

4 Diss. 5098#Beibd.13

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11029055-0